

**ҮРДҮК ХАМНАСТААХ
ИДЭЛЭР
ХАННЫКТАРЫЙ?**

5-с балаһа

**АНАТОЛИЙ НИКОЛАЕВ:
УНИВЕРСИТЕККА
БАРЫ АРАҒАНЫ ХАБАН
ҮӨРЭТЭБИТ**

10-с, 11-с балаһалар

**ДЫИЭ КЭРГЭННЭ
СУДААРЫСТЫБАТТАН
КӨМӨ ТУҢУНАН
ӨССӨ БИИРДЭ**

19-с балаһа



12+

ӨРӨСПҮҮБҮЛҮКЭ СҮРҮН ХАҢЫАТА

edersaas.ru

САХА



СИРЭ

«Манчаары» уонна «Кыым» хаһыаттары утумнааччы
Хаһыат 1921 с. ахсынньы 28 күнүттэн тахсар

№1 (6191)

Чэппиэр аайы тахсар
2020 сүл тохсунньу 9 күнэ

2020 СҮЛ – ИЙЭ ДОЙДУГА БЭРИНИИЛЭЭХ БУЛУУ СЫЛА

УДОСТОВЕРЕНИЕ
на рационализаторское предложение
№ _____ 1960 г.
(дата подачи)
В соответствии с пунктом 75 Положения об открыти-
ях, изобретениях и рационализаторских предложениях,
утвержденного постановлением Совета Министров
СССР от 21 августа 1973 г. № 584, настоящее удостове-
рение выдано Дмитриеву
Владимиру
(фамилия, имя, отчество)
на предложение, признанное рационализаторским и
принятое Сельхозмех им. Ленина,
производственного управления
Самского хозяйства
(наименование предприятия)
М. Кангаласского района (организация, когда
использованию)
под наименованием: Снеговоз тракторный
перевозки сена
Исполнитель пред- (организация)
ставитель: Михайлов 1983 г.

Норуот академига Бачыым Байбал

Бу манньык ааты улуу учуонай, академик Владимир Ларионов икки косилканан оту оҕустарары тобулбут, от тийэр сыарҕаны айбыт Павел Дмитриевкэ-Бачыым Байбалга тоҕо инэрбитин туһунан **42-с – 43-с балаһаларга аабын.**

А.М.Михайлов

2 ААН ДОЙДУНУ АНААРАН

◆ БЫРААҢЫННЫЫКТАР

2020 СЫЛГА – 118 ӨРӨБҮЛ КҮН

Бу сылга нэдиэлэҕэ биэс күн үлэлиир дьону 248 үлэ күнэ, 118 өрөбүл күн күүтэр. Сыл Саҥа дьыл-лааҕы өрөбүллэртэн сабаланна – тохсунньу 1 күнүттэн Ороһуоспаҕа диэри.

Аныгыскы үс хонуктаах үһүн өрөбүл Аҕа дойдуну көмүскээчилэр күннэригэр буолуоҕа, олунньу 22 күнэ субуотаҕа түбэхэр, онон олунньу 24 күнүгэр түбэхэр бэни-диэнньик өрөбүл күнүнэн аабылыаҕа.

Кулун тутар 8 күнүгэр эмиэ итинник моһуоннаах өрөбүллэр күүтүллэллэр – кулун тутар 9 күнүгэр бэниди-энньик түбэхэр.

Ыам ыйыгар бырааһынньыкка 8 күн түбэхэр: ыам ыйын 1 күнэ бээтинсэҕэ түбэхэр, онон ыам ыйын 5 күнү-гэр диэри сынньалаҥ күнэ. Кыайы күнүн ыам ыйын 9-11 күннэригэр бырааһынньыктыбыт.

Арасыйыа күнүгэр бэс ыйын 12 күнүттэн (бээтинсэ) бэс ыйын 14 күнүгэр диэри өрөбүллэр буолуохтара.

2020 сылы түмүктүү өрөбүллээх бырааһынньык сэтинни 4 күнүгэр бэлиэтэнэр Норуот сомоҕолоһуутун күнэ буолуоҕа.



https://camnewsweek.ru/

◆ СЭРИИ

АХШ ИРАН АРАКЫАТАЛАРА ОҢОРБУТ ХОРОМНЬУЛАРЫН ААҔАР



Лента.ру

Пентагон бэрэстэбиитэлэ Джонатан Хоффман этэринэн, Иран сириттэн ытыллыбыт аракыаталар Америка Иракка турар икки байыаннай баазаты-гар түспүттэр.

Эйн-аль-Асад уонна Эрбил байыан-най баазалара бу саба түһүүгэ төһө эмсэ-бэлэббиттэрин сыаналыыр хамыһыйа тэриллибит. "Америка байыаннайдарын истэригэр сүтүк суох" диэн CNN телеха-наал биллэрэр. Ирактан ыгырыллыбыт саллааттар истэригэр сүтүктэр туһунан дакылаат биллгин даҕаны суох.

Аракыатанан саба түһүүнү "Корпус стражей исламской революции" бэйэ-тигэр ылыммыта. Кинилэр бу миэрэни Иран генералын Касем Сулейманины өлөрүү иһин изэстэбил буолар диэн бил-лэрибиттэр. Бу биллэригэ КСИР бэ-рээстэбиитэллэрэ "Иранга саба түһүү-гө көмөлөһөр плацдарм буолбут судаа-рыстыбалар бары эппиттир миэрэ сыаллара буолуохтара" диэн эбэн эппит-тэр.

◆ УОПСАСТЫБА

АЭРОПОРКА ТАБАХТЫЫР КӨНҮЛЛЭНИЭ

Тохсунньу 9 күнүгэр табаҕы тардыыны угары ылыммыт сокуонҕа уларыйыы кирирдэ.

Мантан ыла аэропорттарга табаҕы тардар анал хостору төнүннэриэхтэрэ. Бу сылтан ылата аэро-порттарга атын пассажирдарга курдат көстүбэт, туспа вентиляциялаах табахтыыр хостору тутар көнүллэниэҕэ. Шереметьево сотору кэминэн 14 табахтыыр хоху киллэрэрин биллэрдэ. Внуково бэрэстэбиитэлэ "урукку табахтыырга аналлаах мизстэлэр көтүрүллүбэтэхтэрэ, онон бу күннэргэ төттөрү арыйыахпыт" диэн биллэрдэ. Арасыйыа үгүс аэропорттарыгар 2013 сылга сокуонунан табахтыыр бобулубутун кэинэ анал хостор атын сулууспаларга бэриллибиттэрэ. Онон саҥа ула-рыйыы олохло кириэрэ син балай да элбэх кэми ылар сабаҕаланар.



https://tzu.ru/

◆ СУОЛ

СУОПДАРДАРЫ СЫНЬАНАРГА МОДЬУЙДУЛАР



https://camnewsweek.ru/

Арасыйыа бырабытыталысты-бата оптуобус уонна таһаҕас тиз-йэр массыналар суоппардарын 10 чаастан ордук айаннылларын боппо.

Ону таһынан, саҥа сокуон этэ-ринэн, айан кэмигэр хайаан даҕа-ны сынньаныах тустаахтар. Айанҕа турбуттарын кэинэ 4,5 чаас кэн-ниттэн тохтоон сынньаналла-ра ирдэнэр. Суол быраабылаты-гар кирибит көнөрүүлэр этэл-лэринэн, оптуобус уонна таһаҕас тизйэр массыналар суоппардара (3,5 туоннаттан элбэси таһар ты-рааныспары ытааччылар) суук-каҕа айанныыр кэминэрэ 9 чаастан үһүө суохтаах. Ол эрэн, ити бири-

эмени ардыгар 10 чааска диэри уһатыахха сөп – итинник уһатыы нэдиэлэҕэ иккитэ эрэ көнүллэнэр.

Сынньалаҥ кэмэ эмиэ ыйыл-лыбыт, тохтобул кэмэ 45 мүнүгүт-тэн итэҕэһэ суох буолуохтаах. Ити бириэмэни икки ғына хайытыа-ха сөп эрэри, маннайгы сынньа-лаҥ 15 мүнүгүттэн итэҕэһэ суох буолуохтаах, оттон иккиһэ чаас аҥаарыттан итэҕэһэ суох буо-луохтаах. Суоппар суолга сөптөөх тохтуур сир булбатаҕына, 1-2 чаас табыгастаах сир ирдүүрэ көнүл-лэнэр.

Ити ирдэбиллэри барытын тахограф көмөтүнэн хонтуруол-луохтаахтар.

◆ ТАС ДОЙДУ

СУЛЕЙМАНИ АТААРЫЫТЫГАР 50-ЧА КИИИ БЫЛДЬАННА



https://tzu.ua/

Тохсунньу 7 күнүгэр Иранга Керман куоракка КСИР урукку салайааччыта Касем Сулейманины тибэх суолугар атаарыыга мөлү-йүнтэн тахса киһи мунньустубут миитинигэр 50-ча киһи анньыһы кэмигэр өлбүттэр.

Ону таһынан, бохоруона кэми-гэр кырата 200-тэн тахса киһи эмсэбэлэбитэ биллэрилиннэ. Өссө улахан сизэртибэҕэ тизрдимээри, бохоруонаны атын күнтэ көһөр-бүттэр.

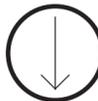
Сулеймани генерал өлбүтүн туһунан тохсунньу 3 күнүгэр бил-либита. Кинини АХШ бэрэсидиэнэ Дональд Трамп бирикээһинэн Америка байыаннайдар аракыа-та көмөтүнэн дьукутаабытта-ра. "Корпус стражей исламской революции" саҥа салайааччы-та генерал-майор Хосейн Салами миитингэ мустубут дьонго Сулейманины өлөрүү иһин изэстэһиэх буолан андаҕайыта уонна "Американы таптыыр дьону барыларын уоттуом" диэн эппитэ.

БАЛАҢАНЫ ЕГОР КАРПОВ БЭЛЭМНЭЭТЭ.

НЭДИЭЛЭ ЧУЛУУЛАРА 3

◆ СОҢУЧУ

Стас Червинскэй, Дьокуускай куорат 34-с нүөмэрдээх коррекционной оскуолатын 2-с "а" кылааһын үөрэнээччитэ



СТАС БАҔА САНААТА ТУОЛЛА!

Сыл ахсын Арасыйыа араас мунуугуттан үөрэхтэригэр туйгун, талааннаах, олим-пиадаларга, күрэхтэһи-илэргэ кыайылаах, сити-һиилээх үөрэнээччилэр Москва куорак-ка Кириэмил Харыйатыгар ыгырыллар-лар. Быйыл оннук чизскэ Дьокуускай куо-рат 34-с нүөмэрдээх коррекционной ос-куолатын 2-с "а" кылааһын үөрэнээччитэ Стас Червинскэй тигистэ. Бу туһунан СӨ Үөрэспититин уонна наукатын минист-риститэтин пресс-сулуспата иһитиннэр-дэ.

Уолчаан кэпсээбитинэн, бырааһын-ньыктааҕы сүрүн тэрээһини таһынан, Кыһыл болуоссака, дельфиннэр уонна касаткалар суоларыгар сылдыһыттар.

«Мин ордук Кириэмилгэ буолбут Саҥа Дьыллааҕы остуоруйаны сөбүлэ-тим. Остуоруйа иннинэ хас этээс ахсын араас куонкурустар, оонньуулар ытыл-лыбыттара. Наһаа дьоллоннум. Дойдубут сүрүн Харыйатыгар сылдьан биир баҕа са-наам туолла», – диэн Стас олоҕор хаһан да умнуллубат чаҕылхай түгэн буолбутун туһунан кэпсээтэ.

Санатан эттэххэ, Стас Саҥа дьыл бы-рааһынньыгын иннинэ ийэтин кытары «Елка желаний» диэн анал сайтка баҕа санааларын суруйан ыппыттар. Онон СӨ Ил Дархана Айсен Николаев Москваҕа командировкаҕа сылдьан, «Елка желаний» аахсыйаҕа кыттан, чопчу Стас сүругүн тар-дан ылбыта.

«Биһизэх Москвадан соһуччу эрий-биттэригэр, аан бастан олох итэҕэйбэ-тэхпит. Онон Ил Дархан Айсен Николаев инстаграмга бэйэтин страницатыгар суруйбутун эрэ кэинэ, дэ итэҕэйип-пит. Стас олус дьобурдаах, бары-ны-бары интэриһиргийр. Кини өссө бастакы кылааска үөрэнэ сылдьан Кириэмил Харыйатыгар барыан баҕарбыта. Онон быйыл хайаан да баҕа санаабытын суруйарга сананан, анал сайтка сурук ып-пыппыт. Түгэнинэн туһанан, оҕобор Саҥа дьыллааҕы бэлэҥин иһин Ил Дархан Айсен Николаевка махтанабыһ!» – диэн Стас ийэтэ Зоя Червинская махта-лын тириэртэ.

◆ СИТИИИЛЭЭХ

Михаил Рожин, эстрада ырыаһыта

БИИР ДОЙДУЛААХПЫТ – “ЗВЕЗДА” ХАНААЛГА

Аспыт сыл бүтүүтэ Арасыйыа үрдүнэн ытыллар «Новая Звезда» диэн ырыа куонкуруһу-гар биир дойдулаахпыт, ырыаһыт Михаил Рожин кытта сылдыа-рын туһунан иһитиннэри кэлэн, үгүс дьон үөрэ истибитэ.

Бу куонкуруска иллэрээ сыллааҕы-та регги ырыаны толорооччу Kit Jah ситиһиилээхтик кыттан, финалга тахсы-быта. Эдэр ырыаһыт билигин Арасыйыа аатырбыт продюсера Игорь Матвиенко устуудьуйатыгар үөрэнэ сылдьар.

Онтон Саҥа дьыл эр иннинэ, “Добун” этнокултурунай киин салайааччыта, эстрада ырыаһыта, 29 саастаах Михаил Рожин “Звезда” телеханаал ыытар күрээ-р улахан сүүмэрдээһини ааһан кыттар боу-лбута. Куонкуруска Арасыйыа 85 эр-гыйизиниттэн кытыннылар. Дьүүлүүрү сүбэ бэрээсдээтэлэ Максим Дунаевский.

Михаил Рожин «Новая Звезда» куон-куруска бэйэтэ суруйбут “Күндэлэс” диэн ырыатынан полуфиналга 100 баалы ылбыта. Хомойуох иһин, финалга кыа-йан кирибэтэҕэ. Дьүүлүүрү сүбэ ырыаһыт финалга кыттар ырыата табыллыбатаҕын ыйбыта.

Михаил 2008 сылтан ыллыыр, хо-ноон суруйар.



◆ СҮҮЙҮҮЛЭХТЭР

“Вечер чудес” кыайылаахтара



БААТТААХ ДЬОН

Саҥа дьыл бырааһын-ньыктарыгар өрөспүү-бүлүкэ үгүс куораттарыгар, улуус кииннэригэр, онно-оҕор кыра нэһиликтэр-гэ сүүйүүлээх лотереялар, кэнсиэртэр ытыллан, бааттаах дьон сыаналаах бириистэри сүүйдүлэр.

Ахсынны 31 күнүгэр өрөспүүбүлүкэ олохтоохторо “Саха” НКИХ тэлэбидэньиэтин манаан оло-рут буоллахтарына, аны тохсунньу 5 күнүгэр “Поле чудес” бизири ыта-аччыта Леонид Якубовиһы көрөөрү, баҕар, тугу эмиэ сүүйүүхпүт диэн тэлэ-бисэри, ютубу, инстаграмы кэтээ-лиир.

Тохсунньу 5 күнүгэр, кэтэһиилээх-манаһылаах “Вечер чудес” диэн тэрээһин “Арасыйыа – мин усту-руйам” мусойга ытылынна. Манна халандаар атыласпыт дьонго Сочи куоракка учаастагы, “Лексус” мас-сынаны, онтон да атын сыаналаах бириистэри сүүйүүххүт диэн эрэннэр-биттэрэ. Бириис уопсай суумата – 10 мөлүйүүн солкуобай үһү.

Дэ, бу алыптаах киһэ ким-нээххэ мүчүк ғына? “Лексус” мас-сынаны Чурапчыттан төрүттээх Руслан Ушницкай сүүйэн үөрдэ-көттө. “Sakhaday” сайт суруйарынан, Руслан баара-суоҕа биир эрэ билиэти “Кини” киинэ тыйаатыртан атыласпыт, аан бастакытын манньк улахан бириһи сүүйбүт эбит.

Оттон Нам улууһугар олорор бизнсийлээх Василий Михайлов Дьокуускай куоракка кыбартыы-раны сүүйбүтүн туһунан аймахта-рыттан истэн билбит. Эмиэ биир эрэ билиэти атыласпыт.

Дэ, онон бааттаах дьон Саҥа дьылга бэйэлэригэр дьоһун бэлэхтэри оҥоһунуулар. Сүүйүүлээхтэри ээрдэлиити!



◆ ТУЛУУРДААХТАР

“Тымны полюһа” экстремальной марафон кыттылаахтара

ТЫМНЫЫНЫ, ТУМАНЫ ААХСЫБАККА СҮҮРДҮЛЭР

Саҥа дьыл иннинэ халла-ан күүскэ тымныан, киһи та-һырдыа тахсыа суох күн-нэрэ турбуттара. Бу кэмгэ Өймөкөөн улууһугар “Тымны полюһа” норуоттар икки ардыларынаа-ҕы экстремальной марафон иккис төгүлүн ытылынна.

Ол курдук, 30 спортсмен Өймөкөөнтөн Томторго диэри 45 кыраадыс тымныыга 42 килэмизитир 195 миэтэрэни тымныыттан чаҕыйбакка сүүрдүлэр.

ЯСИА суруйарынан, сүүрүү Кыайы 15 сылыгар анаммыт. Бастакы миэстэни 78 – 39 саастаах эр дьонго чэлчэки атлети-каҕа өрөспүүбүлүкэ хас да төгүллээх чөм-пүйүөнэ, призера Василий Лукин ылбыт. Кини көрдөрүүтэ – 3 чаас 32 мүнүүтэ 4 сөкүүндэ.

40 – 49 саастаах эр дьонго Булүү улуутун бэрэстэбиитэлэ, “Северные волки” кулууп кыттылааҕа Гаврил Филиппов инники күөнтэҕэ табыста (4 чаас 21 мүнүүтэ 12 сөкүүндэ).

50 – 59 саастаах эр дьонго үс чаас 51 мүнүүтэ 59 сөкүүндэ көрдөрүлээх Амма улуупуттан «Трудовой фронт» спортивнай кулууп чилиэнэ Илья Пестерев бастаата.

Дьахталларга 18 – 39 саастаахтар-га Таатта улуупуттан Александра Митина тэннээхтэрин булбата. Кини көрдөрүүтэ – түөрт чаас 33 мүнүүтэ 43 сөкүүндэ.

Оттон Амма улууһун бэрэстэбиитэлэ Анастасия Степанова 40 – 49 саастаах-тарга бастаата (түөрт чаас 59 мүнүүтэ 7 сөкүүндэ).

Уопсайа сүүрүүгэ 28 спортсмен кыт-тыыны ылла.

Балаһаны бэлэмнээтэ Анивера Акимова. Интэриниэт хаартыскалара, матырыяаллара туһанылыннылар.

4 БЭЛИИТИКЭ

Хара нэһилиэгэ Саха сирин тэтимнээхтик сайдар нэһиликтэриттэн биирдэстэринэн буолар. Санаан көрүн, былырыын олунньу 9 күнүгэр 40 сана дьыалээх, модульнай гаас хочуолунайдаах, 90 миэстэлээх, икки этээстээх “Кэрэчээн” оҕо уһуйааннаах “Үрдүнэх-тээх” сана кыбартаал үлэҕэ киирбитэ. Манна эбии аспаал бүрүөһүннээх 5 биэрэстэ усталаах массыына суола оноһуллубута, дьыалэргэ гаас тардыллыбыта, 4,2 биэрэстэ уһуннаах сиргэ уот холбоммута, уулуссаны сырдатар 200 банаар-бағана турбута.

Родиян КРИВОГОРНИЦЫН
rodion74n@mail.ru

Оттон уон ый буолан баран, ахсынньы 28 күнүгэр 5 тыһыынча м2 иннээх, 50 миэстэлээх интэринээттээх, 220 о5050 анаммыт сабыс-сага таас оскуола аанын тэлэчи аста.

Бу барыта “Үөрэҥири” национальнай бырайыак уонна “2014-2017 сылларга уонна 2020 сылга диэри кэмнэ тыа сирин тирэхтээхтик сайыннары” федеральнай тус сыаллаах бырагыраама чэрчилэринэн олоххо киирдэ.

ВЛАДИМИР ПУТИННЫЫН ИЛИИ ТУТУҦАН

Аныгы кэм ирдэбилинэн, тыа сирэ манньк таһымына тийиэхтээх: тупсабай тутуулаах, толору хааччыллыылаах дьыэ5э олорон, о5олоро сана уһуйаанга сылдьан, сырдык, киэҥ оскуолага үөрэнэн дьоллонуохтаахтар. Оттон, чуолан, Хараба бу барыта хайдах олоххо киирдэй?

Хара нэһилиэгин баһылыга Дария Назарова кэспиринэн, 2011 сыллаахха атырдьах ыйыгар Мордовия Өрөспүүбүлүкэтин Саранск кyoратыгар ытыллыбыт II Бүтүн Арассыыйатаабы Тыа сирин баһылыктарын муньахтаарыгар сэтэ араас улуустан сьлдьар биир идэлээхтарин кытта сьлдьыбыт. Кинилэр оччотообуга дойдубут бырабытыалыстыбатын бэрэсэдьээтлээ Владимир Путини кытта сирэй көрсөн, илии тутуһан, автограф ылан, санаалара өрө көтөүлүлүбүт.

— Мордовияга хас сьлдьыбыт сэлээннэбыт бары уулуссалаа аспаал суоллаага уонна социальнай эбийиэктэрэ сабыс-сага таас

САҢА ДЬЫЛЫ — САҢА ОСКУОЛАҒА!



тутуулаахтара. “Төгүрүк остуолга” Мордовия баһылыга Николай Меркушкинтан, хантан үп булан тутуулары, суоллары онорбуттарын ыйыппылыт. Онохха кини, 2009 сылтан «Тыа сирин биир кэлиминик сайыннары» тус сыаллаах федеральнай бырагыраама үлэ5э киириэ5иттэн, бары муниципальнай тэриллиилэргэ соруудах биэрэн, ба5алаах бырайыактарынан кyoнкурс ыыталларыгар, сьл сабаланыта тустаах министриисти-бэлэр салайааччыларын «үбэ-харчыта суох эргиллимэнг» диэн соруудахтаан Москвага ыытарын, бүгүн ол үлэ түмүгүн көрбүлүпүтүн эппитэ. Манньк бырагыраама баарын үгүстэр сага истибилпит, — диир Дария Ивановна.



ТУТУУ ХААМЫЫТА

Балабан ыйын бүтүүтүгэр Хараба сьлдьарбар, «Арктика-строй» тэрилтэ прораба Дмитрий Егоров эппитинэн, тутуу 60%-на бүлпүт этэ. Бастакы соруунан кини дьыэ5э итинни бизирини эппитэ. Оччобуна оскуола ис өттүн оноругу барыахтааба.

— Бириэмэ ыгым буолан, хас да хайысханан үлэ тэнгэ бара турар. Сорукупт улахан эппитинээтээх. Ол иһин бэйэ-бэйэ5э мэхэйдэспэт гына, үлэни суукканы эргиччи аттаран ыытабыт. Хаалбыт ыйдарга сьыбааһын, кьрааскалааһын, о.д.а. үлэлэр хаалыахтара. Кылаас иһинээ5и үөрэнэр тээбириннэри барьтын хааччыйахтаахпыт.

Үлэ улахана ыам ыйын 8 күнүтэн сабаламмыта. Алтынны сабаланытыгар көҥдөйө бүлпүтэ, үрдүн, тас эркиннэрин сапыттары, түннүктэри туруоран, уот уонна итинни ситимнэрин тардыбыттары. Оскуола тизгэнин оһуордаах тимир бүтэинин эргитэн, тула тын ыраастаан, мас олордубупт. Оскуола уратыта, киниэхэ сьлбэһэ 50 миэстэлээх интэринээт баар буолар. Олорго душхаа, туалеттаах хоско үстүр буолан олоруохтара, — диэн кэспэбизитэ дириэктэр Алексей Стрүчков.

Ахсынньы 28 күнэ Мэнгэ Ханаласка дьоро күн буолбута. Хара нэһилиэгэр Ил Дархан Айсен Николаев кытыылаах сага оскуо-

ла сага сылаас, сырдык оскуолага үлэлиир, үөрэнэр кьяхатаньылар. Дириэктэр Алексей Стрүчков этэринэн, кэлэктипкэ да, үөрэнээччи ахсааныгар да эбилли тахса-ра күүтүллэр.

ИЛ ДАРХАН САНААТА

— Оскуола “Үөрэҥири” национальнай бырайыак чэрчитинэн тутулуна. Уопсайа сыаната 500 мөлүгүн солкуобай. Үбүлээһин баһыйар өттө дойду буддьүөтүгтэн барда.

Алта ый иһигэр сага улахан таас оскуоланы тутан таһааран өрөспүүбүлүкэбизитигэр тутууга мунгутуур ситиһини олохтоотубут, — диэн бэлэитэбизитэ Айсен Николаев. — Бизиги өрөспүүбүлүкэбизитигэр үрдүк таһымнаах үлэлээх тутуу тэрилтэлэрэ бааллар, үчүгэй тутааччылардаахпыт. Инникитин ити этими ыһыктыа суохтаахпыт. Оскуола уратыта диэн, улахан успуорт саалара уонна 50 миэстэлээх интэринээттээх. Бу барыта нэһилиэк сайдарыгар, үөрэх таһыма үрдүүрүгэр олук буолуо диэн бизгэ эрэллээхпин.

Маны таһынан, эһиил баччаба Мэнгэ Хангалас улууһугар икки улахан тутууну арыыйахпыт дии саныыбын. Бастатан туран, Аллараа Бэстээххэ харбыыр бассейннаах успуорт комплексын. Бу тыа сиригэр саамай улахан чэбдигирдэр тутуу буолуо5а. Үлэ былаан быһыытынан баран иһэр, үбүлээһин баһыйар өттө дойду буддьүөтүгтэн кэлэр.

Мин дьаһалбынан “Үүнэр көлүөнэлэр пуондаларын” нөҥүө тыа сиригэр хас даҕаны культуура дьыэлэрэ тутуула тураллар. Олортон бирдэстэринэн Майба5а Дмитрий Ходулов аатынан культуура киинэ буолар. Бу эмиз улахан тутуу буолар. Үлэ былаан быһыытынан баран иһэр, онон эһиил баччаба үлэ5э киллэрээхпит диэн бизгэ эрэллээхпин. Мэнгэ Хангалас улууһуттан элбэх уһулууччулаах артыыстар, ырыаһыттар, мелодистар, искусство эйгэтин үлэитэрэ үүнэн тахсыбыттара. Онон манньк культуура киинэ Майба5а тутууллара оруннаах.

ҮЛЭ-ХАМНАС 5

СААМАЙ ҮРДҮК ХАМНАСТААХ ИДЭЛЭР

2019 сьл бастакы анаарыгар өрөспүүбүлүкэ5э орто хамнас 69 904,6 солкуобайга тийибитэ, дьын олоххо статистика отчуотугар киирбит хамнаһы илиитигэр ылар кьйи аҕыйах. Ол эрэн, орто хамнастан таһыччы үрдүгү, сүүһүнэн тыһыынчаны ылар дьон эмиз бааллар. Кинилэр хамнастарын барыбытыгар үллэрэн, ити орто хамнаспьт үллэн тахсар.

Марианна ТЫРТЫКОВА
Rianna789@mail.ru

Итиннэхэ олобуран, Саха сиригэр дьон харчылаах курдук көстөн, дьыэ-уот, ас-үөл, табаар сыаната эбиллэн иһэр. Дьыэ сыанатын төһө да үрдэттиннэр, атыылаһар кьяхтаах дьон син биир ылыахтара. Билигин кyoракка кьяхтаах өттө иккилии-үстүү кьыбаргыралаахтар.

Оттон ким эрэ ипотэка ылын ба5арар да, хамнаһа хапсыбат. Бүгүңгү ыстатыйба хамнастаах үлэ ханна баарын, тэрилтэлэр үлэ5э киириитэ икки бүк үөрүүлээх буола.

БААН ҮЛЭНИТЭ БЫРААСТАН КЫРАНЫ ЫЛАР

Интэриниэккэ үлэ көрдөөччүлэргэ анамьт сайтары арыый көрдөхкө, дьахталларга саамай үрдүк хамнастаах үлэ — быраас, бизлэсэр, сизстэрэ. Холобур, Орто Халымаба о5о бырааһыгар уонна бу салаа сэбидиссэйигэр наадыайаллар, хамнаһа 100-160 000 солкуобай. Эмиз онно терапевт тийибэт, хамнаһа 70-110 000 солкуобай.

Стоматолог 120 000 солкуобай, уролог 116 000 солкуобай, хамнастаах. Үлэ биржатыгар баар 10 000 үлэ миэстэтигэн 300-һэ эрэ итинник үрдүк хамнастаах.

Бырамысыланнаска үлэлииргэ улахан аңаара 59% оробуочай идэлэр наадалар. Үлэлииргэ сөптөөх усулуобуйа, толору хааччыллыылаах уопсай дьыэ, остолобуой, баанньык, таңгас сууйар хос барыта баар. Биллэн турар, манньк үрдүк хамнастаах эрээри, ыарахан үлэ5э кьйи барыта тулуйан үлэлээбэт.

60-80 000 СОЛКУОБАЙ ХАМНАСТААХ СУШИСТАР

Сага дьыл эрэ иннинэ Өлүөхүмэ Заречнайыгар биология, химия учууталыгар наадыйбыттар, хамнаһа 45-70 000 солкуобай. Кэлинги кэмнэ күүскэ сайдан

иһэр IT эйгэ5э разработчиктар, дизайнердар, 3D худуоһунньуктар наадалар, хамнастара 65-100 000 солкуобай.

Ону таһынан, повардары, сушистары 60-80 000 солкуобай хамнаска көрдүүллэр.

ЭР ДЬОННО — ХАМНАСТААХ ҮЛЭ

Эр дьонго саамай хамнастаах үлэ бырамысыланнаска баар. Холобур, Нерюнгрига «Мечел» хампааньыа хайа сьыабын начаалыньыгар наадыайар, хамнаһа 230-250 000 солкуобай. Өймөкөөнтөгө баахта ньыматынан көмүһү хостуур үлэ5э ахсынньыга сүрүн инженер миэстэтэ тахсыбыт, хамнаһа 250 000 солкуобай. Ленскэйгэ гааһы уонна гаас конденсатын хостуур «Газпром добыча Ноябрьск» сүрүннүү инженерин хамнаһа 197-220 000 солкуобай диэн биллэрбиттэр.

Бырамысыланнаска учаастак начаалыньыга — 335 000 солкуобай, сире үттүгүр тэрил машиниһа

Педиатр 100-120 000 солкуобай, сэбидиссэй 160 000 солкуобай хамнастаах.

— 260 000 солкуобай хамнастаах. Үлэ биржатыгар баар 10 000 үлэ миэстэтигэн 300-һэ эрэ итинник үрдүк хамнастаах.

Бырамысыланнаска үлэлииргэ улахан аңаара 59% оробуочай идэлэр наадалар. Үлэлииргэ сөптөөх усулуобуйа, толору хааччыллыылаах уопсай дьыэ, остолобуой, баанньык, таңгас сууйар хос барыта баар. Биллэн турар, манньк үрдүк хамнастаах эрээри, ыарахан үлэ5э кьйи барыта тулуйан үлэлээбэт.

ТЭРИЛТЭ ПУТЕВКА 80% ТӨЛҮҮР

Бырамысыланнаска улахан хамнас таһынан, үлэһитэрин бары өттүнэн хааччыйаллар, бэл диэ-



Үлэ дьаарбанката.

Стоматолог 120 000, уролог 116 000 солкуобайы ылар. Оттон баан үлэһитэ 45-65 000 солкуобай хамнастаах.

тэр, ипотекаларын бырыһыанын төлүүллэр.

Өрөспүүбүлүкэ собууру өттүгэр, көмүстээх Алдан Аллараа Кураанабар 60 сьл анараа өттүгэр көмүсчүттэр кэлиэхтэриттэн, уопсайа 350 тyoнна көмүс туһа5а тахсыбыт.

Евгения Андреева, «Полюс Алдан» хампааньыа үлэһиттэри үөрэтэр уонна талар исписэлиһэ: “2015 сыллаахха тиэхиньикэни сангарды түмүгэр, онорон таһаары кээмэй лаппа улаатта. Билигин сьылга алта тyoннаны хостуубут, кэлэр сьылга сэтэ тyoнна5а тиэрдэр санаалаахпыт. Көмүс

Педиатр 100-120 000 солкуобай, сэбидиссэй 160 000 солкуобай хамнастаах.

саппаһа уонунан сьылларга тийэр кьяхтаах.

Хампааньыа үлэһиттэригэр сьл ахсын уопуска5а барар айаннарын, кууроорка эмтэнэр, чэбдигирэр путекаларын 80% төлүүр. Үлэһиттэр дьыэ кэргэннэрин кьытта бассейнга, спортивнай дьарыктарга бoсxo сьлдьаллар. Көмүс хосточуллар араас көрүңнэх страховканан хааччыллаллар.

Быраактыка5а кэлбит усту-дьуоннар айаннарын, хамнастара барытын төлүүбүт. Күн бүгүн биһиэхэ хайа оборудованиетыгар мэхээнник, токарь, сьыбарсык, тиэхиньикэни өрөмүөннүүр силиэсэр, электрослесарь, көмүс уруудатын байытааччы, хонтуруоһуулуур-кээмэйдир тэрили өрөмүөннээччи о.д.а. наадалар”, — диэн этэр.

Бөһүөлэккэ үлэһиттэргэ анаан икки уопсай баар. Кинилэр ыал буолаахтарына, о5олоннохторуна, хампааньыа харчынан көмөлөһөр. Көмүсчүттэр икки ый быыстала суох үлэлиллэр, биир ый сынньаналлар.

БЫРАМЫСЫЛАННАСКА — 7000-ТАН ТАХСА ОЛОХТООХ ДЬОН

Өрөспүүбүлүкэ5э үһүс сьылын «Олохтоох дьону — бырамысыланнаска» бырайыак үлэлиир, онно уопсайа 25 хампааньыа кьыттар. 2019 сьл 11 ыйын иһигэр бырамысыланнаска тэрилтэлэрэ 7104 олохтоох дьону үлэ5э ылбыттар, ол иһигэр 2714 — отут сааһыгар дьэри эдэр ыччат, 1728 — тыа сириттэн төрүттээхтэр.

Бу бырайыак ылбыт тэтимин ыһыктыбакка, салгыны 2020 сьылга үлэлиэ. Ону таһынан, үлэтэ суох дьону тутуу, тырааныспар, логистика, энэргизтикэ эйгэтигэр, суол хаһаайыстыбатыгар үлэ5э ылыахтара.

БИИР ҮЛЭ МИЭСТЭТИГЭР — 0,8 ҮЛЭТЭ СУОХ КИИИ

СӨ Нэһилиэнньэ дьарыктаах буолуутун судаарыстыбаннай кэмизтэ иһитиннэрэринэн, 2019 сьылга 35,7 тыһыынча кьйи үлэ көрдөөн, Дьарыктаах буолуу сулууспатыгар кэлэ сьлдьыбыт. Кинилэртэн 19,5 тыһыынча кьйи үлээн хааччыллыбыт, ол иһигэр бастайааннайга 6,6 тыһыынча кьйи, быстах үлэ5э 12,8 тыһыынча кьйи киирбит.

Кестурун курдук, дьон ыксаан, үлэ эрэ буоллун диэн тьох түбэ5э-

ринэн үлэлиир, үксэ быстах үлэ5э. Оттон ийэ о5отун көрөр уопуска-та буттэ5инэ, бастайааннай үлэһит та5ыста5ына, бу кьйибиит эмиз үлэтэ суох хаалар.

Ол да буоллар, өрөспүүбүлүкэ5э 2019 сьл алтынньыгар дьэри үлэтэ суох дьон ахсаана 6,7%, 2018 сьылы кьытта тэннээтэххэ 1% кьыччаабыт. Сахастат дааннайынан, 2019 сьл сангатыгар Сахабыт сиригэр 967 тыһыынча нэһилиэнньэ баарыттан 502,4 тыһыынчата үлэлиир саастаах, оттон 33,7 тыһыынча кьйи үлэтэ суох. Саамай элбэх үлэтэ суох кьйи 2011 сьыллаахха бэлэитэнэн, 9% тийэ сьлдьыбыт.

Билигин биир үлэ миэстэтигэр 0,8 үлэтэ суох кьйи тиксар. Түргэнник үлэ көстөрүн тутуугар былырын 3510 кьйини Дьарыктаах буолуу киинэрэ сага идэ5э үөрэлпиттэр.

ТҮМҮК

Күн бүгүн үлэ биржатыгар саамай наадалаах идэлэр ахсааннарыгар араас категориялаах суопардар, погрүзчик, бульдозер, экскаватор машинистара, электрогазосварщиктар, электромонтердар, оборудованиены өрөмүөннүүр силиэсэрдэр, асчыттар, парикмахердар о.д.а. киирэллэр.

Оттон дьахталларга быраас, бизлэсэр, сизстэрэ, учуутал, баспытаатал үлэтэ үчүгэйдик төлөнөр уонна үлэ миэстэтэ даҕаны дэлэ-гэй.

Үлэ биржатыгар үрдүк үөрэхтээх дьонго 30-40 000 солкуобай хамнастаах араас үлэ үгүс, оттон быраастар уонна бырамысыланнаска оробуочайдар сүүһүнэн тыһыынчаны аахсаллар. Уопастыба5а итинник хамнас араастаһыта социальнай өттүнэн тэнэ суох буолууну кэңэтэн иһэр.

СӨ нэһилиэнньэ дьарыктаах буолуутун судаарыстыбаннай кэмизитин хаартыската.

8 ТЫА СИРЭ

Хайа баҕарар омук национальной кул-тууратын уратытынан кини тыла-өһө, ырыа-та-тойуга, ойууга-бичи-гэ буоларын таһынан, иитиллэн кэлбит төрүт сүөһүтэ буолар.

140 СЫЛЛААҕЫТА СУРУККА КИИРБИТ ЧАХЧЫ

Народник-революционер Порфирий Войноральскай (1844 -1898) ыраахтаабы былааһын утары баран, уон сылга бириигэбэрдэнэн, 1879 сыллаахха ыраах Саха сиригэр, таастаах Дьяаныга сыылкаба кэлбит. Дьяаныг куюраттан 2,5 көстөөх Бустаах дьэн нэһилиэккэ сэниэ ыалга олорбут. Сайдыйлаах өйдөөх-санаалаах үөрэхтээх эдэр киһи быһыытынан, саха олоһун-дьаһаҕын, ол иһигэр ынах сүөһүтүн кэрэхсээн үөрэппит.

Чинчийитин түмүгүнэн, маннык чахчылары онорбут: саха ынаба сайын устата ыам айын 9 күнүттэн сабалаан алтынны 1 күнүгэр диэри ыатар, ол турху 28 буут үтү бизэр, оттон этин ыйааһына күһүңгү идэһэ5 5-7 буут буолар, биир сүөһү кыһын устата аһырыгар 80 буут окко наадыар. Инньэ ғынан, бизс кэргэннээх орто ыал төгүрүк сыл устатыгар аһырыгар-сиригэр сүүрбэ сүөһүнү ииттиэн наада эбит диэбит. 140 сыл анараа өттүгэр саха сүөһүтүн туһунан сурукка киирэн хаалбыт чахчы маннык.

КЭТЭСПИТ ДЬАҤАЛБЫТ!

2019 сыл ахсынны 3 күнү-гэр, “Саха сүөһүтэ” хааһынатан үбүлэнэр генофонднай тэрилтэни тэрийэр туһунан” дьэн Саха Өрөспүүбүлүкэтин ырабыыталыстыбатын 1569 №-дээх дьаһала тахсыбыта. Дьэ бу олус улахан суолталаах дьаһал тыа сирин дьонун-сэргэтин кизг сэһэриитин уонна истиг биһирэ-билин ыла. Маннык дьоһун суолталаах уураабы урукку өттүгэр Егор Борисов Ил Дархан буолан олорон таһаарбыта бэркэ үлэли-

САХА СҮӨҥҮТЭ ДЬЭ, ӨНҮЙЭР БУОЛЛА!



Дьяаныга сыылкаба кэлэн олорон, саха сүөһүтүн туһунан чахчылары биир бастакынан сурукка киллэрбит П.И. Войноральскай.

ир-хамсыыр, ол курдук, Дьөһөгөй о5отугар бол5омто уон очочоно улаатта, бааза бө5өтө тутуулар. Оттон бу дьаһалынан элбэх эрэйи көрсүбүт төрүт сүөһүбүт барахсан көмүскэллээх буолла. Маныаха ордук Василий Лукин салайааччылаах “Сахаагроплем” судаарыстыбаннай будьдүөт тэрилтэтин үлэһиттэрэ улахан өнөлөөхтөр. Кинилэр сүүрэн-көтөн, элбэх дакаастыыр докумуоннары онороннор, саха сүөһүтүгэр туспа тэрилтэ хайаан да наадатын үрдүкү салалта5а итэ5этэннэр, маннык дьаһал тахсарын ситистилэр.

Билингни үп-харчы кырыымчык кэмигэр “Саха сүөһүтэ” хааһына тэрилтэтин тэрийиигэ өрөспүүбүлүкэ салалтата уонна Ил Дархан Айсен Николаев саамай сөптөөх быһаарыыны ылыммыттара тыа дьонун барыбытын үөрдэр. Төрүт сүөһүбүт барахсан ахсаана аны мантан ыла аччыа суо5а, хата, сыллата элби тууро5а дьэн кизн туттунуулаах санааны үөскэтэр.

Саха саха буолуобуттан, хас эмит сүүһүнэн сыллар түхары бу үһүн, бытар5ан тымныылаах, кылгас сайыннаах дойдуну иччилээн, айыл5а араас ыарахаттарын барытын туораан, баччаанга диэри тийиэн кэлбиппитигэр чуолаан төрүт сүөһүбүт барахсан улахан күүс-көмө уонна тирэх буолла5а.

Бу – биһиги бастакы духуобунай баайбыт. Ол эбэтэр тот киһи үлэлиир-хамсыыр, тот киһи ыллыыр-туойар, үңкүүлүүр. Урут, бары алаастарынан тар5анан оло-рор эрдэхпитинэ, ынах сүөһүбүт ахсаана 500 тыһыынча5а тийэ сылдьыбыта. Ону архып докумуоннара кэрэһилииллэр.

УРАТЫ ДЬОҕУРДАРА

Ааспыт үйэ5э саха сүөһүтүн учуонайдар Г.П.Коротов, П.А.Романов, кэлин Н.И.Горохов, Д.В.Чемчоева күүскэ үөрэппиттэрэ. Итиэннэ саха ына5ын үгүтэ уонна этэ олус үрдүк хаачыстыба-лаа5ын, ингэмтиилээх эттиктэринэн баайын дакаастаабыттара.

Бастатан туран, төрүт олохтоох сүөһүбүт бородууксуйата бэйэ5э турар сыаната чэлчэктин быһаарбыттара.

Иккиһинэн, бытар5ан тымныыны тулуйар дьө5ура үрдүгүн, 10-12 кыраадыс да тымныыга бородууксуйаны бизэр турарын уонна мэчхилин аһырын, сыатын төрүт сүтэрбэтин у.о.д.а. хаачыстыбаларын аан дойду үрдүнэн аатырдыбыттара. Бэл, Памир хайаларыгар иитиллэр ак орус орто-тонун 5,4 кыраадыс тымныыны эрэ тулуйара, тымныы 30 кыраадыска тийдэ5инэ букатын да буорайара, сыата баранара биллэр. Ону быдан баһыйар дыкти уратылардаах буолан, саха сүөһүтэ саас эрдэттэн, ол эбэтэр ыам ыйыттан сабалаан кыс хаар түһүөр, ол эбэтэр, алтынньыга диэри, таһырдыа сылдьар, аһылыгын хааччынар,

өссө үһүн, тымныы кыһыннга бэлэмнэнэн, күүскэ уойар-тотор ураты кыахтаах!

Тириитэ халыг, кыһын 4,2 мм, сайын 3,1 мм буолар, түүтэ хойуу уонна үһүн. Ол курдук, тириитин биир кыбадараатынай сантиметрыгар 1 213 түү баара, олор усталара 5,8 сантиметрга тии-йэрэ, аны ңуолаах түүтэ 43,5 %-га тийэ үүнэрэ наукаан дакаастанан турар. Түүтэ тура сылдьар буолан, этиттэн итини таһаарбат, тастан тымныыны киллэрбэт дык-тилээх.

Сайынгы куйааска элбэхтик, кыһынгы тымныыга а5ы-йахтык тыынар буолан, орто сылааһын тута сылдьар, онно улахан көмөлөһөр уорганынан муна буолар. Тымныы сиргэ үөскээбитин быһыытынан, сыаны хаһаанар

кыа5а үрдүк, ол иһин үтүтүн сыата сайын 5,08%-га, кыһынын 10,8%-га тийэр. Саха ына5ын 8,5 киилэ үгүттэн биир киилэ хойуу сүөгэй ылыллар, оттон сиэнчэр ынахтар-быт 20 киилэ үгүттэриттэн итичэ сүөгэй кэлэр.

Уңуобунан төһө да кыра буоллар, үчүгэй аһылыкка туран, сыл устата 1793 киилэ 5,16% сылаах үтүт ыатар кыахтаах. Ону учуонайдар “Элгээй” сопхуоска иитиллэр саха ынахтарын холо-гурдарыгар дакаастаан тураллар.

Саха сүөһүтүн биир сүрүн уратытынан кини тымныыга үөрэмтит буолан, ыарыыга бэрнимтитэ суо5а буолар. Холобур, сымнаһар килиимэттээх дойду сүөһүлэрин тириилэрин биир кыбадыраатынай сантиметрыгар 50-100 мөлүүйөнгө тийэр бактыарыйа баара биллэр буолла5ына, биһиги сүөһүбүтүгэр ити көрдөрүү икки төгүл а5ыйах эбит. Ол иһин, саха сүөһүтүн бородууксуйата үчүгэйдик харайыллар, сытыйымтыа-та суох, күһүңгү эти үчүгэйдик сойуттаахха, ханна ба5арар ыраах тиздиэххэ сөп.

Куруук кэмчи уонна тымныы аһылыкка үөрэммит буолан, ас буһарар уоргана эмиэ уратылаах. Очо5оһун уһуна 5-7 мизтэрэ5э тийэр буолан, курта5а аһылыгы үчүгэйдик илдьиритэн буһарар, инньэ ғынан, аһылык туох баар туһалаах, ингэмтиилээх эттиктэрин үчүгэйдик инэринэр. Ол иһин саа5а сылгы киэнин курдук, хойуу. Үчүгэй аһылыкка турар саха сүөһүтэ 18 ыйыгар 140-170 киилэ сыа быыстаах (мраморнай!) эти бизэрэ кыахтаах. Дьэ итини билэр буоланнар, былыргы баайдар сүөһүнү түөрт-бизс сааһыгар диэри уотан баран идэһэлэ-нэллэрэ. Оннук куруламмыт сүөһү биир буута 70 киилэ буолар эбит!

ТҮМҮК ОННУГАР

Саха сүөһүтүн бары бастын хаачыстыбаларын этэн тураммын, туспа хааһына тэрилтэтэ тэрилитин ис сүрэхпиттэн биһириирбин биллэрэбин. Билигин тэрээтин боппуруостары уһаппакка-кэнгэппэккэ быһааран, Эбээн Бытантай улууһугар уонна киин улуустарга баар, саха сүөһүтүгэр идэтийэр генофонднай итиэннэ тирэх хаһаайстыбалары бө5өр-гөтөн, сүөһүлэрин ахсаанын элбэ-тэн баран, кытыы нэһиликтэргэ уонна хотугу улуустарга тар5а-тытынан кини тымныыга үөрэмтит буолан, ыарыыга бэрнимтитэ суо5а буолар. Холобур, сымнаһар килиимэттээх дойду сүөһүлэрин тириилэрин биир кыбадыраатынай сантиметрыгар 50-100 мөлүүйөнгө тийэр бактыарыйа баара биллэр буолла5ына, биһиги сүөһүбүтүгэр ити көрдөрүү икки төгүл а5ыйах эбит. Ол иһин, саха сүөһүтүн бородууксуйата үчүгэйдик харайыллар, сытыйымтыа-та суох, күһүңгү эти үчүгэйдик сойуттаахха, ханна ба5арар ыраах тиздиэххэ сөп.

Иван КОЛЕСОВ, тыа хаһаайыстыбатын бэтэрээнэ.



Саха сүөһүтэ барахсан!

ТЫЫН БОППУРУОС

9

“САХА СЫЛГЫТА – НОРУОТ ДЬЫЛҔАТА”

Экэниэмикэ наукатын хандьыдаата, тыа хаһаайыстыбатын үтүөлээх үлэһитэ Василий Винокуров ыстатыйата ааспыт ыйга “Саха сирэ” хаһыат хас да нүөмэригэр тахсыбыта. Ону сэһэрэннэр, аа5ааччылар маннык суруйдулар.

ТӨРДҮТТЭН ӨТӨ КӨРӨН СУРУЙБУТ

Сылгыны үөрдээн иити саа омук төрүт дьарыга, тыа сирин олохтоохторун до-хуоттуур уонна тыа хаһаайыстыбатын биир көдьүүстээх салаата буолар.

Саха сылгыта экстремальнай айыл5алаах хотугу сиргэ үөскэтиллэн ууһатылылыбыт, тай5а кыылларын уонна хотугу таба курдук айыл5а ресурсаларын туһанар, кизг нэлэмэн сири-уоту иччилиир туспа бороода быһыытынан билинини ылыан ылбыта. 1917 сыллаах өрөбөлүүссүйэ5э диэри сылгы сүрүннээн көлө итиэннэ таңнар таңаһы, аһыыр аһы хааччыяр дьыэ сүөһүтэ этэ. А5а дойдуну көмүскүүр сэрии сылларын кэнниттэн көлө быһыытынан туһаныллара сыйһы аччаан испитэ.

1960-с сыллартан саха сылгытын этэ киһи организмыгар радиация дьайыатын мөлтөтөр дьө5урадаа5а билибитэ. Инньэ ғынан, саха сылгытын этин Япония атыылаһан ылан, радиацияттан көмүскүүр дьайыылааах биоактыыбатын эбииликтэри онорууга туһаммыта.

1990-с сылларга Арасыйһа Наукаларын академиятын Сибирдээ5и салаатын Криолито-зона биологической проблемаларын института (КБПИ) кэлинги сылларга кэнэ5эски өт-түгэр биоактыыбатын эбиликтэргэ төрүт онгостор сыалтан саха сылгытын этин-сиинин (хаанын, этин, былчыннарын, былчархайдарын) биохимическэй састаабын үөрэтиини са5алаата. Чинчийи

көрдөрүрүнэн, сылгы бородууксуйатынан онгоһуллубут биоактыыбынай эбиликтэр илин-атах ыарыыларын, уңуох көмүрүөтүй-үтүн сэртэргэ уонна этмиргэ, ууһатар былчархайдары сайын-нарага, радиацияны уонна анемияны эмтииргэ хаан састаабын быһыытынан көдүүстэхтик туһаныллар эбитэр. Онон бу хайысханы сайыннаран, нэһи-лэннэ доруобуйатын тупсарар, дьон-сэргэ олобун уһатар био-препараттары онорууну ыра-мысыыланнай таһымга таһаар-дахха, өрөспүүбүлүкэ5а сылгыны үөрдээн иити билингитэ5эр быдан барыстаах салаа5а кубу-луйар кыахтаах. Онохо бири өйдүүр наада: үрдүк биотехноло-гической производство элбэх сылгылаах, сартипикээттээх, идэтий-гэр түһэрэр, сахарнай диабеты намтатар, атеросклероз патоло-гияларын, кырдьыыны бытаардар о.д.а. эттиктэр баалларын дака-астаабыттара.

Криолитозона биологической проблемаларын института (КБПИ) кэлинги сылларга кэнэ5эски өт-түгэр биоактыыбатын эбиликтэргэ төрүт онгостор сыалтан саха сылгытын этин-сиинин (хаанын, этин, былчыннарын, былчархайдарын) биохимическэй састаабын үөрэтиини са5алаата. Чинчийи

Севера на базе охраняемых тер-риторий” монографията научнай эйгэ5э үрдүктүк сыаналанар.Кини өссө “Үчүгэй” ВоПХ дириэктэр-үтүн сэртэргэ уонна этмиргэ, ууһатар былчархайдары сайын-нарага, радиацияны уонна анемияны эмтииргэ хаан састаабын быһыытынан көдүүстэхтик туһаныллар эбитэр. Онон бу хайысханы сайыннаран, нэһи-лэннэ доруобуйатын тупсарар, дьон-сэргэ олобун уһатар био-препараттары онорууну ыра-мысыыланнай таһымга таһаар-дахха, өрөспүүбүлүкэ5а сылгыны үөрдээн иити билингитэ5эр быдан барыстаах салаа5а кубу-луйар кыахтаах. Онохо бири өйдүүр наада: үрдүк биотехноло-гической производство элбэх сылгылаах, сартипикээттээх, идэтий-гэр түһэрэр, сахарнай диабе-ты намтатар, атеросклероз патоло-гияларын, кырдьыыны бытаардар о.д.а. эттиктэр баалларын дака-астаабыттара.

Василий Степанович Өй-мөкөөн улууһун Сордонноох нэһилиигэр 800 сылгылаах аах-сыйаламмыт хаһаайыстыбаны тэрийиигэ онгорбут биисинэс-бы-лаана өрөспүүбүлүкэ5э сылгы салаатын аныгы олох таһымынан сайыннарага пилотнай ыра-йыак буолуон сөп.

Борис КЕРШЕНГОЛЬЦ, бэрэпиэссэр, СӨ академига, АН СС Криолитозона биологической проблемаларыгар институтун сүрүн научнай үлэһитэ.

ИНСТИТУТ ТЭРИЛЛЭРЭ УОЛДЬАСТА!

Саха Өрөспүүбүлүкэтин Наукаларын академиятын бэрэсидьинэ Василий Филиппов “Саха сирэ” хаһыат 2019 сыл алтынны 24 күнүгэр тахсыбыт интер-вьютыгар: “Сүрүн сорук – Саха сирэ социальнай уонна экэнимиическэй сай-дыытыгар Наукалар академиялара ситимнээччи буолуохтаах... Билигин академия5а биир да5аны институт суох, салаалар уонна киинэр бааллар...

Өрөспүүбүлүкэ5э баар научнай институттары барыларын биир сомо5о холбоон, санга сүүрээन्नэри, хайысха-лары толкуйдаан, ырагыраамалары, сокуоннары онорон, Саха сирэ 2020–2021 сылларга научнай-технологиче-скэй сайдыытыгар туһулоухтаахпыг”, — дьэн сиэрдээхтик эппит. Ону ситэрэр курдук эмиэ бу хаһыат 2019 сыл ахсын-ны 19 күнүгэр тахсыбыт нүөмэри-гэр Василий Винокуров “Саха сылгы-та – норут дьыл5ата” дьэн ыстатый-атыгар: “...Саха сылгытын экэниэмикэ-тин институтун тэрийиэххэ! Бу институт төрүт салааларбытынан, чуолаан, сылгы-ны уонна табаны иити экэниэмикэтин боппуруостарынан дьарыктаныхтаах”, – дьэн туруорууну онордо.

1986 сыллаахха Арасыйһа Наукаларын академиятын Сибиирдээ5и салаатын Саха сиринээ5и Научнай киинэ 85 үлэһиттээх эрдэ5инэ, 250 үлэһиттээх Хотугу сир экэниэмикэ-тин эрэггийэннээ5и института тэрил-либитэ. Ол эрэри, бу институт сайдан иһэрин оннугар, сылын аайы үлэһи-тин ахсаана сарбыллан, 2010 сыл-лаахха 80-ча эрэ научнай үлэһиттээх буолбута, 2011 сыллаахха Үөрэххэ уонна наука5а федеральной министи-эристикэ бирикээһинэн, 2011 сылла-ахха Хотугулуу-Илинги федеральнай университетка холбоммута. Оччолорго институтка 65 киһи, ол иһигэр то5ус наука дуоктара уонна 25 наука хан-дыдаата үлэлииллэрэ. Билигин инсти-тут туспа юридической сирэй буолба-тах, 15 эрэ научнай үлэһиттээх, универ-ситет дьоусу салаата буолла, урут тыа хаһаайыстыбатын экэниэмикэтин науч-най-чинчийэр салаа баара сарбыллан, билигин суох.

Онон ыстатыйа ааптара саамай сөптөөх боппуруоһу туруорда. Чахчы, Саха Өрөспүүбүлүкэтин Наукаларын академиятыгар Тыа хаһаайыстыба-тын экэниэмикэтин научнай-чинчийэр институтун тэрийэр олус наада уонна олох ирдэбилэ буолла. Оччотугар эрэ Хотугу сир тыйыс усулуобуйатыгар олох-суйбут өбүгэлэрбит үгэс буолбут дьары-ктарын: сылгыны, ынах сүөһүнү уонна табаны иитини санга научнай төрүттэр-гэ олобуран салгы сайыннарыы, олох үйгүтүн өрө таһаарыы ситиһилилэ5э.

Михаил НИКИФОРОВ, Хоту сир экэниэмикэтин эрэггийэннээ5и институтун 2003–2016 сс. ыстаарсый научнай үлэһитэ.

БАЛАҤАНЫ РАИСА СИБИРЬКОВА БЭЛЭМНЭЭТЭ.

Мария ВАСИЛЬЕВА туһарыта.

ТҮЙААТЫР ИҢИГЭР ТҮЙААТЫРЫ КӨРДҮБҮТ

Дойдуга Тыйаатыр сыла түмүктэнэн эрэр. Былатыан Ойуунускай аатынан Саха тыйаатыра быйылгы дыйын сана испэктээк сүрэхтэнигинэн түмүктээн эрэр.

Надежда ЕГОРОВА
nadezhda-egorova-2012@mail.ru

Ахсынны 21 күнүгэр быс аһыллыан иннинэ тыйаатыр артыыстара көрөөччүлэрин кытары көрсүһэ табыстылар. Тыйаатыр дириэктэрэ, СӨ норуодунай артыыһа Анатолий Николаев: “Эниги, көрөөччүлэр, баар буолангыт, биһиги баарбыт!” – дииэн артыыстар, сыана кэтэсинээси үлэһиттэр ааттарыттан махтал тылларын эттэ.



Василий КИРЬОШКИН туйаарыта.

Анатолий Павлович: “1985 сыллаахха дойду тэбэр сүрээс Москвага аан бастаан гостуруолга тийбиллэтигэр, Чингиз Айтматов “Хаарыан хампа күөх кытылым” испэктээги көрөн баран: “Эн, эдэр киһи Андрей Борисов, тыйаатыргын олус үөһэ таһаардыҥ. Бу эийэхэ улахан ситиһи уонна алдьархай (трагедия)!” Ситиһинг дииэн – 7 саастаах кыһыым Ширин эн туруорбут испэктээккин көрөн баран, тохтообокко ытаабыта.. Оттон алдьархайың дииэн – үөһэ үктэлтэн түһүү олус ыарыылаах буолуоһа, оттон бу ылыт үктэлтин түһэрбэҕкэ тутта сылдьар өссө ыарахан буолуоһа”, – дииэбитин санаата.

Кинилэр бары дьэ кэргэн кистээнэн, бэйэ-бэйэлэригэр хомолторун, абаларын-саталарын, бэл, имэни тыйаатыр сыанатыгар туруоран көрдөрө охсорго бэлэмнэр, бастың актера (Алдан Готовцев) уонна дьонуннаах оруолга тиксирбэккэ хаалбыт актердар бааллар. Бэлэмнэни үлэтэ күөстүү оргуйа турдабына, ситэ суруллубатах, аата да биллэ илик пьеса персонажтара баар буолан хаалаллар. Кинилэр сыанаҕа үлэли сылдыр режиссертан (артыыс Айаал Аммосов) персонажтар пьесаларыгар ааптар буоларыгар уонна артыыстар кинилэри сыанаҕа оонньоон көрдөрүлөрүгэр көрдөһөлөр. Персонажтар үүт-тураан, нус-хас олохтоох буолбатахтар, ол онугар олох нүдү-балай өрүтэрин билбит, тыйаатыр тылынан эттэххэ, омсолоох кэриэтэ дойдулар.



“ТЕАТРА БУОЛБУТ ТҮБЭЛТЭ”

Литератураҕа драма жанрыгар Нобелевский бириэмийэ лауреата Лундига Пиранделло аан дойдуга аатырбыт “Шесть персонажей в поисках автора” пьесата Саха тыйаатырын сыанатыгар “Театрга буолбут түбэлтэ...” дииэн ааттанан турда. Манна даҕатан эттэххэ, Саха тыйаатыра бу иннинэ итальянец Пиранделло “Хайа аарымалара” пьесатын эмиэ туруорбута.

Быс аһыллына. Тыйаатыр артыыстара, мэлдьи буоларын курдук, испэктээк туруораары

БЫҤААРЫЫ

Андрей Борисов туруорууга, Роман Дорофеев режиссурата, Михаил Егоров сцена худоһуннуга, Сардаана Федотова көстүүм худоһуннуга, Мария Докторова сахалы тылбааһа, Николай Павлов муусуканан кизгэтиитэ, Леонтий Мотхонов уотунан кизгэтиитэ, Изабелла Егорова уотунан кизгэтиитэ. Оруоллар икки бөлөххө: сурулла илик персонажтарга уонна тыйаатыр артыыстарыгар араарыллыбыттар. Сурулла илик пьеса персонажтарыгар аҕаны Альберт Алексеев, ийэни Матрена Седельникова, Көйгө кыһыны Айтиалина Лавернова уо.д.а. оонньоотулар. Оттон иккис бөлөххө режиссеру Айаал Аммосов оонньоото.

га тыйаатыр” ньыманан көрдөрөрө көрөөччүгэ олус сонун буолла, үгүс толкуйга тириэртэ.

Пиранделло бу пьесатын атын уонна артыыстар икки ардылаан тыйаатыр, үксүгэр кыра, камернай сыанаҕа оонньоотулар. Оттон биһиги тыйаатырбыт персонажтар олохторун тыктаран ылар сирдэрин сыана ойбоһугар олохтоон, көрөөччүлэри эмиэ кинилэр олохторугар кыттыһынар курдук толкуйдаабыт. Бэл, Көйгө Кыыс (Айтиалина Лавернова) атаҕа-стаммит, сэнэммит түбэлтэлэриттэн санаата оонньоурун, олоһу атын харабынан көрөрүн, ким да өйдөөбөтүтүн көмүскэл көрдөөн, көрөөччүлэр ортолорунан сүрүкэллэр. Маны пьеса бүтэр түмүгэ буолбакка, көрөөччүгэ риторическай ыйыты курдук өйдүөххэ эмиэ сөбө буолуо...

Трагическай кэмиздэйдэ быһаһын тухары көрөөччү ким кырдыгы этэрин (персонаж дуу, артыыстар дуу, киһи дуу) таайа сатаан, өй уонна сүрэх мөккүрүгэр киирэр.

Оттон Андрей Борисов бири интервьютүгэр: “Мин бу испэктээги туруоран, Саха тыйаатыра хайа диэки айаннаан иһэрин көрүөхпүн баҕарарын. Көрөөччүлэргэ бэрэ-билэркэлээн. Урукку курдук, эмоциялаах испэктээктэригэр төннөбүт дуу эбэтэр өй интэриэстэрэ (интеллектуальной) баһыйар тыйаатырыгар тийиэбит дуу?” – дииэн санаатын үлэстэбитэ.

Бу суруйуулар артыыстар хайдах оонньообуттарыгар тохтоомуун. Арай, Көйгө Кыыһы оонньообут нарын-намчы Айтиалина Лавернова дохсун, иһигэр буоранҕаха уобараны арийыбыттан сохтуйдум, бэл, “аһынны”, тэнтэ абардым-сатардым.

ИННОКЕНТИЙ ГРИГОРЬЕВ: “СПОРДУНАН ДЬАРЫКТАНААЧЧЫ ЭЛБИЭХТЭЭХ”

Сана сылы көрсөөрү олорон, ааспыт сылга тугу ситиспиитин, тух өйдөнөн хаалбытын анааран көрбүт. Оттон ааспыт 2019 сыл Саха сирин спордун устуоруйатыгар тугунан өйдөнөн хаалла? Бу туһунан СӨ спорка уонна физическай култуураҕа миниистирэ Иннокентий Григорьевтың кэпсэтибит.

Айтана АММОСОВА
ai-ta-na@mail.ru

ПАВЕЛ КОЛОБКОВ СЫРЫЫТА

— **Иннокентий Юрьевич, ааспыт ыҕа Саха сиригэр РФ спордун миниистирэ Павел Колобков ылдыттаабыта. Дойду спордун миниистирэ тугу бэлэстээтэ?**

— Павел Анатольевич Саха сиригэр Чурапчытаагы Физическай култуура уонна спорт институту тэриилэбитэ сүрүбэ сылаах үбүлүүйүгэр кыттыбыта уонна Дьокуускай спортивнай эбийэктэрин көрбүтэ. Кини дойду киин куоратыттан тэйиччибитин сөхтө, оон акклиматизация болпуруостарын кэпсэппиит. Уһук Илингэ олоор спордменнар хомуурга төтөрү-таары кэллэллэригэр-баралларыгар дьарыктаммытара улахан туһаҕа тахсыбатын, биридиги нэдиэлэ чөллөрүгэр түһэллэригэр барарын өйдөөтө. Спортсмен хаста даҕаны барар-кэлэр буоллабына, киин сиргэ олоор утарсааччытынааҕар аҕыах дьарыкка тиксэр. Павел Анатольевич ону өйдөөн, сөп түбэһэр спорт баазатын буларга көмөлөһүөх буолла. Саха сирин спорт эбийэктэрин көрөн, дьарыктанар оҕо, улахан дьон элбэтин, төрүт көрүңнэрибитинэн тутумнаахтык эрчиллэрибитин билиээтэ. Маны таһынан, Ил Дархан Айсен Николаевтың кэпсэтиилэр, сыаллары-соруктары туруордулар.

Министир мас тардыһыыта аан дойдуга сайдарыгар улахан кылааттаах, 2015 сыллаахха мас тардыһытын спорт көрүңүнэн билинэллэригэр аккредитационнай хамыһыһа бэрэссэдээтэлэтин үлэлэбэтэ. Бу – киин Саха сиригэр бастакы сырыыта. Спорт сайдыытыгар министр кэлэн барыта өнгөлөөх буолуо дии сыныбын.

2019 СЫЛ ТҮМҮКТЭРЭ

— **Ааспыт 2019 сылга ханны ситиһини саамый чабылхай диин ааттын этэй?**

— Араас таһымнаах күрэхтэниилэргэ спортсменнарбыт кыһаҕа



Андрей СОРОКИН туйаарыта.

Ил Дархан Айсен Николаев туруорсан Саха сиригэр ыттарбыта кэлин сыанабыла өссө үрдүбэ дии сыныбын. Иккиһинэн, Аммаҕа Саха сирин норуоттарын сэттис спортивнай оонньоуларын бэлэти-иккис миэстэлэммитэ.

САНА СЫЛ – САНА БЫЛААННАР

— **Быйыл бастакы учарат ханны кыһалганы быһаарарга үлэлэһиһтэ?**

— Спорт эйгэтигэр Арасыйа урдүнэн бири кыһалгалаахпыт. Ол – 2024 сылга диэри спордунан уонна физкултууранан дьарыктаначчы ахсаанын 55%-на тиздири. Сайдывылаах дойдулар бу таһымга тийбиттэрэ. Биһиги дойдубут билингити көрдөрүүтүнэн 50-с миэстэҕэ сылдьар. Дойдубут хас иккис киниһи физкултууранан, спордунан дьарыктанарын ситиһиэхтээхпит дииэн сыал турар. Биһиги өрөспүүбүлүүкэбитигэр аҕам саастаахтар, оҕолор, ычат, үлэти дьон күөскэ эриччиллэр, спорт саалаларыгар сылдьар буолулар. Ону ким да сатаан учуоттаабат. Кинилэр систиэмэлиир, учуоттуур киниэт – инструктора суох дьарыктаналлар. Маныаха грант олохтоон, киһини хамнастаан үлэтигэр эбэтэр атын ньыманы киллэрэри тобулуохха наада. Быһата, бу хайысхаҕа үлэни күүһүрдүөхтээхпит.

— **Цифровизация кэмигэр олоорбут. Онон, бастыңнары таларга дьон болгомтотун тардаары уонна нэһилиэннэ көхтөөхтүк кыттарын, туһуттан маннькы ньыманы туһанарыбыт. Ол эрээри, сыл бастыңнарын хамыһыһа уонна куластааһын быһаарыаҕа дииэн түмүкү онгоһуннубут.**

— **Устуоруйаҕа 2019 сыл тух спортивнай ситиһилээх өйдөнөн хаалыа дии сыныбыңны?**

— Бастатан туран, кулун тутарга буолбут көңүл тустууга Аан дойду куубагар күңстээх аҕыс хамаанда кэлэн, илин-кэлин түһүспүтэрэ дьон өйүгэр-санаатыгар хатанан хааллаҕа дии сыныбын. Маны

дар. Кыһынгы көрүңнэргэ уонна инбэлииттэр спартакиадалара буолуохтаахтарын, үп-харчы кырымчык буолан, чөмпүйэнээт быһытынан ытыллыахтара дии быһаарылына. Дыңгэ, далаһыннаахтык ыттар былааннаах этибит.

Мас тардыһытын аан дойду-таагы чөмпүйэнээтэ ытылларыгар тустаах федерация сайаапкаласпыта. Ол быһаарылынабына, сайын Туймаада ыһаабын кэмигэр 45 дойду кытылылаах чөмпүйэнээт тэрийиэхпит.

— Тух спортивнай эбийэктэр үлэҕэ киирэллэр былааннары?

— “Спорт – норма жизни” национальнай бырайыагынан элбэх туугу бара турар. 2024 сылга диэри бу бырайыак чэрчитинэн 1 млрд 340 мөлүүөн солкуобай суммаланан уонна физкултууранан дьарыктаначчы ахсаанын 55%-на тиздири. Сайдывылаах дойдулар бу таһымга тийбиттэрэ. Биһиги дойдубут билингити көрдөрүүтүнэн 50-с миэстэҕэ сылдьар. Дойдубут хас иккис киниһи физкултууранан, спордунан дьарыктанарын ситиһиэхтээхпит дииэн сыал турар. Биһиги өрөспүүбүлүүкэбитигэр аҕам саастаахтар, оҕолор, ычат, үлэти дьон күөскэ эриччиллэр, спорт саалаларыгар сылдьар буолулар. Ону ким да сатаан учуоттаабат. Кинилэр систиэмэлиир, учуоттуур киниэт – инструктора суох дьарыктаналлар. Маныаха грант олохтоон, киһини хамнастаан үлэтигэр эбэтэр атын ньыманы киллэрэри тобулуохха наада. Быһата, бу хайысхаҕа үлэни күүһүрдүөхтээхпит.

— **2020 сыллаагы “Азия оолору Монголияга ыттар туһунан быһаарылыбыта. Бу маны тэрийиһигэ тух үлэ барарый?**

— Быйыл Монголия Улан-Батор куоратыгар оонньоулар сатаан ытыллыбат буолулар диин быһаарылыбыта. Онон, “Азия оолору” норуоттар икки ардыларынаагы кэмийтэ Оман уонна Каттар судаарыстыбаларыттан эплири эт күүтэр. Бу дойдулар акаастанар түгэннэригэр, Арасыйына спор-

дун министирэстибэтэ уонна СӨ бырабыталыстыбата оонньоу инники дьылбатын быһаарыахтара.

ОЛИМПИАДАҒА КЫТТЫЫ ТУҤУНАН

— **WADA быһаарытынан, Арасыйына спортсменнара аан дойду таһымнаах күрэхтэниилэргэ уонна Олимпиадаҕа кытталара буоллубутта. Саха сирин спортсменнара атын дойду аатыттан күрэхтэниилэри тух дии сыныбыңны?**

— Билингити туругуан, сэттэ спортсменныт Олимпиадаҕа уонна Паралимпиадаҕа кыттар кыахтаах. Кинилэр кытталарын туһунан спортивнай албакааттары, юристары, Арасыйына федерацияларын кытта үлэлэһэбит. WADA быһаарытын уларытпата да түгэнэр, спортсменнарбыт нейтральнай былаахтаах Олимпиадаҕа күрэхтэниилэри ситиһиэхтээхпит.

Оттон Токиотаагы Олимпиадаҕа атын дойду аатыттан күрэхтэһэр быраабы билигин сатаан ылбаттар, оон гаранттинай болдьоу ааһыаха наада этэ. Атын дойдулар тустар – Владислав Андреевка уонна Владимир Егоровка эрэллээхпит.

Тустууну холобурдаан, легионердааһын туһунан этэр буоллаха, Арасыйына сүүмэрдэммит хамаандатын нөңүөлээн тахсар олус уустук. Кэники сыллары ылан көрдөхкө, хас да уолбут атын дойду аатыттан тустар. Ол гынан баран, мин маны наһаа кэрэхсээбэппин. Тоҕо диэтэр, финалга Арасыйына спортсменын утары тахсар түгэннээх буолуон сөп. Хас биридиги спортсмен бэйэтин дойдутун гимини, былаабын өрө тутуохтаах буоллаҕа. Онон, маннькы түбэлтэҕэ тугун-ханныгын ырытан баран, быһаарыны ылынар ордук. Бири бэйэм атын дойду аатыттан күрэхтэниинэн үлүүһүэри наһаа наадалаах дии санаабыппын.

14 ТҮС САНАА

БЫҤЫТТАҔАС САНААЛАР — 7

Эһиннибит-быһынныбыт...

Кэнники кэмнэ, Эһиннибит–быһынныбыт, олохпут ыараата, судаарыстыба бар дьонун олобун ай-гыратта, дьадатта... – диэн саналар улам элбээтэр элбээн иһэллэр, «аччыктаан өлөр буоллубут» эрэ дирибит хаалбыт курдук...

• • •

Таайым Уйбаан Сэмэнэбис сэрии сылларынаабы кэм туһунан ахтытыгар: «... кэлэ-бара оту-маһы, силиһи-мутугу, сизххэ айылаабы барытын ыстыы сыл-дьар этибит. Онтукпутун, сырыы аайы атын сириэнэ сылдьан, мэч-чирэҥмитин уларытарбыт... Биир сыл оруос өлгөмнүк үүнэн, сизмэ быһа сылдьан, онтон оймоон ылан сиир этибит. Оннооҕор миннигэс аһы бачча тухары өйдөөбөппүн... Ол онно, дьон сирэйэ-хараба сир-дабыта, үөрбүтэ-көппүтэ, санаата көтөрүллүбүтэ харахпар бу баарга дылы...» – диэн суруйан хаал-ларбыта киһини хараастыар диэри ыар ыйааһынынан аллара баттыыр. Биһиги эһээлэрбит, эбээлэрбит чаччы даһаны тулуурдаах уонна дьулуурдаах буоланнар, Аба дойду сэриитигэр кыйадахтара, оччо-лоох олобу ол диэбэккэ, олохло тардыһыылара чахчы да күчстээх буолан, бачча тухары баар буол-лахпИт! Онно холоотоххо биһиги?..

Аҕам оҕо сылдьан биир ыалга киирбитэ, ыал аһата аҥаардастыы буспут мокоруону сии олорор үһү. Ону көрөн, «баайдар даһаны, мoko-руон сииллэр», — дии санаабыт. Онно холоотоххо, билигин аҥаар-дастыы мокоруон эрэ сиир киһи аһыах буолуо, сорох-сорохтор сирэҥ сизбэт да курдуктар...

Чугастыы 90-с да сылла-ры санаан кэллэххэ. Хамнас суох, сыана ыарыы турар, күн аайы туох көстөрүнэн хачыгыраан... син бач-чаа кэлибит... Онно холоотоххо, билигин туох талбытын барыта баар. Киһи үксэ сөбүгэр дьизлээх-уоттаах, ас-таах-таҥастаах, массыналaaх-тэ-риллээх, ама аччыктаабат ини. Сыаналаах аһа-тэрилэ тийбэтин, «аччыктыбын» дии саныра дуу?..

Киһи санаата түргэнник да барытын умнар, түргэнник да ула-рыйар. Баара-суоба биир көлүөнэ иһинэн...

..... Маннык курдук ааспыт сыл-лары тэнгини санаатахха, дьингэр,

олохпут кыралаан да буоллар, тупсан иһэр. Урукку сыллары аах-сыбакка, 90-с сыллартан 2000 сыл, онтон 2007, 2014 сыллар, олорго холоотоххо, бүгүҥнү күннэр лаппа ордуктар.

Арай иһиттэпинэ, дьон үксэ олобун уйгута айгыраабыт үһү, төһө эмэ толору хаачыыллыбыт дьизэ5-уокка, сылаас-сымна5ас олохло олорон, олохторун тускута тийбэт аатыраллар...

.....

Төһө эмэ, көрдөхпүнэ, олохпут таһыма кыралаан да буоллар, үрдээн иһэр. Соннук, ыал үксэ да олохторун кыанарга дылы-лар, сэниэ да ыаллар элбэттилэр. Олохпут уопсай таһыма 80-90-с сылларга тэҥнээтэххэ, лаппа тубу-ста, ама 50-60-с сыллары кытары тэҥнэниллиэ дуо.

Уонна кэлэн, олохпут уйгута ама оччо мөлөөбүтэ буолуо дуо?..

.....

Мин олорор үрэхпит-тэн балтараа кестөн ордук үөһэ сытар Сааскы Сурт диэн сиргэ Чырынааскай Лааһар диэн сэрии бэтэрэээн сылгыһыттаан, бултаан-алтаан, 90-с сыллар ортолоругар диэри соботосун олорбута. Кини ол олобун астынан, дуоһуйан: «Бу үлүгэр баайы-дуолю! Бу үлүгэр дьини-юту! Бу үлүгэр хомунаа-лынай усулуобуйаны!» – диин, киэн туттан туран этэрэ. Тимир оһохтоох

кыра үүтээнигэр, чүмэчи уотунан олорон...

.....

Киһи-киһи араас. Хас биир-дии киһи олобун уйгута, бэйэ-тин олобун хайдах сыаналырыт-тан-ылынарыттан тутулуктаах буол-ла5а. Сорох, Лааһар о5онньор кур-дук, урукку оло5ор тэҥнээн буолуо, кыраттан үөрэн, билиҥги оло5ун астынан-дуоһуйан, оло5ун уйгутун үрдүктүк сыаналыр. Сорох баар-ын үрдүнэн, өссө баһата хаммак-ка, куруук туга эрэ тийбэт санаат-тан, оло5ун уйгута айгыраабытынан аа5ынара буолуо. Оттон сорох, төһө да туораттан көрдөххө, нэһи-илэ тыккыраан олорор курдугун иһин, ис иһигэр киирдэххэ, бэйэтин кыабын билинэн, тус холугар кыа-нардык тэринэр-онгостор, ордук-хос тускуну сырсыбакка, бэйэти-гэр сөптөөх, сөбүгэр уйгулаах олох-тоох.

Хас биирдии киһиэхэ уйгу, туску, быйаҥ тустуһунан буоллах-тара. Киһи бэйэтин ис санаатыт-тан, ис туругуттан, туохха-ханныкка үөрэммиттэн о.д.а. тутулуктаа5а буолуо...

.....

Олохпут таһыма, былыр бы-лыргыттан хайа да кэмгэ улахан-нык хамсаабат курдук, кэнники кэмнээ5и экнэмичэскай туру-га хайда5ыттан эрэ халбанҥны-ра буолуо. То5о диэтэргин, олох уопсай таһыма тубустабын айыы,

санааттан санга, киһиэхэ туһалаах-суолталаах туску үөскээн, эбиллэн иһэр буолла5а. Ол иһин иҥсэбин, ымсыгыҥ, ордугуругуругун кыа-нанҥын, бэйэҥ кыаххынан тэрин-нэххинэ-дьаһаннаххына, олоххун кыанабын. Баары сыаналаабат, туо-хха да топпот буоллахха, куруук тийбэт тирии, таппат тараһа буо-ларгар тийэ5ин.

Ол ғынан эмиз былыргыттан, киһи хара5а туолбута диэн суох быһыылаах. Бука айыл5ата онну-га буолуо...

.....

Тоттоххо, сыа да сымсах буо-лар. Кутуйах түүлэннэ5инэ, «ычча» диир...

Киһи айыл5атын хайааххыный, ол ғынан, хаһан эрэ олобун уйгутун ситэ5 турдаа5...

.....

Маннык санаатахха, дьон-сэ-ргэ олобун уйгута, судаарыстыба киһи олобун тускутун ситэри-то-лору хааччыйарыттан-хааччы-батыттан буолбакка, биир үксүн олобун сирээ төһө ыһыллыбытыт-тан-ыһыллыбата5ыттан, бар дьo-нун майгытыттан-сигилититтэн, ычатын иитиититтэн-такайытыт-тан ордук тутулуктаа5а эбитэ дуу?..

Кюста БАҤЫЛАЙАП.

Бээрийэ нэһ.

АЛАМПА



«Саха сирэ» хаһыат култуураҕа, искусствоҕа аналлаах сыһыарыыта

№1

(6191)

2020 СЫЛ ТОХСУННЬУ 9 КҮНЭ

ТЫЙААТЫР СЫЛА ТҮМҮКТЭННЭ!

2019 — Тыйаатыр сылыгар Саха сирин тыйаатырдара 50 сана испэктээги туруордулар. Бу сыл 1500 тэрээнин ытытылына. Испэктээктэргэ 200 343 көрөөччү сырытта.

Тыйаатыр сыла култуура эйгэтигэр өрө күөрүлээхтик ааста. Түмүктэр хайдахтарый? Ол ахсынны 26 күнүгэр Суорун Омоллоон аатынан Опера уонна балет тыйаатырыгар ыытыллыбыт Тыйаатыр сылын үөрүлээхтик сабыыга билиннэ.

Бу дьоһуннаах тэрээһингэ мустубут Саха сирин тыйаатырдарын кэлэктиптэрин, өрөспүүбүлүкэ култууратын уопасты-баннаһын СӨ Бырабытыалыстыбатын бэрэссэдээтэлин солбуйааччы Ольга Балакина, СӨ Судаарыстыбаннай Мунньабын Ил Түмэн бэрэссэдээтэлин бастакы солбуйааччы Александр Жирков, СӨ култууратын уонна духуобунай сайдытын министирэ Юрий Куприянов, СӨ Судаарыстыбаннай сүбэтиэ Андрей Борисов уонна СӨ Тыйаатыр диэ-йэтэллэрин сойууһун бэрэссэдээтэлэ Айаал Аммосов истинник э5эрдэлээтилэр, санаа-ларын үллэһиннилэр. Ол курдук, Тыйаатыр сылыгар биһиги хас биирдии тыйаатырбыт бэйэтин суолун-иһин тыыран, айар үлэти-



гэр санга саҕахтары арыйда, диэн Ольга Балакина бэлиэтээтэ.

Министир Юрий Куприянов, бу бэлиэ түгэнгэ, Тыйаатыр сылыгар бэйэлэрин чабылхай кылааттарын киллэрсбит кэлэктииптэри ааттаата. Холобур, Опера уонна

балет тыйаатырын санга дириэктэригэр Сергей Юнганска нуруоттар икки ардыларынаабы бэстибээллэри уонна куонкурустары үрдүк таһымнаахтык тэрийэн ыппытынан наһараада туттарда. “Нуруоттар икки ардыларынаабы

✦ “КУЛТУУРА” НАЦИОНАЛЬНАЙ БЫРАЙЫАК

Сомоҕолоһуу бэлиэтинэн ааспыт 2019 сылга, “Култуура” национальнай бырайыак чэрчитинэн, биһиги өрөспүүбүлүкэбитигэр Оҕо искусствотын оскуолалара уонна Дьокуускайдаағы М. Жирков аатынан мусукаалынай кэллиэс федеральнай бүддьүөттэн субсидия ыллылар.

Ол туһунан ахсынны 25 күнү-гэр СӨ Култууратын уонна ду-хуобунай сайдытын минис-тиэристибэтигэр ытытыллыбыт кизг ынгырыылаах мунньахтан ми-нистристибэ пресс-киинэ иһи-тиннэрбитинэн, “Култуура” на-циональнай бырайыак уопсай бү-дүүэтэ 2019 сылга 189 мөлүйүөн солкуобай буолбут. Мантан баһы-йар үксэ федеральнай бүддьүөт-тэн – 171, 8 мөлүйөн солкуобай, өрөспүүбүлүкэ бүддьүөттүтэн 14,5 мөлүйүөн солкуобай эбиллибит,

ТҮА СИРИГЭР — СЭРГЭХСИЙИИ

муниципалитеттартан – 2,7 мөлү-йөн солкуобай.

Биллэрин курдук, бу быра-йыак чэрчитинэн сыл устата өрөспүүбүлүкэ5э тыа сирин улуу-старыгар 2 сана Култуура дьийэтэ үлэ5э киирбитэ — Горнай улууһун Дьиикимдэтигэр уонна Уус Алдан Сыырдаа5ар.

2019 сылга култуура 17 тэри-лэтэ аныгылыы тэрили тутта. Ол курдук, 8 О5о искусствотын ос-куолатыгар уонна мусукаалынай кэллиэскэ 57, 05 мөл. солкуобай анаммыта. Модельнай ыстандаар-ка кириригэ анаан Нерюнгри оро-йуонун Беркакит бөһүөлэгин 4 нүөмэрдээх бибилиэтиэкэтэ феде-ральной бүддьүөттэн 5 мөлүйүөн солкуобай харчыны тутта. Оттон Киинэни сайыннарыы пундата 4 сайаапканы өйөөн, киинэ саа-лаларын сангардан онорууга 20 мөлүйүөн солкуобайы ыытта.

Ааспыт сылга, үбүлэниитигэр өрөспүүбүлүкэ, муниципалитет-тар кыттыылаах, уопсайа 7 киинэ саалата аһылына – Баата5айга, Өлөөҥгө, Бэрдьигэстээххэ, Дүлсүнгэ, Үбүлэниитигэр өрөспүүбүлүкэ, муниципалитет-тар кыттыылаах, уопсайа 7 киинэ саалата аһылына – Баата5айга, Өлөөҥгө, Бэрдьигэстээххэ, Дүлсүнгэ уонна Бүлүү, Орто Халыма куораттарга, итиэннэ Дьокуускайга «Емеяҥ» киинэ ты-йаатыра.

Үүммүт 2020 сылга, минис-тиэристибэ иһитиннэрэринэн, Нам

улууһун Аппааны сэлиэнньэтигэр Култуура дьийтин тутуу сағалана-ра былааннанар. Итинэнэ хас да сиргэ модельнай бибилиэтиэкэлэ-ри тэрийиигэ сайаапкалар ылыл-лыбыттар.

НАМНАР СИТИҤИЛЭРЭ ҮГҮС

Намнаабы 3.П. Винокуров ааты-нан мусукаалынай оскуола5а Саҥа дьыл иннинэ “Култуура” нацио-нальнай бырайыак чэрчитинэн кэ-лбит мусукаалынай тэрили сүрэх-тээтин ытытыллыбыта. 3.П.Винокуров аатынан мусу-каалынай оскуола 5 524 000 сол-куобай суумалаах субсидияны ыла. Өрөспүүбүлүкэ бүддьүөтүт-тэн – 495 100 солкуобай, муницип-альнайтан – 122 838 солкуобай 78 х., субсидия уопсай суумата 6 141 938 солкуобай буола.

Биллэрин курдук, Намнаабы 3.П.Винокуров аатынан мусукаа-лынай оскуола былырынэн бүтүн Арассыйатаа5ы «50 бастын

ДШИ» куонкурус лауреатынан буо-лун, маастар-кылаастары ытыты-га анаан, 100 тыһыынча солкуобай суумалаах Грант ылары ситиспитэ.

Ити курдук, «Култуура» нацио-нальнай бырайыагы олоххо киллэ-рин чэрчитинэн, тыа сиригэр о5о-лор талааннарын арыйар, үлэһит, айымньылаах кэлэктииптээх тээһини барбыт. Оттон муусука 80 педагога идэлэрин таһымын үрдэ-пит.

АЛДАННА «МИХАИЛ ГЛИНКА» ПИАНИНО КЭЛЛЭ

Оттон Алдан оройуонугар О5о искусствотын оскуолалара уопсайа «Михаил Глинка» диэн сабыс-саҥа пианиноны туттулар. Маннык аһы үнүстүрүмүөн ыраах Санкт-Петербург куораттан улахан мас-сынааларынан а5алылына.

Алданнаа5ы, Аллараа Кураанахтаа5ы уонна Томмотообу искусство оскуолаларыгар фор-тепиано кылааһыгар 116 о5о үөрэнэр. Кинилэр оройуон, өрөспүүбүлүкэ, Арассыйа уонна нуруоттар икки ардыларынаабы таһымнаах араас куонкурустар-

га үрдүк көрдөрүүлэри ситиһэл-лэр. Маны таһынан, хореография уонна вокал салааларын үөрэнэч-чилэрэ уопсай фортепиано уроок-тарын эмиз ыаллар.

«Михаил Глинка» пианино ура-тылаах. Бу үнүстүрүмүөн, матыры-йаалын талыыта, таҥастааһына, сизрин ситэрэн бизиритэ Европа дойдуларын инновационнай ны-рмаларыгар тирэ5ирээн, оҥоһуллу-бут.

Маннык, бэйэбит дойдубу-тугар оҥоһуллар пианинола-рынан хааччыыйы РФ Бырамы-сыланнаһын, атытын-эргиэ-нин уонна Култууратын министэ-ристибэлэрин холбоһуктаах быра-гыраамаларын чэрчитинэн олоххо киллэриллэр.

Судаарыстыбаннай хантараак быһыытынан, Саха сирин 25 О5о искусствотын оскуолалара уопсайа 75 пианинонан хааччылыахта-ра. Култуура министэристибэ-тин пресс-сулууспата иһитиннэрэ-ринэн, бу күннэргэ Саха сирин 16 О5о искусствотын оскуолатыгар уопсайа 41 сана пианино кэллэ. Онон, 9 оскуола5а үөрэнээчилэр, педагогтар өссө 34 үнүстүрүмүөн кэлэрин күүтэллэр.

БАЛАҤНЫ ТАТЬЯНА МАРКОВА БЭЛЭМНЭЭТЭ.

ДРАМАТУРДАРЫ — ТЫЙААТЫР “КУУКУНАТЫГАР”

киллэрэр лаборатория аан бастаан ыытылынна

Тыйаатыр сыла түмүктэнээри турдабына, ахсынны санатыгар өрөспүүбүлүкэҕэ аан бастакы Драматурдар лабораториялара үлэ-лээтэ.

Татьяна МАРКОВА
tatjana-afanasjevna@mail.ru



сахалы суруллубут айымньылар. Аны мантан биэс пьеса аныгы кэм тизмэтигэр, биэр — эрпириссийэ, биэр — сэриигэ тыыл олохун тизмэлэригэр, биэр — дүкээгирдэр үһүээнэригэр, биэр — дыопуон омук классикатыгар олоһуорбут айымньылар. Пьесалар тизмэлэрэ хатыласпаттарынан, уопсастыба сытыы болупуостарын таарыйалларынан, улахан интэриэһи тартылар уонна дыһуннаах кэспэтиһини таһаардылар, олохтоох дүүлэһини күөдүттүлэр. Кылгастык пьесалар ис хоһоонорун кытта билсэххэ.

аһата сааһыран баран, ыһыах иннинэ былыргы өтөһөр илтэрэн, сэрии иннинээһи олоһун кэспэри. Эрпириссийэ сыллара кини олоһор хайдах дьайыттарын оһолоро, сиэнэрэ дьэ истэн соһуулар. Билинги кэм ыччатыгар өбүгэлэрин, удьуордарын олоһор интэриэс үөскээбитин бу пьеса ырылхайдык көрдөрөр.

Надежда Ильина «Лайк сыаналаах олох» пьесата, сыппара тизхэниэх сайдыыт аныгы олохпугар таптал, дыһ өйдөбүлэрэ, дьэиэ кэргэн үгүстэрэ, кини-айма олоһун сыаннастара төрдүттэн уларыыахтара дуу, биитэр билигин тугу барытын харчы эрэ быһа-

арар дуу, дьэиэ кинини толкуйда-тар ыйытылары туруорар. Лайк экирэтэн сымыйа олоһо тиксипит Рудина биридэ өйдөнөн көрбүтэ, төрөөбүт дойдутун, ийтэтин, чугас дыһунун сылаас сыһанын умна быһытыттыбыт. Пьеса ис хоһооно омуунунан күлүүтүн күлүүлээх курдук эрээри, тийгэһэр кинини мунчаардар, дууһатын долгутар.

Ираида Попова «В потемках» пьесата куорат кытытынааһы бөх тоһор сир аттыгар буолбут быһыы-майгы ыт харабынан көрдөрүллэр. Манна билинги олохпуг «эгэлгэтэ» ырылыччы кестөр. Оһолорун сэлээннэһэн кэлээккэ халларбыт эдэр ыал,

ас, арыгы көрдөөһүнүгэр күннэрин барыыт дьэиэтэ суох илчиискэлэр, бөх ыраастааччы, бытыылка хомуулааччы, оһолор, үөрдүспүт мэнээк сылдыар ыттар, уо.д.а. персонажтар уобарастара ыкка сыһаннаан арыллар. Ити, күн аайы бэлиэтиир хартынабытын бу суруйуу нөһүө олох атын харахпытынан көрөбүт. Пьесаны аныгы кэм үөскэпит.

КУТУЙАХ ХАСААҢЫНАН...

Ирина Митина «Чабыл күн» дьэиэ пьесатын сэрии оһолорун ахтыларыгар олоһуран суруйбут. Онон ааптар вербатим ныһыаны туттубут, ол аата дьэиэ буо-



дьян дүкээгир норуотун номоһор олоһуорбут пьесатын бүтэһигэр сүрүн дьоруой Эдельвейс, оһо эрдэһиттэн кырдыар дьэри тыһынаах хаалар, норуотун кемүскүүр туһуттан, өлөрсүү аргыстаах олоһуттан, аныытын-харатын хайдах ыраастанан, ыччатын эйэрлээх олоһо тиздэрин туһунан санааһа ылларар. Маныха Сир ийэ күүс-көмө буолар. Айымны бүтүн норуот олоһор сирэ-майгы оролуун көрдөрөр.

Утум Захаров «Тырыттыбыт ыра» пьесатыгар, бизнесмен уол



Тоһус пьеса барыта ситиһиилээхтик ааһыллан, ырытылынна. Ол курдук, Лаборатория «Искусство тут ни при чем» (Елена Яковлева), «Сын тундры» (Күннэй Еремеева) пьесалары бастыггарынан быһааран, тыйаатырга туруорарга мэктиэлээтэ. «Чабыл күн» (Ирина Митина) уонна «В потемках» (Ираида Попова) пьесалары араадыыаһа аахтаран, кизн аранаһа таһаарарга этии киллэрдэ. Надежда Ильина уонна Утум Захаров аны күһүн балаһан ыйыгар Арассийа драматурдарын бастың «Любимовка» бэстибээллэригэр кыттар путевкалары туттулар.

эти илик дьэиэ санааһа кэлэһин. Кутуйах хасааһын булан тыһынаах хаалбыт сэрии кэмдин дыһоно, оһолоро билинги кэм хас биридэи киһитин өйүгэр-сүрүгэр сүппэт суолу хааллардаһына эрэ олох сыаналанар, инникитин уопсастыба сирдээх олоһу тутар аартыктара арыллар.

Руслан Баишев «Кырдык өссө да бэйэтин сыанабылын ситэ

ны суруйарга ылсыбыт. Кини Рюнеско Акутагава «Ыркый иһигэр», «Расмон аана» кэспээннэринэн олоһо тыһынан саһа пьесаны суруйбут. Саха тыһын баайын дыопуон омук классикатын нөһүө арыыйы эмиэ ураты суол, ураты толкуй, муударас. Ол саһа культуура-ратын байытар уонна тэһнээн, сыаналаан көрөргө кыаһы биэрэр.

Ангелина Непомнящая пьесата билинги кэм биридэи тыһын суолта-лаах болпуруоһун таарыйар. Ол — кыахтаахтык олоһор дыһоно тулааһа оһолору, биитэр ийэтэ ака-аастаммыт оһолун, биитэр, табыллыбатах дьэиэ кэргэнтэн Оһо дьэиэтигэр кэлбит оһолору, иитиһилэрин болпуруоһа. Пьесаһа Африка дойдуттан итиигэ ыллыллыбыт кыһы дьылбата кэспээнэр. Биллэн турар, манна киһи дьылбатын уларытары соруммут дьэиэ кэргэн соһура төһө сөптөөһө болһомто кинигэр турар. Уустук болпуруос хараахтарда сайдылары дьэиһнээхтик арыдар күһэйэ.

Елена Яковлева «Искусство тут ни при чем» пьесата биридэи саамай

улахан сэнээриини ылла. Бу пьесаһа ааптар искусство хас биридэи киһи олоһор оролуун туһунан толкуйун кытта алтыһынарар. Тыа сиригэр улааппыт талааннаах худуоһунньук кыһыс олоһ-дьаһах болпуруостарыгар тоһо күһүһэ-кыаһа тийбэтин, кини арыгыһыт буолан ийэ быраабыттан быһыллыбыт балтын оһолун ирдэһэн, Москвадан төрөөбүт сэлэһнээһигэр кэлэн «дьэиһнээх» олох дьулаан хартыналар билигин да уларыбатахтарын илэ көрөр. Ааптар олох уонна киһи сайдытын суолларын тэһнээн көрөр кэриэтэ ити икки суоллар атааннаһыларын пьеса ис хоһоонугар сатабылаахтык эрийэн көрдөрбүт.

Ити курдук, аныгы олох араас өрүттэрин кэспиир пьесалары ааһыы, дүүүлэһии кыттылаахтары барыларын сэнээрдэр буолан, сүрдээх истинг кэспэтиһилэр таһы-быттара. Ким даһына «таарыйтар-бакка» хаалбатаһыттан көрдөххө, билинги кэм сытыы тизмэлэрин тула кэспэтии көрөөччү сүрдээһин сэнээрдэр эбит.

Ааһыылары Нуучча, Саха тыһаатырдарын артыыстара уонна Культуура, искусство кэллиһин кытта ХИФУ устудьуоннара толор-буттара уонна ааптардар улахан махталларын ылбыттара. Оттон режиссердарга бу бастакы хардыы өссө саһаһына, кинилэргэ тупса лаборатория ытыллара былаанналар.

сорох драматурдар тыйаатырдар саһастарынан үлэһииллэр. Сорохтор бэстибээлгэ, бу курдук лабораторияһа ыһырыллан, аныгы драматургия туһунан уонна бэйэлэрин уопуттарын кэспэтиһилэр. Биһиги лабораториябытыгар режиссер Сергей Потапов драматурдары кытта хайдах үлэһири кэспэһэбитэ суруйуон баһа-лаах дыһонго төһүү күүс буолла. Маны сэргэ, Вячеслав Дурненков «Тух туһунан суруйуохха?», Анна Жук «Тыйаатыр эйгэтигэр драматург ороула уонна миэстэтэ» дьэиэһиһилэригэр Арассийа, аан дойдунан буола турар быһыны-майгыны холбоһуордаан, кизн иитиннэриллири оһолдордулар.

Вячеслав Дурненков: «Билинги тыйаатырга аныгы драматургия хайаан да наада, өскөтүн тыйаатыр уопастыбаны кытта кэспэтиһэн баһарар буоллаһына...» — диир. Кини этэринэн, көрөөччү киһинэн, интэриниһитинэн, араас тэрэһиннэринэн бэйэтин саһа-тынар эрэ буоллаһына, кини тыһаатыртан дыһуннаах кэспэтиһин эрийэр. Оттон 20-с үйэһэ тыйаатыр-режиссер инники күһөһгэ таһы-сыбыт эбит буоллаһына, бу үйэһэ драматург ороула лаппа үрдүүр чинчилээх. Ол туһунан үйэ саһаланаһыттан Арассийаһа «Любимовка», «Кульминация» курдук аныгы драматургия бэстибээллэри элбээбиттэрэ буолар.

ЛАБОРАТОРИЯ ТҮМҮГЭ

Түмүк үчүгэй буолла. Тоһус пьеса барыта ситиһиилээхтик ааһыллан, ырытылынна. Ол курдук, Лаборатория «Искусство тут ни при чем» (Елена Яковлева), «Сын тундры» (Күннэй Еремеева) пьесалары бастыггарынан быһааран, тыйаатырга туруорарга мэктиэлээтэ. «Чабыл күн» (Ирина Митина) уонна «В потемках» (Ираида Попова) пьесалары араадыыаһа аахтаран, кизн аранаһа таһаарарга этии киллэрдэ. Надежда Ильина уонна Утум Захаров аны күһүн балаһан ыйыгар Арассийа драматурдарын бастың «Любимовка» бэстибээллэригэр кыттар путевкалары туттулар.

Бу, тыйаатыр эйгэтигэр үлэ саһа ныһыата Саха сиринээһи Тыйаатырдар дьэиэтэһилэриңиң сойуустарын (бэрэссэдээтэл А.Аммосов) көһүлэһининэн, СӨ Культуураһа уонна духуобунай сайдыһа министэриһтибэтин Ресурснай бырайыактыр кинин (директор М.Донской) үбүлэһининэн тэрэһилинэ.

Лаборатория тэрэһээччиһарин аатыттан бары кыттыбыт дыһонго махталбытын тиздэдибит.

Надежда ОСИПОВА.

Василий КРИВОШАПКИН хаартыһаһа түһэриһилэригэр: Драматурдар лабораторияларын түгүннэрэ.



“ТИЭТЭЙБИТ” – ТОХСУННЬУГА КИИНЭ ТЫЙААТЫРДАРЫГАР

Николай Денисович Неустроев “Тизэйтбит” дьин кэмиздэйдэ Саха сиригэр биир саамай оонньонон испэктээк. Үйэ анараа өттүгэр суруллубут айымньы күн бүгүннэ дьэри сыанаттан түспэт.

✦ **Егор КАРПОВ**
vtomikykt@mail.ru

Билигин дойдубут икки улахан тыйаатырыгар – Суорун Омоллоон аатынан Опера уонна балет тыйаатырыгар музыкальной кэмиздэйдэ быһытынан Владимир Ксенофонтов муусукатыгар таньлан оонньонон, оттон Ойуунускай аатынан Саха тыйаатырыгар Саха Өрөспүүбүлүкэтин үтүөлээх артыыһа Дмитрий Михайлов туруорууга оонньонон. Ону таһынан, нуруот тыйаатырдарга сезон айы сыллааҕы репертуардарыгар киллэрэллэр. Онон “Тизэйтбит” аны киинэ быһытынан тахсара соһучу даһаны, күтүүлээх даһаны сонун буолбута.



Алексей ВАСИЛЬЕВ (Цыкон) туһурифта.

Кинэни онгорбут дьон – режиссер Роман Дорофеев, сценарий ааптара Павел Ченянов, продюсердар Илья Портнягин уонна Иннокентий Луковцев хайдах быһылаахтык устубуттарын, туох уустуктары көрсүбүттэрин ирэ-хоро кэпсэтиллэр.

“САХА БАЛАҒАНЫН БУЛАР УУСТУК ЭБИТ...”

Роман Дорофеев, режиссер: – Бастаан Илья Портнягин: “Тизэйтбити” киинэ онгорон көрөбүт дуо?” – дьин этии киллэрбитэ. Онтон барыта саҕаланан барбыта. Тутатына Иннокентий Луковцев иккис продюсер быһытынан кыттыспыта, туох-хайдах тутунарбытын былааннаан барбыппыт. Балэмнэни үлэтэ барбытын эрт кэннэ билбиппит – 2020 сылга Николай Денисович төрөөбүтэ 125 сыла буолар эбит. Онон анаабыт курдук, оруобуна бэлиэ түгэнгэ таба тайанан онгорон эрэр эбилпит.

Илья Портнягин, продюсер: – Уолсайынан, бастаан балаҕаны булар чэлчэки буолуо диэх курдук санаабыппыт. Улаханниктык сыһыныт эбилпит, устуу сүрүн муһоуга ити буолла. Устарбытыгар араастаан албаастаан, биир балаҕаны иһиттэн устан, атын балаҕан тас өттүн ылан, биир дьэ курдук көрдөрөн, үлэ бөһөнү көрсүбүппүт. Ордук художниктык, Саргылаана Скрябина сүүрбүтэ-көппүтэ. Аны балаҕаннарбыт үксэ сизэмнинэн бүрүллэн тураллар эбит, ону саах сыбахтаах курдук оноруу үлэтэ. Аныгы кэмгэ саха ылыр-гы балаҕанын көрдөрөр омуу уустук эбит.



Илья Портнягин, продюсер: – “Тоҕо бу пьесанан киинэ устар санааланыгыт” дьин ыйытыгыга эпизитэ биир – Саха сиринэн гостуруоллуу сылдьан, бу туруорууну дьон хаһан баҕарар олус үчүгэйдик көрсөллөрүн бэлиэтэбиппит. Онон испэктээгичи көрбүт дьон киинэни кытта тэнгээн көрөөрү даһаны кэлихтэрэ дьин санаа баар. Элбэх тала-

аннаах, дьон таптыыр артыыстабыт оонньоотулар. Соһучу соһус сорох артыыстар эрдэ оонньооботуох уобарастарыгар көстүөхтэрэ.

Роман Дорофеев, режиссер: – Омуннаах Уйбаан оролуон Иннокентий Луковцев оонньоото. Омуннаах сэбэрэтин өр кичэйэн толкуйдаабыппыт. Холобур, баттаһын кырыан кэбиһиэххэ, сөбүлүһэтин дуо?” Ону киһибит сүр улгумнук: «Оруол туһугар кырыайтаран бөһө буоллаҕа дии!» – дьитэ. Бастаан олоччу кырыай былааннаах этибит, онтон оройун үрдүн эрэ ылбыппыт. Дүһүн-бодо мөлтөбө буолаахтаабыта, балай да өр көрө-көрө атыгырыыр этибит.

Онтон устуубут бүтүүтүн диэки, олох даһаны буолуохтаабын курдук көрөр буолан хаалбыппыт.

Павел Ченянов, сценарист: – Николай Денисович айымньыта саха литературатын классиката буоллаҕа дии. Онон сүрүн айымньыны киинэҕэ улаханниктык уларыппакка киллэриигэ элбэх сырабын бараабытым. Ол эрэн, киинэ онорууга бэйэтэ туспа сокуоннардаах, онно сөп түбэһиннэрэ сатыаха наада этэ. Пьеса киинэ киэббиттэн кылгас соһус, онон эбии сыаналары, саҕа персонажтары киллэрбитим. Уонна биир уустук өттө, дьон саҕатын кытта үлэ буолбута. Аныгы дьон атын-ны сангараллар, онон ол кэмнээҕи сахалар кэпсэтиллэрин таба биэри – биир сүрүн сыалбыт этэ.

СУРУЙААЧЫ ТӨРӨӨБҮТ ДОЙДУТА КӨМӨЛӨСТӨ

Иннокентий Луковцев, сүрүн оруолу толорооччу, продюсер: – Бастаан куорат эргинигэр, бэтэрээ улуустарынан устар сир көрдүрбүтүгэр, хайдах эрэ наар мэхэйдэргэ түбэһэн испилпит. Онтон Тааттаҕа тийибиппитигэр, барыта орун-оннугар туран, сөп түбэһэн барбыта. “Суруйааччы бэйэтин дойдутугар ынгыра сыттаҕа” дьин тойоннообуппун. Кырдык, күн-дьыл даһаны туран бизрэдэ, Ойуунускай, Өксөкүлээх курдук классиктарбыт, Николай Неустроев биригэ алтыһыт дьонун балаҕаннара көстөн бизрдирилэр. Аны Чөркөөх мусойугар элбэх мээңэ көстүбэт режиссер баар.

Илья Портнягин, продюсер: – Биир сүрүн реквизииты, тэлиэгэни булуу эмиэ туспа уустук дьыала буолан бизрэдэ. Былыргы, мас көлүөһэлээх тэлиэгэ ханна даһаны суох эбит. Суоттук мусойуттан Суорун Омоллоон тэлиэгэтин хата булбуппун. Бу киинэҕэ мусойулар көмөлөрө улахан, онон кинилэргэ махталбыт мунура суох. Уолсайынан, саха дьонно, буоларын курдук, сүрдээх улахан көмөнү онордулар, ордук таатталар устуу сүүрбөччө күнүн устата араас түгэннэргэ төһүү күөс буолулар.

Роман Дорофеев, режиссер: – Бу киинэ билги бары тыйаатырга тапталбытын, саха литературатыгар сүгүрүйдүбүтүн көрдөрөр үлэ буолар. “Тизэйтбит” саха литературатыгар маннайгы ситком буолар. Бу кэмгэ дьэри сыанаттан түспэччэ оонньонон кэллэ, аны улахан экранга тахсан, дьону үөрдүү дьон эрэнэбит. Бу кэлибт саҕа сыл маннайгы ыйыттан, тохсунньу 15 күнүттэн, Саха сирин киинэ тыйаатырдарыгар, отчука экранга тахсыаҕа. Дойдубут дьону улэбитин үрдүктүк сыаналыа дьин эрэнэбит.

ЭДЭР СААС

ПАТРИОТ ДИЭН КИМИЙ?

2020 сыл Саха сиригэр Ийэ дойдуга бэриниилээх буолуу сылынан биллэрилиннэ. Патриот дьин кимий? Биллэн турар, бэйэтин дойдутун ааспыт айхаллаах суолун ытыктыыр, кэлэр кэскилин түстэһэр, чөл өйдөөх-санаалаах дойдуга олохтоо-ҕо. Билигин саха ыччата хаһаангытааҕар даһаны нуруот быһытынан бэйэтин уратытын билинэн эрэр диэтэхпинэ, сыһыспатым буолуо. Ол, бэл, дьон таһаҕыгар-сабыгар көстөр. Ыһыахха эрэ буолбакка, оҕолуун-уруулуун сахалыы моһуоннаах таһаҕы кэтэ сылдьарын көрөр да астык.

КЫРАЧААН ПАТРИОТТАР

Билингги кэмгэ ордук «Тэтим», «TANAS» фирмалар дьон сэнээриинтин ылаллар. Аһыйах сыллааһыта эрэ саҕалаабыттар да буоллар, билигин номнуо тыыллан-хабыллан, үлэли-хамсыы сылдьаллар. Арааһынай сиздэрэй рекламаларын, атын омуу дойдутарынан тэлэһийэ сылдьар сахалыы аныгы таҕастаах кэрэ куолар, ньуругун боотурдар хаартыскаларын көрөн, дьон сэнээрэр. Маны тэнэ, кырачааннарбытыгар анаан “Кустук” дьин таҕас фирмата баар.

“Кустук” бренд аймааччыта Вера Владимировна кэпсиит: – Дьэ кэрэммин кытта Санкт-Петербург куоракка олохсуйбуппун 17-с сылыгар барда. Оҕо күннээҕи сахалыы таһаҕын тигитин 2018 сыл сайыннан толкуйдаан, үлэлээн барбытым. Сэттэ ый бэйэ дьыалатын саҕалыырбар барбыта. Ол курдук, бастаан утаа барыл таҕастары тиктэрэн, бэйэбит кэтэн, тиги хаачыстыбатыгар тийиэ бэрэбэркэлээн баран биридэ кууһунан сакаастаабыппыт. Дьонго-сэргэҕэ 2019 сыл олунньу ыйыгар билиһиннэрбиппит. Манҕай оҕо уһуяана саастаах оҕолор таҕастарыттан саҕалаах дьин санаабытым. Ол эрээри, төрөппүттэр кыра кылаас оҕолоругар наадылларын биллэрбиттэрэ, онон 10 саастаах оҕоҕо дьэри улаатыннарбыппыт. Бастаан аймахтарбыт интэрнэтирээбиттэрэ, онтон салгы атын дьон билгэн-көрөн, Саха сиригэр баһыылкалаан ытыр буолбуппун. Оттон кэлин Москваҕа, Ростовка, Бурятияҕа ыһыппытыт. Атын омуу дьон эмиэ атылаһаллар, интэрнэтирээригиллэр. Урууһун үксүгэр мин толкуйдубун. Кэрэммин уонна чугас дьонум сүбэлээн-амалаан, ыйан-кэрэдэн, ситэрэн бизрэллэр. Салгыы көстүмнэри, комбинезоннары анал үөрэхтээх таҕас конструктора урууһуудуу. Уолсайынан, “Кустук” бренд сахалыы моһуоннаах, оһуордаах таһаҕа оҕо Саха сириттэн төрүттээгин умнубатун, төрөөбүт дойдутун бил-көрөө улааттын дьин сыллаах-сорууктаах. Уолбут Питергэ төрөөбүтэ. Онон



Зинаида Саввинова, Сунтаар улуһун Күндэйдэ орто оскуолатын тэрийээччи педагога:

– Сахалыы таһаҕы национальнай эрэ бырааһынныктарга кэтиэхтээхпит дьин өйдөбүл суох буолла. Билингги муодаҕа сөп түбэһиннэрэн тигиллибит буолан, ыччат кутун-сүрүн тутар. Бэйэбэр хомус уонна илин кэбиһэр ойуулаах футболкалаахпын. Киһи патриота таһаҕыттан көстүөхтээх дьин санааны наһаа тутуспалпын эрээри, син биир сахам таһаҕын кэттэхпинэ, киэн туттар санаанары уһуктар. Патриот дьин бэйэтин дойдутун туһугар дьингээхтии кыһаллар, долгуйар, тылынан буолбака, дьыаланан көрдөрөр киһи буоллаҕа. «Мин патриопун» дьин тууга да gymmakka түөстэрин охсунар дьону патриотунан ааһаппыт.



Альбина Васильева, Москваҕа үөрэнэр устудьун:

– Мин сахалыы ойуулаах-бичиктээх таҕастары кэппэппин, истиилбэр сөп түбэстэп уонна хаачыстыбата сочото суох. Патриотизм популизм уонна фанатизм өттүгэр туох да иһин охтоо суохтаах. Патриот киһинэн Арсен Томскайы ааттыбын. Киһи саҕа тахсыбыт «inDriver: От Якутска до Кремниевой долины» кинигэтигэр дойдутугар олоһу тутсар араас туһалаах ньымалары айан, кизэн дойдуга Саха сирин туһунан, сахалар нация быһытынан сайдылаах омуу дьин бэйэтин холобурун дакаастыыр. Онон, дьин патриот дьин нуруотун өйө-санаата сайдарын туһугар үлэлиир-хамсыыр киһи.



Алена Давыдова, “Мүрүччэн” уһуяан спортивнай инструктора:

– Билингги сайын Олонхо ыйыаһар «Тойон Мүрү» үңкүү ансаамбылынан “TANAS”-тан спортивнай форма сакаастаан, туох да олус үчүгэйдик сылдьан кэлбиппит. Сыралбан куйааска киһи этин тыһыннарарынан табыгастаах, оһуора-мандара уурбут-туппут курдук бэртээхэй таҕас эбит. Аны инниктин дьэ кэрэмминитин атылаһаахпын баҕарарбын.



Сандаара Гаврильева, эдэр ийэ:

– “Тэтим” маһаһынтан ылынан флисовай джемпердэри ыламыт, олунун сөбүлээн кэтэ сылдьабыт. Ону таһынан, чугас дьоммутугар бэлэх онорорбутугар бу маһаһынтан атылаһааччыбыт.

Уйгулаана ПОРТНЯГИНА, ХИФУ устудьуона.

Светлана Ноговицына, үлэһит: – Тус бэйэм бу икки фирматтан

Дьэ, ити курдук ыччат, билингги олох тэтимизэр сылдьар дьон санаата араас. Тус бэйэм сахалыы маһаһынтан эрэлэрин, сүр айы бар буолан эрэлэрин сэргэ, астына көрбүн. Ол эрээри, кырдык, патриот буоларбытын таҕасытынан эрэ буолбакка, дьыаланан, үрүлүйэр үлэни, үөрэһинэн дакаастааһын!



САНА ДЬЫЛЛААҔЫ СҮПСҮЛГЭН

ЫЙ БУОЛААРЫ ЫТААБЫТЫМ

Оҕо сырыттаҕына төрөппүттэрин солоро суох буолан, миэхэ биирдэ даҕаны маскараат оҥорботохторо. Оскуолабыт бырааһынныгыгар “Бастың маскараат” дьээн бириис туттаралларыгар, оҕолор көстүүмнэригэр куруук ымысырарбын өйдүүбүн.

Үһүс кылааска үөрэнэ сылдьан, учууталбын кытта күөскэ туруорсан, кылааһынныктарбыттан былдыһан туран, ый маскараатыгар тигистим. Үөрүү-көтүү, дьол-соргу бөҕөтөбүн, дьэ, “киһилии” маскараат буолабын дьээн. Манна дьээн эттэххэ, урут наар клоун уонна эмээхсин буолар ээтим. Дьонум “оо, ыарахан оҥоруулааҕы талбыккын, чэ, бээ, толкуйдуохпун” диэбиттэрэ. Кылааһынныктарым бары оҥосто, туруна сылдылларын билэрим. Оттон миэнэ бырааһыннык долоо биир күн хаалыар диэри бэлэмэ суоҕа.

Ол киһэ эһээбэр куораттан табаарыһа кэллэ. Кинини чэйдэтэн, иннигэр-кэннигэр түһэн, маскараатым олох да умнулунна. Мин ол үлүгэр сүпсүлгэн буола турдаҕына улаханник бууннаатым, ытаан мак-караатым. Аҕам: “Ылдьыттар бар-дартарына, толкуйдуохпун, уоскуй”, — дьээн саалаҕа киллэрэн мульттик холбообута. Мульттик көрө олоордохпун эһээм табаарыһа чэй-дээн бүтэн, саалаҕа сонуннары көрө кэллэ. Мин дьыбаанга ытаан сынгыйа олооробун көрөн, туох буолуппун ыйытта. Оноуоха маска-

рааппар ким да наадайбатын, тугум да бэлэмэ суоҕун туһунан кэпсээтим. “Чэ, манник гынаахха, кырааскаларда уонна маарылата аҕал, ыйдаах түүн маскараатын оҥоруохпун”, — дьээн. Оччолооуу истээт, мин дьээн иһигэр төттөрү-таары сүүрүү-көтүү бөҕөтө буоллум, наараат буолабын дьээн. Манна дьээн эттэххэ, урут наар клоун уонна эмээхсин буолар ээтим. Дьонум “оо, ыарахан оҥоруулааҕы талбыккын, чэ, бээ, толкуйдуохпун” диэбиттэрэ. Кылааһынныктарым бары оҥосто, туруна сылдылларын билэрим. Оттон миэнэ бырааһыннык долоо биир күн хаалыар диэри бэлэмэ суоҕа.

Ол киһэ эһээбэр куораттан табаарыһа кэллэ. Кинини чэйдэтэн, иннигэр-кэннигэр түһэн, маскараатым олох да умнулунна. Мин ол үлүгэр сүпсүлгэн буола турдаҕына улаханник бууннаатым, ытаан мак-караатым. Аҕам: “Ылдьыттар бар-дартарына, толкуйдуохпун, уоскуй”, — дьээн саалаҕа киллэрэн мульттик холбообута. Мульттик көрө олоордохпун эһээм табаарыһа чэй-дээн бүтэн, саалаҕа сонуннары көрө кэллэ. Мин дьыбаанга ытаан сынгыйа олооробун көрөн, туох буолуппун ыйытта. Оноуоха маска-

рааппар ким да наадайбатын, тугум да бэлэмэ суоҕун туһунан кэпсээтим. “Чэ, манник гынаахха, кырааскаларда уонна маарылата аҕал, ыйдаах түүн маскараатын оҥоруохпун”, — дьээн. Оччолооуу истээт, мин дьээн иһигэр төттөрү-таары сүүрүү-көтүү бөҕөтө буоллум, наараат буолабын дьээн. Манна дьээн эттэххэ, урут наар клоун уонна эмээхсин буолар ээтим. Дьонум “оо, ыарахан оҥоруулааҕы талбыккын, чэ, бээ, толкуйдуохпун” диэбиттэрэ. Кылааһынныктарым бары оҥосто, туруна сылдылларын билэрим. Оттон миэнэ бырааһыннык долоо биир күн хаалыар диэри бэлэмэ суоҕа.

МАСКАРААТ

Дьэ, доҕоттоор, аныгы куорат ыалын дьэйдээти үлэтэ элбэх үһү, кимиэхэ да, туохха да бириэмэ тийбэт үһү.

Барыта ыксал-бохсол. Тыын быһаһаһынан хамсаныы. «Сарсын оҕобут утренинга эбит дии. Бээ, аны маскараата суох эбит дии! Ээ, чэ, киһэ аҕабыт кэллэринэ, тугу эмит толкуйдуур инибит”, — ыал ийэтэ арыый уоскуйар.

Киһэ буолла. “Аҕабыт үлэтитэн кэлэ илик. Хайдах буолабыт, ии, арба, дыссаакка кэлпит маскараата анараа дьэйдэбит болкуну-гар сыттаҕа дии. Чэ, оҕо да дьарамай, алтатыгар кэлпит маскараатыгар батар ини”, — ийэ начаас икки ардыгар балаһыанньаттан тахса охсор. Кэргэнигэр су-буоннаан, маскарааты буларыгар соруудахтыыр.

Киһэ утууох эрэ иннинэ аҕа маскарааты булан аҕалар.

Сарсыарда ийэ барахсан эрдэ бор, долгуйан хойукка диэри сатаан утуйбатахпын өйдүүбүн. Оттон сарсынгы күнүгэр “Бастың маскараат” бириийи ылбатарбын да, олус үөрэ-көтө бырааһынныктаабытым.

Хас да сыл ааспытын кэнниттэн, улахан кылааска тахсан бараммын, били эһээм табаарыһын хаһыат

сирэйигэр көрө түспүтүм. Онтум олох даҕаны өрөспүүбүлүкэҕэ биллэр улахан тойон эбит. Ол урут биһиги нэһилиэкпитигэр нуруот дьокуатаатыгар тураары, аҕытаас-сыйалана кэлэ сылдыбыт эбит. Оноуоха мин атаахтаан, ытаан туран, маскараат оҥотторбулпунтан кыбыста санаабытым.

Оҕолорун аһата охсор. Сирэйин-харабын оҥостон, таннан-симэнэн аҕаларын күүтэлэр. Уол ол кэмгэ тэлэбиисэр холбоон ды-баанга тизэрэ түһэр. Ийэ уолугар хаста да этэн, “тангың, аҕан сото-ру гараастан кэлиэ” дьээн ыксатар. Уол хамсаан да көрбөт. Дьэ, аныгы оҕолор итинниктэр, истибиттэрэ да истибэтхтэрэ да биллибэт. Сотору кэмнэн аҕалара “кэллим, тахсын” диир. Хомунуу, айгыстыы бөҕөһөн дьэ, тахсаллар. Эбээлэрэ дьэ, өрө тыһынар. “һуу, хата, син сөлкө бар-дылар”, — дьэ хаалар. Аҕыйах мүнүүтэ буолаат, ааны тонсуйал-лар. Арай аҕалара тугун эрэ умнан төттөрү кириэн кэлэр. Балачча өр көрдөөн, умнубутун булан тахсар.

Бу ыал икки оҕолоох, син эдэрдэр. Иккиэн үлэлииллэр, ол да иһин бириэмэлэрэ туохха да тийбэт. Барытын олох тирээн кэл-лэринэ оҥорор дьэ, түргэн ыал! Син барыта орун-оннугар буолан иһэр.

Ыксаллаах быһыыга ийэ да аҕа да батсаабы да төлөпүөнү да истии, көрүү суох буолар. «Тый, мунньахпыт бириэмэтэ көспүтүн көрбөккө хаалбыппын», — дьээн ийэ аймана түһэр. Түргэн үлүгэр-дик такси сакаастыы охсор. Хата, барахсан түргэн туттуулаах буолан, барытын начаас оҥорор, ситэрэр.

Бу, дьэ, харыйалара кэлэн иккис күнүн симэмэккэ турар. Хайыңгы, куорат дьонго соло-то суохтар. Бэйэм көмөлөһөн кизгэтиэхпин, эчи лабалала-ар сараадыһан, харыйабыт үрдү-гэ. Эстэримээнкэ суох ыттар-га соруммаппын даҕаны. Аны ол

тэрилгэ хатааста сылдьан, охтон эчэйим, кэбис. Чэ, хата, маскара-ат дьыалата ыпсарыллан, утреник этэнгэ түмүктэннэ.

УТРЕННИК

Дьүөгөлэр бөлөхтөрүгэр оҕо саадын утренигыттан ийэ хаар-тыска ыталыыр. Арай дьүө-гэтэ суруйар: «Нарыйа оҕо саа-дыгар сана сылдьан эрэрэ бил-лэр, оҕолортон атын собус, кыбы-стар дуу, хомойбут дуу курдук», — дьээн уйулба эйгэтин үлэһитэ бу-ларын быһыытынан быһаарар.

Онуоха хаартыска ыппыт ийэ: «Ээ, ити утреник иннинэ таһыл-лыбыта, баттаһын өрөн кизгэ-пилпин сүөрэн кэбиспит этэ уонна дьэ, мэниктээн арбайыы ээ», — дьээн билинэр. “Тый, утреник иннинэ оҕо уйулбатын ыспыккын дии, аныгы оҕону мөхпөттөр ээ, эн кинигэ, сурунаал аахпаккын дуо? Арассыйага уйулбатын үлэһиттэрэ оҕону дьарыйары отой боболлор ээ», — дьээн дьүөгэтэ билээҕимс-ийэр. Хаартыска ыппыт ийэ хай-аахтыай. Сыры-сыллата бысыһан төрөөбүт үс оҕо көрүүтэ сыанан аҕаабат. Ийэ барахсан сарсыарда-тын да түүнүн да араарбат бу-лан эрэр. Ким эрэ ытаан сынгы-йа-сынгыйа сыйлар, иккис бул-бутун барытын айаһар угар айдаа-наах. Арай ити улахан оҕо, түөрдү-гэр барбыт Нарыйа, сана была-ачыйа кэлпит үөрүүтүгэр баттаһын сүөрэн дьыбааны тэпсибит буруй-даах. Хата, утреник кэмигэр бүтэн, эмиз биир сүпсүлгэн бүттэҕэ.

Дьүөгөлэр бөлөхтөрүгэр оҕо саадын утренигыттан ийэ хаар-тыска ыталыыр. Арай дьүө-гэтэ суруйар: «Нарыйа оҕо саа-дыгар сана сылдьан эрэрэ бил-лэр, оҕолортон атын собус, кыбы-стар дуу, хомойбут дуу курдук», — дьээн уйулба эйгэтин үлэһитэ бу-ларын быһыытынан быһаарар. Онуоха хаартыска ыппыт ийэ: «Ээ, ити утреник иннинэ таһыл-лыбыта, баттаһын өрөн кизгэ-пилпин сүөрэн кэбиспит этэ уонна дьэ, мэниктээн арбайыы ээ», — дьээн билинэр. “Тый, утреник иннинэ оҕо уйулбатын ыспыккын дии, аныгы оҕону мөхпөттөр ээ, эн кинигэ, сурунаал аахпаккын дуо? Арассыйага уйулбатын үлэһиттэрэ оҕону дьарыйары отой боболлор ээ», — дьээн дьүөгэтэ билээҕимс-ийэр. Хаартыска ыппыт ийэ хай-аахтыай. Сыры-сыллата бысыһан төрөөбүт үс оҕо көрүүтэ сыанан аҕаабат. Ийэ барахсан сарсыарда-тын да түүнүн да араарбат бу-лан эрэр. Ким эрэ ытаан сынгы-йа-сынгыйа сыйлар, иккис бул-бутун барытын айаһар угар айдаа-наах. Арай ити улахан оҕо, түөрдү-гэр барбыт Нарыйа, сана была-ачыйа кэлпит үөрүүтүгэр баттаһын сүөрэн дьыбааны тэпсибит буруй-даах. Хата, утреник кэмигэр бүтэн, эмиз биир сүпсүлгэн бүттэҕэ.

Бу, дьэ, харыйалара кэлэн иккис күнүн симэмэккэ турар. Хайыңгы, куорат дьонго соло-то суохтар. Бэйэм көмөлөһөн кизгэтиэхпин, эчи лабалала-ар сараадыһан, харыйабыт үрдү-гэ. Эстэримээнкэ суох ыттар-га соруммаппын даҕаны. Аны ол

БАЛАҔЫН УЛЬЯНА ЗАХАРОВА, АЙТАНА АММОСОВА БЭЛЭМНЭЭТИЛЭР.

АНАПАҔА САХА КЫҔЫҔА БАСТЫҔ МОДЕЛЬ

Саха сириттэн төрүттээх 14 саастаах Валя Михайлова билигин Анапа куорат Супсех бөһүөлгэр төрөппүттэрин уонна икки быраатын кытта оло-ро. “FMA kids» модельнай агентствоҕа дьарык-танар. Бүгүн Валялыын кэпсэтиибитин бэчээтти-бит.

Ульяна ЗАХАРОВА mulenush2@mail.ru

— Анапа куорат 11 №-дээх оскуолатыгар ахсыс кылаас туй-гун үөрэнээччитэбин. Аан бастаан 2-с кылааска Дьокуускай куорак-ка баар «Айыы Куо» дьээн муода тыйаатырыгар сылдьан бу эйгэҕэ холонубун саҕалаабытым. Онтон 5-6-с кылааска «ТАҔА моделс» дьээн модельнай агентствоҕа сыл-дьыбытым. Бу эйгэҕэ сылдырбын, муоданы сэнээрэрбин ийэлээх аҕам өйүүллэр этэ. Кыыс оҕо тут-та-хапта, танна-симэнэ үөрэнэри-гэр тоҕоостоох дии саныбын.

— Анапа куоракка көһөн барыгыт модельнай агент-ствоны кытта ситимнээх дуо?

— Анапаҕа көһөн кэлибит муода эйгэтин кытта ситимэ суох. Төрөппүттэрин бу дойду сылааһын, муора салгынын батыһан көһө-гө санаммыттар. Биһиги биир-гэ төрөөбүт үһүбүт. Бырааттарым Богданаах Айхал иккиэн спорду-нан дьарыктаналлар. Богдан дзю-доҕа сылдыр, оттон Айхал спор-тивнай-бальнай үтүкүүгэ дьарык-танар.

— Бу эйгэҕэ бастакы улахан ситиһин?

— Анапаҕа көһөн кэлэн баран «Welcome to» дьээн Краснодарскай кыраай куораттарыгар тарба-нар сурунаал таһыгар тахсыбып-пын уонна Москваҕа ытыллы-быт Муода ндизэлтигэр модель быһыытынан кыттыбыппын сити-һиибинэн аҕабын.

Модельнай агентствоҕа бу сыл түмүгүнэн «Бастың модель» дьээн алта кыһы таллылар, олор истэ-ригэр миигин эмиз киллэрбиттэ-риттэн наһаа үөрдүм. Бу модель-

най эйгэҕэ бастакы ситиһиэлэрим буолаллар.

— Төрөөбүт дойду ахтыла-на дьээн хайдах өйдүүгүн.

— Анапаҕа сылаас буо-лан наһаа үчүгэй, арай дойду-бар кырыалаах кыһын, Саҕа дьыл буолаары турар дьээн санаалар киридэхтэринэ, уйадыһаах, дой-дубун ахтыах, хаарынан оонньо-ох санаам кириэр. Төрөөбүт дойду-бун ардыгар наһаа ахтан кэлээччи-бин. Ол биһиги тыйыс айылҕалаах Сахабыт сирин тардылыга күүһү-тэн дии саныбын. Билигин сай-дылаах үйэҕэ төрөөбүт дойдут-тан төһө да ыраах сиргэ олохсуй-даххына, ыкса сибээһи социальнай ситим олохтуура үчүгэй.

— Модель буолар кыыс хай-дах буолуохтааҕый?

— Саамай сүрүнэ, үһүн, көнө уңуох быһаарар оруулаах. Оттон тутта-хапта сылдыһыны, сатаан хаамары үөрэтэллэр.

— Ийэлээх аҕан тугуна дьарыктаналларый?

— Төрөппүттэрин көһөн кэлээт, Супсехка сир ылан дьээн туттубут-тара. Ийэм дьэҕэ олорон биһи-гини бэрийэр, көрөр-истэр. Аҕам Саха сириттэн сыһыана кэлэр дьону көрсөр, олохтуур үлээн дьа-рыктанар. Инникитин дьонум дьа-балыка, виноград үүннэрэр бы-лааннаахтар.

— Инники былааннарың?

— Билигин «FMA kids» модель-най агентствоҕа дьарыктанабын. Ону таһынан английскай куруһуо-гар дьарыктанабын уонна «У луко-морья...» дьээн оскуола иһинэн тыйаатыр устуудууатыгар дьа-рыктанабын.

Оскуоланы бүтэрэн баран авиация эйгэтигэр сыһыаннаах үөрэххэ туттарсыахпын баҕарабын.



Анапаҕа сылаас буолан наһаа үчүгэй, арай дойдубар кырыалаах кыһын, Саҕа дьыл буолаары турар дьээн санаалар киридэхтэринэ, уйадыһаах, дойду-бар ахтыах, хаарынан оонньоох санаам кириэр. Төрөөбүт дойду-бун ардыгар наһаа ахтан кэлээччибин. Ол биһиги тыйыс айылҕалаах Сахабыт сирин тардылыга күүһүттэн дии саныбын. Билигин сайдылаах үйэҕэ төрөөбүт дойдуттан төһө да ыраах сиргэ олохсуйдаххына, ыкса сибээһи социальнай ситим олохтуура үчүгэй.

32 ЭДЭР СААС

ХАРАҢА ХОС

КУУАХА КҮҮРӨР КЭПСӨӨННӨР

КҮӨЛҮ ТУОРААБЫТ АБААҢЫ

Биирдэ сайынҥы сылаас күн дьибэр тэлэбиисэр көрө олордохпуна, эмискэ хоско 13-тээх быраатым көтөн түстэ. Тухотан эрэ куттаммыт эбэтэр кыбыстыбыт көрүнгээзэ. Син олорбохтоон баран, кирибитин курдук эмискэччи түннүгү одууласта. Баастан утаа чыычаабы көрдөөбү дуу дии санаан: “Тух баарый”,—диэн ыйыппыллар, “Ээ, суох мээни”,— диэн эпипиттэбитэ. Син олоору түһэн баран, пультанан тэлэбиисэр тыаһын улаатынарда. Итинтэн саҥа муодар5аан эрдэхпинэ, киһим: “Баһаалыста бу мин билигин кэлсээбиппин папалаах, маама5а кэлсээммэр!” — диэн кэбитэ.

Мин сонно өйдөөбүтүм, тух эрэ куһаҥан буолбутун. Того диэтэххэ биһиги а5абыт күүскэ иччилэргэ, айыл5а күүһүгэр итэ5эйэрэ уонна биһигини үөрэтэрэ, холобура киэһэ, күн киирэн истэ5инэ, таһырдыа, алааска да буоллун, олбуор иһэ да буоллун, күүскэ айдаарыа суохтаахпыт; киэһэ сиэркилэни түннүк аттыгар ууруо суохтаахпыт; эргэ малы-салы тытыа суохтаахпыт уонна да атын.

Быраатым кэлсээнин са5алаабыта. Кини уонна дыуахас ыал о5олору Саша, Тоня уонна Марина буолан, чугастаабы тыа таһыгар пикиникты барбыттар үһү. Ити тыа5а хаһан эрэ сылга баазата баара, сэбиэскэй былаас эстибитин кэннэ бааза ыра5аыллан, дьэтин маһа харааран суулар туруктаах турара. О5олор сирдэригэр тийэн, аһы олодохторуна, саамай кыралара Марина ыйыппит: “Манна абааһылар экин суохтар дуо?” Ону атыттар дьэ5эбэлэн: “Мантан чугас сылга фермата баар да5аны хаһан эрэ умайан, билигин харааран турар. Баран көрөбүт дуо!” — диэн кэлсэтин баран, бааза диэки барбыттар. Көрбүттэрэ, дынгэнэхтин умайбыт курдук, хап-хара үһүн мас дьэ турара. Онтон Сашалара: “Баһаартан хас да сылгы өлбүтэ, ол иһин дьон бу тыа5а отоннуу сырыттахарына, салгынгна көтө сылдыар сылгылары көрбүт сурахтара баар”, — диэбит үһү. Син турбахтаан баран, аһыар сирдэригэр төннүбүттэр. Арай быраатым өйдөөн көрбүтэ: мастар быраатырдыгар улахан, үрүгү тух эрэр турар үһү. О5олорго тугу көрбүтүн этэн, бары да5аны куттанан, тизтэллээхтик хомунан барбыттар. Сангарды хааман эрдэхтиринэ, ол үрүгү тухтара эрэ эмискэ кинилэр диэки субу көтөн иһэр эбит. Ону көрөөт, хаһытасытынан, дэрээбинэ диэки ыстаммыттар. Биирдэ өйдөмүттэрэ, сыһыттан тахсан, улахан суолунан сүүрэн иһэллэр эбит, оттон абааһылар син биир экирэтэн иһэрэ. Ону албыннаары, суол аттыгар сытар күвүл эргийэн дэрээбинэ5э киирээри гыммыттар. “Күөлү эргийэн истэ5инэ, биһиги ол кэмгэ орубуна дьэ5эбитигэр



https://kinoart.ru/texts/uzhas-belogo-lista-istoriya-yakutskogo-horrora

баар буолуохпут”, — диэн санаабыттар, хантан? Кэннилэрин көрбүттэрэ, абааһылар күөл үрдүнэн ийэтэ дьэ5элэх ыалга түһэн туху буолбутун кэлсээбитигэр, олоор умнан сүүрбүттэр, онтон уулусса5а кирибиттэрэ, дьэ биирдэ абааһылар сүппүт үһү. Туху буолбутун быһаарбакка, дьэ5элэригэр тар5аппыттар.

Ити түбэлтэ буолбута 5 сыл ааста уонна билигин да5аны ким да билбэт тух кинилэри экирэлпитин.

ДЬЭГЭ БААБА

Бу түбэлтэни мин до5орум кэлсээбитэ. 20 сыл анараа өттүгэр, кини өссө төрүү илигинэ, кини ийэтэ уонна 4 саастаах эдьинийэ атын дэрээбинэ5э, до5отторугар ыалдытты барбыттар.

Күнү быһа атах тэлсэн олорон кэлсэпиттэр, хараҥа күһүңүгүригэр төннүбүттэр. Арай быраатым өйдөөн көрбүтэ: мастар быраатырдыгар улахан, үрүгү тух эрэр турар үһү. О5олорго тугу көрбүтүн этэн, бары да5аны куттанан, тизтэллээхтик хомунан барбыттар. Сангарды хааман эрдэхтиринэ, ол үрүгү тухтара эрэ эмискэ кинилэр диэки субу көтөн иһэр эбит. Ону көрөөт, хаһытасытынан, дэрээбинэ диэки ыстаммыттар. Биирдэ өйдөмүттэрэ, сыһыттан тахсан, улахан суолунан сүүрэн иһэллэр эбит, оттон абааһылар син биир экирэтэн иһэрэ. Ону албыннаары, суол аттыгар сытар күвүл эргийэн дэрээбинэ5э киирээри гыммыттар. “Күөлү эргийэн истэ5инэ, биһиги ол кэмгэ орубуна дьэ5эбитигэр

үөһэ атын дьэ5э көһөн муоста5а утуйбуттарыгар, кыыс дьэ биирдэ ытаан бүппүт. Сарсыарда туран ийэтэ дьэ5элэх ыалга түһэн туху буолбутун кэлсээбитигэр, олоор умнан сүүрбүттэр, онтон уулусса5а кирибиттэрэ, дьэ биирдэ абааһылар сүппүт үһү. Туху буолбутун быһаарбакка, дьэ5элэригэр тар5аппыттар.

САҢАҢЫМ ЭППИТЭ

Мин кыра эрдэхпинэ сылга биирдэ-иккитэ ыраах аймахтарбар ыалдытты барар этибит. Өйдүүрбүнэн, дьэ5элэрэ син балаача эргэ, ол эрээри киэҥ этэ, аттыларыгар өрүс устара уонна сайын кэллэхпитинэ, наар тастыг убайбын уонна эдьинийин кытта онно сөтүөлүүр идэлээх этибит.

Арай биир күн биһиги кинилэргэ эмиэ ыалдытты тийбиппит. Киэһэ хонорго быһаарыммыппит. Убайдаах эдьинийим суох буоланнар, миигин со5отохтуу расклардык оронго сытыардылар. Бу мин олохпор бастакы ыалга хонноһун этэ. Атын сиргэ, өссө хоско со5отобун утуйар буоламмын, түһэн ортотун диэри сатаан утуйбата5ым. Дьэ саҥа утуйан эрдэхпинэ, эмискэ көрдүөүргэ тух эрэ суулрибүтүттэн, куттанан олоору түстүм.

Иһилини сатаан баран, оромор сытан, суорбааммынан бүрүңүм. Сотору буолаат, суор5ан иһигэр аһары итии буолан төбөбүн кытаран баран ким эрэ ааҥна турарын көрөн, тыыным хаайтарда, сүр5э5им айахпынан тахса

сыста. Арай өйдөөн көрбүтүм: санаһым турар эбит. Төһө өр турбутун билбэтим эрээри, аһары куттанаммын, “чыып” да дьэ5эбэ5им. Уһуктубүппүн көрөн дуу, хайдах дуу эмискэ тугу эрэ ботугураан барда. Ботугурааһына улаатан-улаатан, син киһи истиэх курдук буолбута: “...мин бу олохтон туораахтапына, кырдыбыт буор кутум сиргэ хараллыа, оттон дууһам син биир саҥа буор кут ылыа, оччобуна күүһүм-уо5ум күүһүрөө, көрөр-ис-тиир билиим кэниэ5э, өлөр-сүтэр диэни билбэт сүдү күүстээх буолуом...” — диэбитин эрэ өйдөөн истибитим. Онтон эмиэ ботугураан кириэн барбыта уонна аантан киэр хайыһан, хоһун диэки хаампыта. Мин куттанан ааны хатаан, сарсыарданан эрэ утуйан эрдэхпинэ, төрөппүттэри уһугуннара кэлбиттэрэ.

Сарсыарда бары тух да буолбата5ын курдук аһы олооролото. Саҥасыттан: “Түүн то5о хоспор кэллинг уонна тух дьэ5икиний ити аата?” — диэн ыйыппыллар, соһуйбуттуу: «Эс, түүн ханна да турбата5ым, хата үчүгэй ба5аытык утуйдум. Түһээбитин буолуо», — диэбититтэн, то5о эрэ муодар5аабата5ым, ба5ар, кырдык, түһээн да ылбытым буолуо.

Ол да буоллар, ити аата санаһым тух диэн эппитин билигин да сатаан өйдөөбөппүн...

ЭРГЭ ГАРААС

Мин оскуола5а үөрэнэр эрдэхпинэ, дьэ5илиир суол аттыгар

быра5ыллыбыт, сэбиэскэй кэмнээ5и ыарахан уйкутаах тизхиныкэ гарааһа турара. Дьэ таһа эргэрэн, сорох өттүттэн кирииччэтэ эрэ хаалан, түнүктэриин өстүөкүлэтэ алдынан, ыраахтан харааран көстөрө.

Биир сайынҥы киэһэ, мэниктиир санаабыт кириэн дуу, тугу да ғынарбыт суох буолан дуу, о5олор буолан бу эргэ гарааска барарга сананныбыт. Гараас киэҥ аанын үтүрүһэ-үтүрүһэ атылаан кирибиппит, муостатыгар сытар алдыамыт бытыылкалары үлтүрүтэ үктүү-үктүү, истиэнэ5э граффити уруһуйдары одуулаһа турбуппун. Арай үрдүбүтүгэр тух эрэ сууллубут дуу, аан сабыллыбыт тыаһа дуу иһилиннэ. Иккис этээскэ тахсар тимири кирилиз дьэ5бин буолан алдыамыта ыраппыт. Ону көрөөт, дьэ биирдэ куттанан, таһырдыа биирдэ баар буоллубут. Хайдах этэ куттаммыпытыттан кыбыстан төнөнөн киридибит, кирилиз анныттан иккис этээһи көрө сатаабыппыт. Онук көрө турдахпытына, үһэ5эттэн: «КИЭР БАРЫҢ!!!» — диэн ким эрэ гараас дьэ5э сатары диэри үөҕүлээбитэ. Дьэ онно биирдэ баттахпыт туруор диэри 5аабата5ым, ба5ар, кырдык, түһээн да ылбытым буолуо.

Ол да буоллар, ити аата санаһым тух диэн эппитин билигин да сатаан өйдөөбөппүн...
Софья ИВАНОВА.

БАЛАҢАНЫ УЛЬЯНА ЗАХАРОВА БЭЛЭМНЭЭТЭ.

САХА БИАЛА

Бигэ туруктаах, чэбдик олохтоох айыы сиэрдээх дьэ5э кэргэн – омук кэскилэ



«Саха сирэ» хаһыат дьэ5э кэргэннэ аналлаах сыһыарыыта

№1 (6191)

2020 С. ТОХСУННУ 9 КҮНЭ

СОЦИАЛЬНОЙ ЭЙГЭ

Ааспыт 2019 сылга социальной эйгэ5э элбэх уларыйылар тахсыбыттар. Дьон-сэргэ, ордук кыаммат аранга, оло5о-дьаһаҥа тупсарыгар, нэһилиэниһэ эбиллэригэр туһуламыт ыйаахтар, сокуоннар ылыллыбыттар. Олортон саамай сүрүннэрин билиһинэрэбит.

Ангелина ВАСИЛЬЕВА
Angelina.vasilieva@mail.ru

Ил Түмэн элбэх о5олоох дьэ5э кэргэттэр статустарын туһунан сокуонна уларытылары киллэрбитэ. Онон билигин өрөспүүбүлүкэ сокуонунан, элбэх о5олоох дьэ5э кэргэнинэн 23-гэр диэри саастаах үс уонна онтон элбэх о5олоох ыал ааттанар буолла. Сокуон 2019 сыл от ыйыттан үлээтэ.

2%-НААХ ИПОТЕКА

РФ бырабытыалыстыбата Уһук Илин эргэгийэнигэр 2%-наах ипотеканы үлээтэрэ сокуону олоххо киллэрдэ.

Бу бырагыраама сүрүннээн ыччаты олохсутарга, дьэ5илиригэр, эдэр үлэһиттэри ыгыран а5аларга туһуланар, ону тэнэ, туттааччылары эмиэ кө5үлүүр сыаллаах. Онон, кэлин биир сүрүн ирдэбил кириэн биэрдэ: эдэр ыаллар бу ылбыт кыбартыраларыгар 9 ый иһинэн ырапыскаланыахтаахтар уонна 5 сылы быһа атын сиргэ көһүө суохтаахтар.

Бырагырааманан уопсайа 450 миллиард солкуобай суумалаах кирэдьиити биэри олохтонно, ол эбэтэр 147 тыһыынча кирэдьиити биэриэхтэрэ.

36 саастарын туола илик эдэр кэргэниилэр о5олоро суо5уттан тутулуга суох, аҥаарда5 төрөппүт уонна “Уһук Илин гектарын” хаһаайына (сааһыттан, дьэ5э кэргэнииттэн тутулуга суох) ылар ырааптаахтар. Бодьо5о – 20 сылга диэри. Бастакы усунуос – 20%. Бырагыраама үлэлиир бодьо5о –

ОҢО УҢУГЭР ДИЭРИ БОСУОБУЙА БААР БУОЛЛА

Госдуума о5о 1,5-3 сааһыгар диэри босуобуйаны бэрриллэрин туһунан сокуону ааспыт сайын ылыммыта. Ол ғынан баран, кыра о5олоох дьон бары ылар кыахтара суох. 2018 сыл тохсунньу 1 күнүн кэнниттэн эрэ төрөөбүт о5олоохтор ылар ырааптаахтар. Того диэтэххэ, бу 2018 сылтан кирибит (бастакы, иккис о5о5о бэррилэр) “Путин босуобуйатын” кэнэтии буолар.

Иккис ирдэбилинэн дьэ5э кэргэн дохуотун кэмэйэ буолар. Дьэ5э кэргэн хас биирдии чилиэнигэр тиксэр орто дохуот ыйдаабы тийийинэн олоруу 2 төгүллээх кэмэйиттэн үрдүк буолуо суохтаах. Ол эбэтэр дьэ5э кэргэн хас биирдии чилиэнигэр тиксэр дохуот 36 тыһыынча солкуобайтан үрдүө суохтаах.

Бастакы о5о буолла5ына –

ДЬИЭ КЭРГЭТТЭР ТУСТАРЫНАН СОКУОН ЫЛЫЛЫННА

5 сыл (кэлин, ба5ар, уһатыахта-тан төлөнөр. Бу эдэр ыалга дьонун көмө буолар. Иккис о5о5о – федеральной Ийэ хапытаалын со5уттан. Ийэ хапытаалын харчынан ылан туһанын ба5алаахтарга бу көдүүстээх ғыма. Ол эрээри, Ийэ хапытаалын дьэ5э ыларга, туттарга туһаныахтарын ба5арар ыал улаханник туһамматтар. Аны туран, бу босуобуйа үһүс, төрдүс, бэһис о5о5о төлөмөт (кирилэргэ атын көмө көрүллэр).

5 сыл (кэлин, ба5ар, уһатыахта-тан төлөнөр. Бу эдэр ыалга дьонун көмө буолар. Иккис о5о5о – федеральной Ийэ хапытаалын со5уттан. Ийэ хапытаалын харчынан ылан туһанын ба5алаахтарга бу көдүүстээх ғыма. Ол эрээри, Ийэ хапытаалын дьэ5э ыларга, туттарга туһаныахтарын ба5арар ыал улаханник туһамматтар. Аны туран, бу босуобуйа үһүс, төрдүс, бэһис о5о5о төлөмөт (кирилэргэ атын көмө көрүллэр).

КИРЭДЬИИТИ САБАРГА 450 ТЫҢЫНЧА СОЛКУОБАЙ

2019 сыл тохсунньуттан 2022 сыл бүтүөр диэри үһүстэрин уонна өссө о5оломмут ыаллар ипотекаларыттан кө5үрэтэллэригэр 450 тыһыынча солкуобай көрүллэр буолла.

Дьэ5э туттарга, кыбартыыра атыылаһарга (өлүүлэһэн тутуу дуогабарынан эмиэ буолуон сөл), “ИЖС” бырагырааматынан сир учаастагы атыылаһарга ылбыт кирэдьииккэ бэррилэр. 450 тыһыынча солкуобайтан кирэдьиит сүрүн изииттэн кө5үрэттигэр барар (бырыһыангыттан буолбатах).

НОЛУОККА ЧЭПЧЭТИИЛЭР

Элбэх о5олоох дьэ5э кэргэттэргэ нолуогу төлөөһүңгэ саҥа чэпчэтиилэр баар буоллулар. Хас биирдии о5о5о кыбартыыра5а 5 кв.м., дьэ5э5э 7 кв.м. кө5үрүүр. Ол эбэтэр 3 о5олоох ыал кыбартыыратан эбии 15 кв.м. кө5үрэттэрэр, дьэ5эттэн – 21 кв.м.

Сир нолуогуттан кө5үрэтиини инбэлииттэр, бизнсийэлээхтэр, Чернобыльга эмсэ5элээбиттэр, уо.д.а. ылаллар. Быйылгыттан элбэх о5олоох дьэ5э кэргэттэри бу испийһэккэ киллэрдилэр. Онон элбэх о5олоох дьэ5э кэргэн 6 соу-

тай сир учаастактаах буолла5ына, нолуогу төлөөбөт. Өскөтүн 600 кв. м. миэтэрэттэн улахан сирдээх буолла5ына, араастаһытыгар эрэ нолуогу төлүүр.

ИЙЭ ХАПЫТААЛЫГАР ЭБИИ — 140 ТЫҢЫНЧА СОЛКУОБАЙ

Уһук Илин олохтоохторо иккис о5олоругар ылар федеральной Ийэ хапытаалыгар эбии 30%-наах төлөбүр ылар буолулар. Федеральной Ийэ хапытаалын суумата быйыл үрдээтэ – 466,6 тыһыынча солкуобай буолла. Онон эбии 139 985 солкуобайы, барыта 606 тыһыынчаны ылар кыахтан-нылар.

Бу миэрэ 2019 сыл тохсунньу 1 күнүттэн төрөөбүт (иитэ ылыллы-быт) о5олорго ананар.

САҢА ТӨРӨӨБҮТ ОҢО5О КӨМӨ

2019 сыл тохсунньу 1 күнүттэн ыла төрөөбүт хас биирдии о5о көмө5ө тиксэр. Олунньу 14 күнүгэр Ил Дархан Айсен Николаев “Саха Өрөспүүбүлүкэтигэр төрөөһүнү өйүүр эбии миэрэлэр тустарынан” дьэ5э 367 №-дээх ыйаа5а тахсы-быта.

Саха сиригэр дьэ5э кэргэн 3 сылтан кырата суох кэмгэ баста-йааннай олоору уонна 2019 сыл тохсунньу 1 күнүттэн бэттэх о5оломмут (иитэ ылбыт) буоллахарына, бу эбии миэрэлэринэн туһанар ырааптаахтар.

Бастакы о5о төрөөтө5үнэ (иитэ ыллахха) – биирдэ бэрриллэр төлөбүр (33 812 солкуобай); Иккис о5о төрөөтө5үнэ (иитэ ыллахха) – Ийэ хапытаалын 30%-гар тэнгээх эбии төлөбүр (139 985 солкуобай);

Үһүс уонна онтон кэлэр о5о төрөөтө5үнэ (иитэ ыллахха) – 3 сааһын туолуор диэри ый айыы бэрриллэр төлөбүр (дьэ5э кэргэн дохуота өрөспүүбүлүкэ5э олох-томмут нэһилиэниһэ орто дохуотун кэмэйин куоһарбат буолла5ына) – 16 906 солкуобай.

СЭРИИ КЭМИН О5ОЛОРО

Тохсунньу 20 күнүгэр СӨ быра-бытыалыстыбатын мунньа5ар “А5а дойдуну көмүскүүр сэрии кэми-гэр сокуоннай саастарын ситэ илик о5олору социальной өйөөһүн туһу-нан” сокуону олоххо киллэргэр туһу-нан уураабы ылыммыта.

1945 сыл ахсынны 1 күнүгэр диэри сокуоннай саастарын туола илик дьон “сэрии кэмин о5олоро” диэн статустанан, бу өйөбүл миэрэлэринэн туһанар ырааптаан-нылар. Ол чэрчитинэн, кинилэр-гэ ый айыы бизнсийэлэригэр эбии 1000 солкуобай төлөнөр. Сыл айыы индексацияланан, кэмэйэ улаа-тыан сөл.

Сылга биирдэ – босхо диспан-серизация. Өрөспүүбүлүкэ иһи-гэр санаторнай-курортнай эмтэ-нии путевкатын 50 бырыһыана харчынан төлөнөр, эбэтэр путевка-ка бэррилэр (сыанатын аҥаарын бизнсийэлээх төлүүр) – үс сылга биирдэ;

Дьэ5э5э кэлэн социаль-най өнгөнү онорор тэрилтэ-лэр өҥөлөрүнэн учарата суох хааччылыы уонна стационарнай, социальной өнгөнү онорор тэрил-тэлэргэ учарата суох кирири. Бу көмө өрөспүүбүлүкэ буддьүтүттэн онгоһуллар. Ону тэнэ, түөскэ кэтил-лэр анал бэлиэ бэррилэр буолла.

ИНБЭЛИИТ О5ОЛОХ БАЛЛАРГА — 5%-НААХ ИПОТЕКА

2018 сылтан бэттэх иккис уонна онтон элбэх о5оломмут ыал-лар 6%-наах (Уһук Илингэ 5%) ипотеканан туһанар ырааптанны-лар.

Бырыһыан араастаһы-тын судаарыстыба төлүүр. Дьэ5э кэргэнгэ биир эмит инбэлиит о5о баар буолла5ына, хаһан төрөөбүтүттэн тутулуга суох, чэпчэ-тиилээх 5% (6%) ипотеканан туһа-ныахха сөл буолла. Саҥа тутула-лар турар дьэ5ини тэрилтэттэн аты-лаһарга уонна саҥа тутулуубут дьэ5ини урут ылбыт ипотека кирэ-дьиитин бырыһыанын кыччаттарга туһаныахха сөл.

Уһук Илин эргэгийэнигэр тыа сиригэр эрэ эргэ (иккис ырынак-тан ылыллыбыт) дьэ5ини атылаһар көңүллэнэр. Бастакы усунуос – 20%. Кирэдьиит сууматын хаачча5а – 6 мөлүүүөн солкуобай.

МОБИЛЬНОЙ БИРИГЭЭДЭЛЭР ТЭРИЛИНИИЛЭР

“Демография” националь-най бырайыак соруктарын толор-ор сыалтан, “Уһун үйэлэни уонна доруобай оло5у уһатыы” эргэ-гийэниһэ5э бырайыак чэрчитинэн, медицинскэй-социальной уонна сүһал социальной өнгөлөрү онорор 14 мобильнай биригээдэ тэрилин-нэ. Ол курдук, федеральной буд-дьүөттэн кэлбит 11 400,00 тыһыын-ча солкуобай суумалаах 14 мас-сыына атылаһыллан, улуууста-рынан тар5атыллыбыттар.

Бу манник биригээдэлэр о5о-тох олоору кырдыа5астарга, инбэ-лииттэргэ көмөлөһөр соруктаахтар. Холобур, ыраах бөһүөлүккэ оло-рор кырдыа5аны балыһа5а киллэ-риэхтэрин сөл.

30 САХА БИАЛА

Сотору Танха күннэрэ сабаланыахтара. Танха кэмигэр өбүгэлэрбит ойбонно эбэтэр сэргэ таһыгар туран, уу иччититтэн, дыэ кыылларыттан инники дьылҕаларын билгэлэтэллэрэ. Тоҕо диэтэххэ, ойбонтон аллараа дойду абааһылары — сүллүүкүттэр тахсаллар диэн өйдөбүллээхтэрэ.

Надежда ЕГОРОВА
nadezhda-egorova-2012@mail.ru

САНАА

ТАНХА – ДЬЫЛҔА ТАҢАРАТА



Борис МИХАЙЛОВ, алгысчыт, "Арчы дыэтэ" духобунай киин исписалиһа:

— Саха итэһэллэр, Танха – дьылҔа таңарата. Танха таңарата сэттис халлаанга олорор. Танха кэмэ ахсынны 19 күнүттэн сабаланаан, олунуу санатыгар түмүктэнэр. Ол аата, 40 хонук устата Танха таңарата орто дойдуга мунутаан чугаһыыр. Биһиги өбүгэлэрбит Танха сабаланытын "Танха түһүүтэ" диэн ааттыыллара. Бу кэмнэ, тохсунньуга Танханы иһиллээһин сабаланаар. Алгысчыт Иван Макаров кэлсээбитинэн, биһиги өбүгэлэрбит Танханы устэ ыһтар эбиттэр. Бастақынан көннөрү дьон чүмэчигэ күлүгү көрөн, түөрэх бырабан киһи дьылбатын таайара, кинилэр кэннилэриттэн сана сабалыыр көрбүөчүлөр билгэлиллэрэ. Дьэ, ол кэнниттэн айылбаттан айдарыылаахтар билгэлиллэрэ.



Оттон билигин даһаны аныгы үйэбэ, өбүгэлэрбит илдэ кэлбит танхалааһыннара олох сүтэн-ингэн хаалбата. Дьон-сэргэ Танха күннэригэр өйүн-санаатын сааһылаһыан, инники дьылбатын этиттэриин, билгэлэтиин баһарар. Холобур, аныгы дьон хайдах билгэлиир эбиттэрий?

КИНИГЭНЭН ТААЙЫ

Бастақы ньыма. Ханнык баһарар эргэ кинигэни тутан олорон, ыйытыгыын биэрэн баран, кинигэ лиийин арый. Харахха тутта быраһыллыбыт тизкискэр тоух суруллубутунан инники олоххун быһаар.

Иккис ньыма. Эргэ күлүүс тылын ыл уонна кинигэ листэрин икки ардыгар чорбоһорунан кыбыт. Кинигэ эмиз эргэ буолара ордук. Күлүүс түспэтин курдук, кинигэни быанан кытаанахтык эрийэ баай. Онтон кинигэни күлүүс тыла тутуллар сиринэн дыэ өһүөтүгэр эбэтэр аан үөһээ холоудатыгар ыйаа. Бу сылга тугу

күүтэргин (холобур, үөрэххэ киирэбин, үлэ булабын, кэргэн тахсабын) санаа. Ол кэннэ тоух буолара этилиннэ да, кинигэ эргийэ. Эргийбэтэһинэ, санаан сотору кэминэн туолара уустук.

АНАЛЛААҔЫН ААТЫН БИЛИЭХХИН СӨП

Бастақы ньыма. Кыра кумааһыларга уолаттар ааттарын (кыыс буоллааххына), кыргыттар ааттарын (уол буоллааххына) суруй. Сыттыгынын аныгар ук. Сарсыарда тураат, бири ойутан таһаар. Ол кэннэбэски кэргэниг аата буолуо.

Иккис ньыма. Уулуссаба тахсан, аһан иһэр киһиттэн ыйыт – эр киһиттэн дыахтар, оттон дыахтартан эр киһи аатын. Этилибит аат аналлааһынын аата буолар.

БИИЛЭЭТЭРИНЭН КУУРУССАҔА ТААЙАРЫ

Бастақы ньыма. Кыргыттар кэтэ сылдыар биһилэхтэрин устан

муостаба тэлгэтэ уураллар. Итинэнэ уһуктаат, көрбөккө эр ус кумааһыны тал. Онно тоух кэлбитэ туолар.

КЭРЭҢИТ КИЭРГЭЛЛЭР

Диринг миискэбэ таас, мас, үрүң, кыһыл көмүстэртэн оҥоһуллубут киэргэллэри ук. Ол кэннэ миискэни улахан сотторунан бүрүй. Соттору арыйбакка, хараххын сабан туран түбэһиэх малы таһаар. Кыһыл көмүс – баай-дуол, үрүң көмүс – дэлэгэй олох, мас уонна таас – дыадайы, биһилэх – ыал буолуу, боруоска – сотору кэминэн араҥаччыһыт дыахтары кытта билсиги, ытарба – хол-сип, хары-кэтрэ киэргэл – түмүгэ көсүбэт элбэх үлэ.

ИТИ КУРДУК, КИМ ТУГУ БАҔАРЫНАН ДЬЫЛБАТЫН БИЛГЭЛЭНН КӨРӨР. СОРОХ-СОРОХТОРО ОЛУС СУДУРГУ, ИТЭЭЙИММИЭТЭ СУОХ КУРДУК БУЛУПТАРЫН ДА ИҢИИ, ХАС БИИРДИИ КИИИ – БЭЙЭТИИ КӨҢҮЛЭ, БАҔАТА.

Тохсунньу 13 түүнэ бүтүүтэ, 14 чыыһыла үүнүүтэ түүн утуйаргар тус-туспа кумааһыга 12 баһа санааһын суруй, бүк тутан баран

сыттыгынын аныгар ук. Сарсыарда уһуктаат, көрбөккө эр ус кумааһыны тал. Онно тоух кэлбитэ туолар.

КЭРЭҢИТ КИЭРГЭЛЛЭР

Диринг миискэбэ таас, мас, үрүң, кыһыл көмүстэртэн оҥоһуллубут киэргэллэри ук. Ол кэннэ миискэни улахан сотторунан бүрүй. Соттору арыйбакка, хараххын сабан туран түбэһиэх малы таһаар. Кыһыл көмүс – баай-дуол, үрүң көмүс – дэлэгэй олох, мас уонна таас – дыадайы, биһилэх – ыал буолуу, боруоска – сотору кэминэн араҥаччыһыт дыахтары кытта билсиги, ытарба – хол-сип, хары-кэтрэ киэргэл – түмүгэ көсүбэт элбэх үлэ.

Ити курдук, ким тугу баһарынан дьылбатын билгэлэнн көрөр. Сорох-сорохторо олус судургу, итээйиммитээ суох курдук булуптарын да иһин, хас биридии киһи – бэйэтин көңүлэ, баһата.

КҮӨХ ЭКРАН АРҔЫНА

+ саха араадыһыата

БЭНИДИЭННЬИК 13.01.2020

1
05.00, 09.15 Доброе утро
09.00, 12.00, 15.00, 03.00 Новости
09.50 Модный приговор 6+
10.50 Жизнь здорово! 16+
12.10 Сегодня вечером 16+
15.20 Давай поженимся! 16+
16.10 Мужское / Женское 16+
18.00 Вечерние Новости
18.30 На самом деле 16+
19.40 Пусть говорят 16+
21.00 «Время»
21.30 Т/с «Про Веру»
23.30 Новогодняя ночь на Первом 16+
03.05 Про любовь 16+
03.50 Наедине со всеми 16+

РОССИЯ 1

05.00, 09.25 Утро России 12+
09.00, 11.00, 14.00, 20.00 Вести 12+
09.55 О самом главном 12+
11.25, 14.25, 17.00, 20.45 Вести. Местное время 12+
11.45 Судьба человека с Борисом Корчевниковым 12+
12.50, 17.25 60 минут 12+
14.45 Т/с «Тайны следствия»
18.30 Андрей Малахов. Прямой эфир 16+
21.00 Т/с «Крепостная»
00.00 Новогодний голубой огонёк – 2020 г 12+
04.05 Т/с «Сваты»

НТВ

03.55, 06.05, 07.20 Т/с «Москва. Три вокзала»

06.00, 07.00, 09.00, 12.00, 15.00, 18.00 «Сегодня»
09.20 Т/с «Морские дьяволы»
12.20 Чрезвычайное происшествие 16+
13.00 Т/с «Невский»
15.25, 03.05 Следствие вели... 16+
16.10 ДНК 16+
17.10, 18.40 Т/с «Пёс»
20.00 Т/с «Казнить нельзя помиловать»
23.00 Т/с «Инспектор Купер. Невидимый враг»

НВК САХА

06:00 – Сана күн-Новый день 6+
07:00 – Сана күн-Новый день 6+
09:00 – «Саха сирэ» информаци-оннай бизири 12+
09:15 – Дойдум дьоно 12+
09:30 – Кэрэ кистэлэнэ 12+
10:30 – Тыыннаах дорбоон 12+
11:15 – Айуу-чэ! 12+
11:30 – Өркөн өй 12+
12:45 – Документальный фильм «Наша Победа» 12+
13:30 – Саха Сирэ-Якутия 12+
14:00 – Тэтим чааһа 12+
15:00 – Город женщин 12+
16:00 – Саха Сирэ-Якутия 12+
16:15 – Бай 12+
16:45 – Бастын клип 6+
17:00 – К 75-летию Великой Победы 12+
17:30 – Полярная звезда 6+
17:45 – Мультсериал 6+
18:00 – «Саха Сирэ» информаци-оннай бизири 12+
18:15 – Лекториум 12+
19:00 – «Якутия» информаци-онная программа 12+

19:15 – Талбан 12+
20:30 – «Саха Сирэ» информаци-онная программа 12+
21:00 – «Күдээринэ күүрэн» теле-сериял 12+
21:45 – Тыа ыччата 6+
22:30 – Итоги дня 12+
23:00 – Документальный фильм «Наша Победа» 12+
23:45 – Бастын клип 6+
00:00 – К 75-летию Великой Победы 12+
00:30 – Документальный фильм с субтитрами 12+
01:15 – Лекториум 12+
02:00 – Итоги дня 12+
02:30 – Тэтим чааһа 12+
03:30 – «Күдээринэ күүрэн» теле-сериял 12+
04:15 – Тыа ыччата 6+
05:00 – Сана күн-Новый день 6+

МАТЧ!

12.00 Неизведанная хоккейная Россия 12+
12.30 Дневник III Зимних юноше-ских Олимпийских игр 0+
13.00, 17.20, 23.55, 01.30, 04.00 Новости 16+
13.05, 21.40, 01.35, 04.05 Все на Матч! Прямой эфир. Аналитика. Интервью. Эксперты 16+
14.25, 21.30 Дакар- 2020 г 0+
14.55 Биатлон. Кубок мира. Масс-старт. Женщины. Трансляция из Германии 0+
15.55 Биатлон. Кубок мира. Масс-старт. Мужчины. Трансляция из Германии 0+
16.50 Биатлон с Дмитрием Губерниевым 12+

★

05.00 Сегодня утром 12+
07.00, 12.00, 20.15 Новости дня 16+
07.20, 02.45 Х/ф «Старики-разбойники»
09.25, 12.20, 16.05 Т/с «Бабий Бунт, или Война в Новоселково»
16.00 Военные новости 16+
17.10 Д/с «Хроника Победы»
17.30 12+

ОПТУОРУННЬУК 14.01.2020

1
05.00, 09.15 Доброе утро
09.00, 12.00, 15.00, 03.00 Новости
09.50 Модный приговор 6+
10.50 Жизнь здорово! 16+
12.10, 17.00, 01.40, 03.05 Время покажет 16+
15.10 Давай поженимся! 16+
16.00 Мужское / Женское 16+
18.00 Вечерние Новости
18.30, 00.35 На самом деле 16+
19.40 Пусть говорят 16+
21.00 «Время»
21.30 Т/с «Про Веру»
23.25 Д/ф «Антарктида. Хожение за три полюса»
04.10 Наедине со всеми 16+

РОССИЯ 1

05.00, 09.25 Утро России 12+
09.00, 11.00, 14.00, 20.00 Вести 12+
09.55 О самом главном 12+
11.25, 14.25, 17.00, 20.45 Вести. Местное время 12+
11.45 Судьба человека с Борисом Корчевниковым 12+
12.50, 17.25 60 минут 12+
14.45 Т/с «Тайны следствия»
18.30 Андрей Малахов. Прямой эфир 16+
21.00 Т/с «Крепостная»
00.00 «Аншлаг»
03.30 Т/с «Сваты»
03.55, 06.05, 07.20 Т/с «Москва. Три вокзала»

НТВ

06.00, 07.00, 09.00, 12.00, 15.00, 18.00 «Сегодня»

09.20 Т/с «Морские дьяволы»
12.20 Чрезвычайное происшествие 16+
13.00 Т/с «Невский»
15.25, 03.10 Следствие вели... 16+
16.10 ДНК 16+
17.10, 18.40 Т/с «Пёс»
20.00 Т/с «Казнить нельзя помиловать»
23.00 Т/с «Инспектор Купер. Невидимый враг»

НВК САХА

06:00 – Сана күн-Новый день 6+
07:00 – Сана күн-Новый день 6+
09:00 – «Саха сирэ» информаци-оннай бизири 12+
09:15 – Дойдум дьоно 12+
09:30 – Аччыттар 12+
10:30 – «Күдээринэ күүрэн» теле-сериял 12+
11:15 – Айуу-чэ! 12+
11:30 – Талбан 12+
12:45 – Документальный фильм «Наша Победа» 12+
13:30 – Саха Сирэ-Якутия 12+
14:00 – Тэтим чааһа 12+
15:00 – Кэрэ кистэлэнэ 12+
16:00 – Саха Сирэ-Якутия 12+
16:15 – Тыа ыччата 6+
17:00 – К 75-летию Великой Победы 12+
17:30 – Полярная звезда 6+
17:45 – Мультсериал 6+
18:00 – «Саха Сирэ» информаци-оннай бизири 12+
18:15 – Сэргээ 12+
19:00 – «Якутия» информаци-онная программа 12+
19:15 – Талбан 12+

20:30 – «Саха Сирэ» информаци-онная программа 12+
21:00 – «Күдээринэ күүрэн» теле-сериял 12+
21:45 – Сэһэн сирэ 6+
22:30 – Итоги дня 12+
23:00 – Документальный фильм «Наша Победа» 12+
23:45 – Бастын клип 6+
00:00 – Техническая профилактика

МАТЧ!

12.00 Неизведанная хоккейная Россия 12+
12.30 Дневник III Зимних юноше-ских Олимпийских игр 0+
13.00, 14.55, 15.30, 20.25, 00.15, 04.15 Новости 16+
13.05, 17.35, 20.30, 00.20, 04.20 Все на Матч! Прямой эфир. Аналитика. Интервью. Эксперты 16+
15.00, 20.15 Дакар- 2020 г 0+
15.35 Футбол. Суперкубок Испании. Финал. Трансляция из Саудовской Аравии 0+
17.55 III Зимние юношеские Олимпийские игры. Кёрлинг. Смешанные команды. Россия 12+
Польша. Прямая трансляция из Швейцарии 0+
21.00 III Зимние юноше-ские Олимпийские игры. Горнолыжный спорт. Слалом. Трансляция из Швейцарии 0+
21.40 III Зимние юноше-ские Олимпийские игры. Горнолыжный спорт. Девушки.

★

05.00 Сегодня утром 12+
07.00, 12.00, 20.15 Новости дня 16+
07.20 Х/ф «Шофер поневоле»
09.25, 12.20, 16.05 Т/с «Бабий Бунт, или Война в Новоселково»
16.00 Военные новости 16+
17.10, 04.30 Д/с «Хроника Победы»
17.30 12+
17.50 Д/с «Война после Победы»

18.40 Легенды армии с Александром Маршалом 12+
19.25 Улика из прошлого 16+
20.25 Открытый эфир 12+
22.05 Между тем 12+
22.40 Х/ф «Правда лейтенанта Климова»
00.30 Х/ф «Екатерина Воронина»
02.00 Х/ф «Подкидыш»
03.10 Х/ф «Русская рулетка»

СТС

06.00, 05.40 Ералаш 6+
06.10 М/с «Приключения Вуди и его друзей»
06.30 М/с «Том и Джерри»
07.00 Т/с «Психологи»
08.00 Т/с «Отель «Элеон»
09.05 Уральские пельмени. Смехbook 16+
09.30 Х/ф «Властелин колец. Возвращение короля»
13.35 Х/ф «Хоббит. Нежданное путешествие»
16.55 Т/с «Дылды»
20.00 Х/ф «Брюс всемогущий»
22.00 Х/ф «Эван всемогущий»
23.55 Дело было вечером 16+
00.55 Х/ф «Спачуайн шпион»
04.10 М/с «38 поугаев»
04.20 М/ф «Как лечить удава»
04.30 М/ф «Куда идёт слонёнок?»
04.40 Х/ф «Бабушка удава»
04.45 М/ф «А вдруг получится!»
04.55 М/ф «Привет мартышке»
05.05 М/ф «Зарядка для хвоста»
05.15 М/ф «Завтра будет завтра»
05.20 М/ф «Великое закрытие»
05.30 М/ф «Ненаглядное пососбие»

Тохсунньу 13 күнүттэн тохсунньу 19 күнүгэр диэри

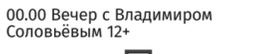
СЭРЭДЭ 15.01.2020



05.00 Доброе утро
09.00, 12.00, 15.00, 17.30, 03.00 Новости
09.10 Модный приговор 6+
10.50 Жить здорово! 16+
12.10, 17.05, 19.00, 01.30, 03.05 Время покажет 16+
15.10 Давай поженимся! 16+
16.00 Мужское / Женское 16+
18.00 Ежегодное послание Президента РФ Владимира Путина Федеральному Собранию 16+
21.00 «Время»
21.30 Т/с «Про Веру»
23.25 Д/ф «Антарктида. Хождение за три полюса»
00.25 На самом деле 16+
03.30 Наедине со всеми 16+

РОССИЯ 1

05.00, 09.25 Утро России 12+
09.00, 11.00, 17.00, 20.00 Вести 12+
09.55 О самом главном 12+
11.25 Вести. Местное время 12+
11.45 Судьба человека с Борисом Корчевниковым 12+
12.40, 19.00 60 минут 12+
13.45 Т/с «Тайны следствия»
16.00 Андрей Малахов. Прямой эфир 16+
18.00 Ежегодное послание Президента РФ Владимира Путина Федеральному Собранию 12+
21.00 Т/с «Крепостная»



00.00 Вечер с Владимиром Соловьёвым 12+
03.55, 06.05, 07.20 Т/с «Москва. Три вокзала»
06.00, 07.00, 09.00, 12.00, 15.00, 18.00 «Сегодня»
09.20 Т/с «Морские дьяволы»
12.20 Чрезвычайное происшествие 16+
13.00 Т/с «Невский»
15.25, 03.10 Следствие вели... 16+
16.10 ДНК 16+
17.10, 18.40 Т/с «Пёс»
20.00 Т/с «Казнить нельзя помиловать»
23.00 Т/с «Инспектор Купер. Невидимый враг»

НВК САХА

06:00 - Техническая профилактика
12:00 - «Күдээринэ күүрээн» телесериал 12+
12:45 - Документальный фильм «Наша Победа» 12+
13:30 - Саха Сирэ-Якутия 12+
14:00 - Тэтим чааһа 12+
15:00 - Асчыттар 12+
16:00 - Саха Сирэ-Якутия 12+
16:15 - Сэһэн сирэ 6+
17:00 - К 75-летию Великой Победы 12+
17:30 - Полярная звезда 6+
17:45 - Мультсериал 6+
18:00 - «Саха Сирэ» информационной бизрии 12+

18:15 - Аал-луук мас 12+
19:00 - «Якутия» информационная программа 12+
19:15 - Талбан 12+
20:30 - «Саха Сирэ» информационная программа 12+
21:00 - «Күдээринэ күүрээн» телесериал 12+
21:45 - Сэһэн сирэ 6+
22:30 - Итоги дня 12+
23:00 - Документальный фильм «Наша Победа» 12+
23:45 - Бастыҥ клип 6+
00:00 - К 75-летию Великой Победы 12+
00:30 - Документальный фильм с субтитрами 12+
01:15 - Аал-луук мас 12+
02:00 - Итоги дня 12+
02:30 - Тэтим чааһа 12+
03:30 - «Күдээринэ күүрээн» телесериал 12+
04:15 - Сэһэн сирэ 6+
05:00 - Сана күн-Новый день 6+

МАТЧ!

12.00 Незвезданная хоккейная Россия 12+
12.30, 15.30 Дневник III Зимних юношеских Олимпийских игр 0+
13.00, 14.55, 16.00, 17.20, 20.25, 00.20, 01.25 Новости 16+
13.05, 17.25, 21.30, 01.30, 06.15 Все на Матч! Прямой эфир. Аналитика. Интервью. Эксперты 16+
15.00, 20.15 Дакар- 2020 г 0+
16.05 Смешанные единоборства. АСА 96. Евгений Гончаров против

Тони Джонсона. Трансляция из Польши 16+
17.55 III Зимние юношеские Олимпийские игры. Кёрлинг. Смешанные команды. 1/4 финала. Прямая трансляция из Швейцарии 0+
20.30 «Испытание силой. Фёдор Емельяненко» 16+
21.00 Смешанные единоборства. Bellator & Rizin. Фёдор Емельяненко против Куинтона Джексона. Трансляция из Японии 16+
22.10 Биатлон. Кубок мира. Спринт. Женщины. Прямая трансляция из Германии 0+
00.25 Д/ф «Конёк Чайковской» 02.30 Водное поло. Чемпионат Европы. Женщины. Россия - Венгрия. Прямая трансляция из Венгрии 0+
04.25 Гандбол. Чемпионат Европы. Мужчины. Россия - Дания. Прямая трансляция из Швеции 0+
06.45 Баскетбол. Евролига. Мужчины. «Зенит» (Россия) - «Баскония» (Испания) 0+
08.35 Баскетбол. Евролига. Женщины. «Динамо» (Курск, Россия) - БЛМА 0+
10.20 Баскетбол. Евролига. Женщины. УГМК (Россия) - «Умана Рейер» 0+



05.00 Сегодня утром 12+
07.00, 12.00, 20.15 Новости дня 16+

07.20, 17.30 12+
07.40 Не факт! 6+
08.25, 12.20, 16.15 Т/с «Высший пилотаж»
16.00 Военные новости 16+
17.10 Д/с «Хроника Победы»
17.50 Д/с «Война после Победы»
18.40 Последний день 12+
19.25 Д/с «Секретные материалы»
20.25 Открытый эфир 12+
22.40 Х/ф «Один шанс из тысячи»
00.25 Х/ф «В небе «ночные ведьмы»
01.40 Х/ф «Их знали только в лицо»
03.05 Х/ф «Шофер поневоле»
04.35 Д/с «Москва фронту»

СТС

06.00, 05.35 Ералаш 6+
06.10, 00.10 Дело было вечером 16+
07.00 Т/с «Психологини»
08.00 Т/с «Отель «Элеон»
09.05 Х/ф «Брюс всемогущий»
11.00 Х/ф «Хоббит. Пустошь Смауга»
14.05 Х/ф «Хоббит. Битва пяти воинств»
16.55 Т/с «Дылды»
20.00 Х/ф «Вокруг Света за 80 дней»
22.25 Х/ф «Случайный шпион»
01.10 Х/ф «Добро пожаловать в рай»!
03.05 Х/ф «Добро пожаловать в рай-2! Райф»
04.30 М/ф «Ну, погоди!»

БЭЭТИНСЭ 17.01.2020



05.00, 09.15 Доброе утро
09.00, 12.00, 15.00 Новости
09.50 Модный приговор 6+
10.50 Жить здорово! 16+
12.10, 17.00 Время покажет 16+
15.10 Давай поженимся! 16+
16.00 Мужское / Женское 16+
18.00 Вечерние Новости
18.30 Человек и закон 16+
19.45 Поле чудес 16+
21.00 «Время»
21.30 Ээхх, Разгуляй! 16+
23.45 Д/ф «Джон и Йоко. «Выше нас только небо»
01.35 Х/ф «Побеждай!»
03.35 Про любовь 16+
04.20 Наедине со всеми 16+

РОССИЯ 1

05.00, 09.25 Утро России 12+
09.00, 11.00, 14.00, 20.00 Вести 12+
09.55 О самом главном 12+
11.25, 14.25, 17.00, 20.45 Вести. Местное время 12+
11.45 Судьба человека с Борисом Корчевниковым 12+
12.50, 17.25 60 минут 12+
14.45 Т/с «Тайны следствия»
18.30 Андрей Малахов. Прямой эфир 16+
21.00 Юморина 16+
23.20 К 75-летию Семёна Альтова. «Сто причин для смеха» 12+
23.50 Х/ф «А снег кружит...»

03.30 Т/с «Сваты»



03.55, 06.05, 07.20 Т/с «Москва. Три вокзала»
06.00, 07.00, 09.00, 12.00, 15.00, 18.00 «Сегодня»
09.20 Т/с «Морские дьяволы»
12.20 Чрезвычайное происшествие 16+
13.00 Т/с «Невский»
15.25, 03.25 Следствие вели... 16+
16.10 ДНК 16+
17.10, 18.40 Т/с «Пёс»
23.00 Т/с «Инспектор Купер. Невидимый враг»

НВК САХА

06:00 - Сана күн-Новый день 6+
07:00 - Сана күн-Новый день 6+
09:00 - «Саха сирэ» информационной бизрии 12+
09:15 - Дойдум дьоно 12+
09:30 - Город женщин 12+
10:30 - «Күдээринэ күүрээн» телесериал 12+
11:15 - Айуу-чэ! 12+
11:30 - Талбан 12+
12:45 - Документальный фильм «Наша Победа» 12+
13:30 - Саха Сирэ-Якутия 12+
14:00 - Тэтим чааһа 12+
15:00 - Готовим вкусно 12+
16:00 - Саха Сирэ-Якутия 12+
16:15 - Сэһэн сирэ 6+

17:00 - К 75-летию Великой Победы 12+
17:30 - Полярная звезда 6+
17:45 - Мультсериал 6+
18:00 - «Саха Сирэ» информационная бизрии 12+
18:15 - Эл иитэ 12+
19:00 - «Якутия» информационная программа 12+
19:15 - Өркөн өй 12+
20:30 - «Саха Сирэ» информационная программа 12+
21:00 - Эр санаа 12+
22:00 - Бай 12+
22:30 - Итоги дня 12+
23:00 - Документальный фильм «Наша Победа» 12+
23:45 - Бастыҥ клип 6+
00:00 - К 75-летию Великой Победы 12+
00:30 - Документальный фильм с субтитрами 12+
01:15 - Эл иитэ 12+
02:00 - Итоги дня 12+
02:30 - Тэтим чааһа 12+
03:30 - Эр санаа 12+
04:30 - Бай 12+
05:00 - Сана күн-Новый день 6+

МАТЧ!

12.00 Д/ф «Вся правда про...»
12.30, 15.30 Дневник III Зимних юношеских Олимпийских игр 0+
13.00, 14.55, 16.30, 18.45, 21.35, 00.20, 04.15 Новости 16+
13.05, 16.35, 18.55, 21.40, 06.25 Все на Матч! Прямой эфир.

СУБУОТА 18.01.2020



06.00 Доброе утро. Суббота 12+
09.00 Умницы и умники 12+
09.45 Слово пастыря 0+
10.00, 12.00 Новости
10.10 Теория заговора 16+
11.10, 12.15 Видели видео? 6+
13.55 Практика 12+
15.50 Повтори! 16+
18.00 Кто хочет стать миллионером? 12+
19.35, 21.20 Сегодня вечером 16+
21.00 «Время»
23.00 Х/ф «Война миров»
00.45 Х/ф «Цвет денег»
03.00 Про любовь 16+
03.45 Наедине со всеми 16+

РОССИЯ 1

05.00 Утро России. Суббота 12+
08.00 Вести. Местное время 12+
08.20 Местное время. Суббота 12+
08.35 По секрету всему свету 12+
09.30 Пятно на одном 12+
10.20 Сто к одному 12+
11.10 Измайловский парк 16+
13.40 Х/ф «Поздние цветы»
18.00 Привет, Андрей! 12+
20.00 Вести в субботу 12+
21.00 Х/ф «Сильная Ты»
01.00 Х/ф «Не жалею, не зову, не плачу»



04.10 Т/с «Москва. Три вокзала»
05.00 Х/ф «Анкор, еще анкор!»
07.00, 09.00, 15.00 «Сегодня»

07.20 Готовим с Алексеем Зиминым 0+
07.45 Большое путешествие деда Мороза 0+
08.25 Едим дома 0+
09.20 Главная дорога 16+
10.00 Еда живая и мёртвая 12+
11.00 Квартирный вопрос 0+
12.00 Последние 24 часа 16+
13.00 Поедем, поедим! 0+
14.00 Своя игра 0+
15.20, 02.45 Следствие вели... 16+
18.00 Центральное телевидение 16+
20.00 Секрет на миллион 16+
22.00 Ты не поверишь! 16+
22.55 Х/ф «Опасная любовь»
02.25 Фоменко фейк 16+

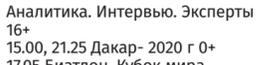
НВК САХА

06:00 - Геван 12+
06:30 - Простые истины 12+
07:00 - Сана күн-Новый день 6+
09:00 - Новости 12+
09:15 - Истин илдьит 6+
09:45 - Бастыҥ клип 12+
10:20 - Кэл, олор, сэхэргэһиэх 6+
11:00 - Новости парламента 12+
11:15 - Саха итэбэлэ 12+
11:45 - Уостан түспэт ырыалар 6+
12:00 - Хранители времени 12+
12:30 - Асчыттар 12+
13:30 - Саха сирэ. Күнтэн күн 12+
14:30 - Геван 12+
15:00 - Истин илдьит 6+
15:30 - «Күдээринэ күүрээн» телесериал 12+
19:00 - Эн сулускуй! 12+
21:00 - Саха сирэ. Күнтэн күн 12+
22:00 - ТВ-спорт 12+
00:00 - Өркөн өй 12+

01:15 - Тыыннаах дорҕоон 12+
02:00 - Кээнсэр 12+
03:00 - Документальный фильм с субтитрами 12+
03:45 - Продвижение 12+
04:00 - Саха сирэ. Күнтэн күн 12+
05:00 - Кэрэ кистэлэнэ 6+

МАТЧ!

12.00 Футбол. Чемпионат Португалии 0+
14.00, 21.45 Дакар- 2020 г 0+
14.30 Дневник III Зимних юношеских Олимпийских игр 0+
15.00, 16.50, 18.55, 20.55, 23.50, 02.55 Новости 16+
15.10 Биатлон. Кубок мира. Эстафета. Женщины. Трансляция из Германии 0+
16.55 Мини-Футбол. Париматч - Чемпионат России. «Синара» (Екатеринбург) - «Тюмень»
17.00 - Канада. Трансляция из Швейцарии 0+
19.00 Водное поло. Чемпионат Европы. Мужчины. Россия - Румыния. Прямая трансляция из Венгрии 0+
21.00, 03.35 Все на Матч! Прямой эфир. Аналитика. Интервью. Эксперты 16+
21.55 Биатлон. Кубок мира. Эстафета. Мужчины. Прямая трансляция из Германии 0+
23.55 Хоккей. Матч звёзд КХЛ - 2020 г. Мастер-шоу. Прямая трансляция из Москвы 0+
03.05 «Зимний кубок «Матч!Премьер» 12+
04.40 Футбол. Чемпионат Италии. «Наполи» - «Фиорентина» Прямая трансляция 0+



Аналитика. Интервью. Эксперты 16+
15.00, 21.25 Дакар- 2020 г 0+
17.05 Биатлон. Кубок мира. Спринт. Мужчины. Трансляция из Германии 0+
19.25 Профессиональный бокс. Артур Бетербиев против Радивойе Каладжича. Бой за титул чемпиона мира по версии IBF в полутяжёлом весе. Джервин Анкаха против Рюичи Фунаи. Трансляция из США 16+
22.10 Биатлон. Кубок мира. Эстафета. Женщины. Прямая трансляция из Германии 0+
00.25 Все на Футбол! Афиша 12+
01.25 Баскетбол. Евролига. Мужчины. ЦСКА (Россия) - «Баскония» (Испания). Прямая трансляция 0+
04.25 Футбол. Чемпионат Германии. «Шальке» - «Боруссия» (Мёнхенгладбах). Прямая трансляция 0+
07.00 Водное поло. Чемпионат Европы. Женщины. Россия - Хорватия. Трансляция из Венгрии 0+
08.10 Баскетбол. Евролига. Мужчины. «Зенит» (Россия) - «Валенсия» (Испания) 0+
09.55 Бобслей и скелетон. Кубок мира. Скелетон. Трансляция из Австрии 0+
11.35 Д/ф «Жестокий спорт»

05.00 Х/ф «Шел четвертый год войны...»
07.00, 12.00, 20.15 Новости дня 16+
07.20 Рыбий жыр 6+
08.05, 12.20, 16.05, 17.05, 20.25 Т/с «Крик совы»
16.00 Военные новости 16+
21.25 Д/ф «Легенды госбезопасности. Дмитрий Тарасов. Война в эфире»
22.10 Десять фотографий 6+
23.05 Т/с «Рафферти»
02.40 Х/ф «Дом, в котором я живу»
04.15 Д/с «Легендарные самолеты»

СТС

06.00 Ералаш 6+
06.10 Дело было вечером 16+
07.00 Т/с «Психологини»
08.00 Т/с «Отель «Элеон»
09.05 Х/ф «Одинокий рейнджер»
12.00 Уральские пельмени. Смехbook 16+
12.20 Шоу «Уральских пельменей» 16+
20.00 Русские не смеются 16+
21.00 Х/ф «За бортом»
23.20 Х/ф «Плохие парни-2»
02.00 Х/ф «Патриот»
04.35 Х/ф «Семейное ограбление»

ЧЭППИЭР 16.01.2020



05.00, 09.15 Доброе утро
09.00, 12.00, 15.00, 03.00 Новости
09.50 Модный приговор 6+
10.50 Жить здорово! 16+
12.05, 17.00, 01.30, 03.05 Время покажет 16+
14.05 Давай поженимся! 16+
15.20 Мужское / Женское 16+
18.00 Вечерние Новости
18.30, 00.25 На самом деле 16+
19.40 Пусть говорят 16+
21.00 «Время»
21.30 Т/с «Про Веру»
23.25 Д/ф «Антарктида. Хождение за три полюса»

РОССИЯ 1

05.00, 09.25 Утро России 12+
09.00, 11.00, 14.00, 20.00 Вести 12+
09.55 О самом главном 12+
11.25, 14.25, 17.00, 20.45 Вести. Местное время 12+
11.45 Судьба человека с Борисом Корчевниковым 12+
12.50, 17.25 60 минут 12+
14.45 Т/с «Тайны следствия»
18.30 Андрей Малахов. Прямой эфир 16+
21.00 Т/с «Крепостная»
00.00 Т/с «Сваты»
01.00 Вечер с Владимиром Соловьёвым 12+



03.55, 06.05, 07.20 Т/с «Москва. Три вокзала»

06.00, 07.00, 09.00, 12.00, 15.00, 18.00 «Сегодня»
09.20 Т/с «Морские дьяволы»
12.20 Чрезвычайное происшествие 16+
13.00 Т/с «Невский»
15.25, 03.10 Следствие вели... 16+
16.10 ДНК 16+
17.10, 18.40 Т/с «Пёс»
20.00 Т/с «Казнить нельзя помиловать»
23.00 Т/с «Инспектор Купер. Невидимый враг»

НВК САХА

06:00 - Сана күн-Новый день 6+
07:00 - Сана күн-Новый день 6+
09:00 - «Саха сирэ» информационной бизрии 12+
09:15 - Дойдум дьоно 12+
09:30 - Готовим вкусно 12+
10:30 - «Күдээринэ күүрээн» телесериал 12+
11:15 - Айуу-чэ! 12+
11:30 - Талбан 12+
12:45 - Документальный фильм «Наша Победа» 12+
13:30 - Саха Сирэ-Якутия 12+
14:00 - Тэтим чааһа 12+
15:00 - Город женщин 12+
16:00 - Саха Сирэ-Якутия 12+
16:15 - Сэһэн сирэ 6+
17:00 - К 75-летию Великой Победы 12+
17:30 - Полярная звезда 6+
17:45 - Мультсериал 6+
18:00 - «Саха Сирэ» информационной бизрии 12+

18:15 - Один из нас 12+
19:00 - «Якутия» информационная программа 12+
19:15 - Талбан 12+
20:30 - «Саха Сирэ» информационная программа 12+
21:00 - «Күдээринэ күүрээн» телесериал 12+
21:45 - Сэһэн сирэ 6+
22:30 - Итоги дня 12+
23:00 - Документальный фильм «Наша Победа» 12+
23:45 - Бастыҥ клип 6+
00:00 - К 75-летию Великой Победы 12+
00:30 - Документальный фильм с субтитрами 12+
01:15 - Один из нас 12+
02:00 - Итоги дня 12+
02:30 - Тэтим чааһа 12+
03:30 - «Күдээринэ күүрээн» телесериал 12+
04:15 - Сэһэн сирэ 6+
05:00 - Сана күн-Новый день 6+

МАТЧ!

12.00 Незвезданная хоккейная Россия 12+
12.30, 15.30 Дневник III Зимних юношеских Олимпийских игр 0+
13.00, 14.55, 16.00, 18.45, 21.00, 00.20, 03.55 Новости 16+
00.25, 16.30, 21.10, 04.00 Все на Матч! Прямой эфир. Аналитика. Интервью. Эксперты 16+
15.00, 20.50 Дакар- 2020 г 0+
17.05 Биатлон. Кубок мира.

Спринт. Женщины. Трансляция из Германии 0+
18.50 Футбол. Чемпионат Франции. «Монако» - ПСЖ 0+
22.10 Биатлон. Кубок мира. Спринт. Мужчины. Прямая трансляция из Германии 0+
00.25 «КХЛ. Live» 12+
00.45 Континентальный вечер 16+
01.20 Хоккей. КХЛ. СКА (Санкт-Петербург) - «Йокерит» (Хельсинки). Прямая трансляция 0+
04.45 Водное поло. Чемпионат Европы. Мужчины. Россия - Нидерланды. Трансляция из Венгрии 0+
05.55 Баскетбол. Евролига. Мужчины. «Химки» (Россия) - «Реал» (Испания) 0+
07.55 Д/ф «Спорт высоких технологий. Чемпионы против легенд»
08.50 Д/ф «Спорт высоких технологий»
09.45 Смешанные единоборства. PFL. Сезон 2019 г. Финалы. Али Исаев против Джарреда Рошолта. Лоик Раджабов против Натана Шульте. Трансляция из США 16+



05.00 Сегодня утром 12+
07.00, 12.00, 20.15 Новости дня 16+
07.20, 17.30 12+
07.40 Не факт! 6+
08.25, 12.20, 16.05 Т/с «Высший пилотаж»
16.00 Военные новости 16+

28 КӨР. ИНИТ. СЭРГЭЭ

БАСКЫҢЫАННЬА 19.01.2020

1 05.15, 06.10 Х/ф «Югонь, вода и... медные трубы»
06.00, 10.00, 12.00 Новости
07.00 Играй, гармонь любимая! 12+

07.45 Часовой 12+
08.15 Здоровье 16+
09.20 Непутевые заметки 12+
10.10 Жизнь других 12+
11.10, 12.10 Видели видео? 6+
13.50 Наедине со всеми 16+
14.45 Максим Дунаевский. «Любовь нечаянно нагрянет...» 12+
15.50 Достояние РЕСпублики: Максим Дунаевский 12+
16.50 Точь-в-точь 16+
19.25, 21.45 Клуб Веселых и Находчивых 16+
21.00 «Время»
23.00 Х/ф «Воина миров»
00.45 Лыжные гонки. Кубок мира 2019 г. - 2020 г. Мужчины. 15 км. Гонка преследования. Трансляция из Чехии 0+
01.35 Х/ф «Кюстин»
03.50 Про любовь 16+

РОССИЯ 1

05.55 Х/ф «Семейное счастье»
08.00 Местное время. Воскресенье 12+
08.35 Когда все дома с Тимуром Кизяковым 12+
09.30 Устами младенца 12+
10.20 К 25-летию программы. «Сто к одному» 12+
11.45 Т/с «Любить нельзя ненави- деть»

20.00 Вести недели
22.00 Москва. Кремль. Путин 12+
22.40 Воскресный вечер с Владимиром Соловьёвым 12+
00.30 Действующие лица с Наилей Аскер-заде 12+
01.30 Х/ф «Небо измеряется милями»



04.10 Т/с «Москва. Три вокзала»
05.00 Центральное телевидение 16+
07.00, 09.00, 15.00 «Сегодня»
07.20 У нас выигрывают! 12+
09.20 Первая передача 16+
10.00 Чудо техники 12+
10.55 Дачный ответ 0+
12.00 Нашпотребнадзор 16+
13.00 Однажды... 16+
14.00 Своя игра 0+
15.20, 02.05 Следствие вели... 16+
17.00 Новые русские сенсации 16+
18.00 Итоги недели
19.10 Основано на реальных событиях 16+
22.25 Х/ф «Чтобы увидеть радугу, нужно пережить дождь»



06:00 - Геван 12+
06:30 - Кэл, олор, сэхэргэниэх 6+
07:30 - Будем вместе 12+
07:45 - Полярная звезда 6+
09:00 - Новости 12+
09:15 - Истин илдьит 6+
09:45 - Бастын клип 12+
10:00 - Будем вместе 12+
10:15 - Родной край 6+
10:45 - Обэ саас ыллыыр 6+
11:00 - Мультисерил 6+

12:00 - Хранители времени 12+
12:30 - Готовим вкусно 12+
13:30 - Итоги недели 12+
14:30 - Геван 12+
15:00 - Истин илдьит 6+
15:30 - Золотой фонд 6+
16:15 - Рождениее 12+
16:30 - Охота и рыбалка в Якутии12+
17:00 - Клевая рыбалка12+
17:30 - ТВ-Спорт 12+
20:00 - Тыыннаах дорбон 12+
20:45 - Бастын клип 12+
21:00 - Итоги недели 12+
22:00 - Кэнсиэр 12+
01:00 - Эр санаа 12+
02:00 - Документальный фильм с субтитрами 12+
03:30 - Клевая рыбалка12+
04:00 - Итоги недели 12+
05:00 - Город женцин 6+



12.00 Д/ф «Вса правда про...»
12.30 Футбол. Чемпионат Испании. «Реал» (Мадрид) - «Севилья» 0+
14.30 Дневник III Зимних юноше-ских Олимпийских игр 0+
15.00, 16.50, 19.50, 21.10, 23.50 Новости 16+
15.10 Биатлон. Кубок мира. Эстафета. Мужчины. Трансляция из Германии 0+
16.55 Мини-Футбол. Париматч - Чемпионат России. «Синара» (Екатеринбург) - «Тюмень» Прямая трансляция 0+
18.55, 21.15, 04.10 Все на Матч! Прямой эфир. Аналитика. Интервью. Эксперты 16+

19.20 «Зимний кубок «Матч!Премьер» 12+
19.55 Биатлон. Кубок мира. Гонка преследования. Женщины. Прямая трансляция из Германии 0+
22.10 Биатлон. Кубок мира. Гонка преследования. Мужчины. Прямая трансляция из Германии 0+

23.10 Биатлон с Дмитрием Губерниевым 12+
00.00 Хоккей. ФОНБЕТ Матч звёзд КХЛ - 2020 г. Трансляция из Москвы 0+
03.00 Водное поло. Чемпионат Европы. Женщины. Россия - Греция. Трансляция из Венгрии 0+
04.40 Футбол. Чемпионат Итали. «Ювентус» - «Парма» Прямая трансляция 0+
06.40 Бобслей и скелетон. Кубок мира. Бобслей. Четвёрки. Трансляция из Австрии 0+



05.00 Д/ф «Владимир Красное Солнышко»
05.50 Х/ф «Единичка»
08.00 Новости НЕДЕЛИ с Юрием Подкопаевым 16+
08.25 Служу России 12+
08.55 Военная приемка 6+
09.45 Код доступа 12+
10.30 Скрытые угрозы 12+
11.20 Х/ф «Свидетельство о бед-ности»
12.55 Т/с «Трасса»
17.00 Главное с Ольгой Беловой 16+

18.25 Д/с «Легенды советского сыска»
22.00 Фетисов 12+
22.45 Х/ф «Кьерера Димы Горина»
00.45 Х/ф «Женя, Женечка и «катюша»
02.05 Х/ф «Голубые дороги»
03.30 Х/ф «Правда лейтенанта Климова»



06.00, 05.45 Ералаш 6+
06.45 М/с «Приключения Кота в сапогах»
07.10 М/с «Тролли. Праздник про-должается»
07.35 М/с «Три кота»
08.00 М/с «Царевны»
08.20, 10.00 Шоу «Уральских пель-меней» 16+
09.00 Рогов в городе 16+
11.00 Х/ф «Миссия невыполнима»
13.20 Х/ф «Миссия невыполнима. Протокол фантом»
16.00 Х/ф «Миссия невыполнима. Последствия»
19.00 Х/ф «Неуправляемый»
21.00 Х/ф «Кезуальный Макс. Дорога ярости»
23.30 Х/ф «Королевь. Автобус 657»
01.15 Х/ф «Плохие парни-2»
03.35 М/ф «Креодил Гена»
03.55 М/ф «Челобушка»
04.10 М/ф «Шлапокля»
04.30 М/ф «Челобушка идёт в школу»
04.40 М/ф «На задней парте»
05.20 М/ф «Приключения Васи Куролесова»

САХА АРААДЬЫАТА <p>ТЭТИМ САХА АРААДЬЫАТА  FM 107.1</p>								
БЭНИДЭЭНИНК	15:10 История быһын сэгэ-тэн 15:23 События. Подключения по телефону 15:30 Новости 15:35 Интерактив 16:00 Сонун 16:23 Улус хаһыаттара кэл-сииллэр 16:30 Новости 16:48 События. Подключения по телефону 17:02 Саха сирин сонуна 17:05 Студия ылдьыта 17:30 Барыс уонна туһа 17:47 Спорт туньугэ 18:00-21.00 Музыкальный канал 18:00 Сонун 08:05 Бастакы ылдьыт 08:30 Аан дойду сонуна 08:38 Саха сирин чулуу дыно 09:10 Саха сирин сонуна 09:30 Новости 09:35 Оонунуу 10:00-11.00 Русский блок «Хороший день» 10:05 История одного дня 10:08 Гороскоп 10:15 События. Подключения по телефону 10:18 Выдающиеся люди 10:23 Вещание, музыка 10:30 Новости 10:33 Прямой эфир 11:00-13.00 Музыкально-развлекательный канал «ЭРДЭНИТЭР» 07:00 Сонун 07:12 История бир күнэ 07:15 Рубрика к 75-летию Победы 11:20 События. Подключения по телефону 11:30 Новости 11:35 Интерактив 11:48 События. Подключения по телефону 12:00 Сонун 12:05 Вещание, музыка 12:10 Республика бүт-түрүс кунунэн, Саха сирэ» 12:15 Рубрика к 75-летию Победы 12:30 События. Подключения по телефону 12:35 События. Подключения по телефону 12:38 Республика бүт-түрүс кунунэн, Саха сирэ» 12:40 События. Подключения по телефону 12:43 Республика бүт-түрүс кунунэн, Саха сирэ» 12:47 Спорт туньугэ 18:00-21.00 Музыкальный канал 18:00 Сонун 08:05 Бастакы ылдьыт 08:30 Сонун 08:35 Аан дойду сонуна 08:38 Саха сирин чулуу дыно 09:10 Саха сирин сонуна 09:16 Сводка ГИБДД 12:23 Болгомто кинигэр-Резонанс 12:30 Новости 12:35 Здоровая нация 13:00-14.00 Общественно-политический блок «КЭМ ТЭТИМ» 13:00 Сонун 13:05 Инники күнүгэ 14:00 Тэтич чааһа 15:00-18.00 Музыкально-развлекательный канал «Кэпсэннигит, хайдах оло-рорут?» 15:00 Сонун	11:00 Сонун 11:15 Рубрика к 75-летию Победы 11:25 События. Подключения по телефону 13:30 Новости 11:30 Новости 11:35 Интерактив 12:00 Сонун 12:05 Вещание 12:20 Республика бүт-түрүс кунунэн, Саха сирэ» 12:25 События. Подключения по телефону 12:30 Сонун 12:35 Вещание, музыка 12:40 Республика бүт-түрүс кунунэн, Саха сирэ» 12:45 Актуальный разговор 14:00 Тэтич чааһа 15:00-18.00 Музыкально-развлекательный канал «Кэпсэннигит, хайдах оло-рорут?» 15:00 Сонун 15:10 История быһын сэгэ-тэн 15:23 События. Подключения по телефону 16:30 Новости 16:35 Интерактив 16:00 Сонун 16:23 Улус хаһыаттара кэл-сииллэр 17:02 Саха сирин сонуна 17:05 Студия ылдьыта 17:30 Барыс уонна туһа 17:47 Спорт туньугэ 18:00-21.00 Музыкальный канал 18:00 Сонун 08:05 Бастакы ылдьыт 08:30 Сонун 08:35 Аан дойду сонуна 08:38 Саха сирин чулуу дыно 09:10 Саха сирин сонуна 09:16 Сводка ГИБДД 12:23 Болгомто кинигэр-Резонанс 09:35 Оонунуу 10:00-11.00 Русский блок «Хороший день» 10:05 История одного дня 10:08 Гороскоп 10:15 События. Подключения по телефону 10:18 Выдающиеся люди 10:23 Вещание, музыка 10:30 Новости 10:33 Прямой эфир 11:00-13.00 Музыкально-развлекательный канал «ЭРДЭНИТЭР» 07:00 Сонун 07:12 История бир күнэ 07:15 Рубрика к 75-летию Победы 11:20 События. Подключения по телефону 11:30 Новости 11:35 Интерактив 11:48 События. Подключения по телефону 12:00 Сонун 12:05 Вещание, музыка 12:10 Республика бүт-түрүс кунунэн, Саха сирэ» 12:15 Рубрика к 75-летию Победы 12:30 События. Подключения по телефону 12:35 События. Подключения по телефону 12:38 Республика бүт-түрүс кунунэн, Саха сирэ» 12:40 События. Подключения по телефону 12:43 Республика бүт-түрүс кунунэн, Саха сирэ» 12:47 Спорт туньугэ 18:00-21.00 Музыкальный канал 18:00 Сонун 08:05 Бастакы ылдьыт 08:30 Сонун 08:35 Аан дойду сонуна 08:38 Саха сирин чулуу дыно 09:10 Саха сирин сонуна 09:16 Сводка ГИБДД 12:23 Болгомто кинигэр-Резонанс 09:35 Оонунуу 10:00-11.00 Русский блок «Хороший день» 10:05 История одного дня 10:08 Гороскоп 10:15 События. Подключения по телефону 10:18 Выдающиеся люди 10:23 Вещание, музыка 10:30 Новости 10:33 Прямой эфир 11:00-13.00 Музыкально-развлекательный канал «ЭРДЭНИТЭР» 07:00 Сонун 07:12 История бир күнэ	19:00 Новости 07:30 Интерактив 07:35 Болгомто кинигэр-Резонанс 07:47 Ойуу туй оһураа 08:00 Сонун 08:05 Бастакы ылдьыт 08:30 Новости 08:35 Аан дойду сонуна 08:38 Саха сирин чулуу дыно 09:10 Саха сирин сонуна 09:30 Новости 09:35 Оонунуу 10:00-11.00 Русский блок «Хороший день» 10:05 История одного дня 10:08 Гороскоп 10:15 События. Подключения по телефону 10:18 Выдающиеся люди 10:23 Вещание, музыка 10:30 Новости 10:33 Прямой эфир 11:00-13.00 Музыкально-развлекательный канал «ЭРДЭНИТЭР» 07:00 Сонун 07:12 История бир күнэ 07:15 Рубрика к 75-летию Победы 11:20 События. Подключения по телефону 11:30 Новости 11:35 Интерактив 11:48 События. Подключения по телефону 12:00 Сонун 12:05 Вещание, музыка 12:10 Республика бүт-түрүс кунунэн, Саха сирэ» 12:15 Рубрика к 75-летию Победы 12:30 События. Подключения по телефону 12:35 События. Подключения по телефону 12:38 Республика бүт-түрүс кунунэн, Саха сирэ» 12:40 События. Подключения по телефону 12:43 Республика бүт-түрүс кунунэн, Саха сирэ» 12:47 Спорт туньугэ 18:00-21.00 Музыкальный канал 18:00 Сонун 08:05 Бастакы ылдьыт 08:30 Сонун 08:35 Аан дойду сонуна 08:38 Саха сирин чулуу дыно 09:10 Саха сирин сонуна 09:16 Сводка ГИБДД 12:23 Болгомто кинигэр-Резонанс 09:35 Оонунуу 10:00-11.00 Русский блок «Хороший день» 10:05 История одного дня 10:08 Гороскоп 10:15 События. Подключения по телефону 10:18 Выдающиеся люди 10:23 Вещание, музыка 10:30 Новости 10:33 Прямой эфир 11:00-13.00 Музыкально-развлекательный канал «ЭРДЭНИТЭР» 07:00 Сонун 07:12 История бир күнэ	11:30 Новости 11:35 Интерактив 12:00 Сонун 12:05 Вещание 12:23 Республика бүт-түрүс кунунэн, Саха сирэ» 12:25 События. Подключения по телефону 12:30 Сонун 12:35 Вещание, музыка 12:38 Республика бүт-түрүс кунунэн, Саха сирэ» 12:40 События. Подключения по телефону 12:43 Республика бүт-түрүс кунунэн, Саха сирэ» 12:47 Спорт туньугэ 18:00-21.00 Музыкальный канал 18:00 Сонун 08:05 Бастакы ылдьыт 08:30 Сонун 08:35 Аан дойду сонуна 08:38 Саха сирин чулуу дыно 09:10 Саха сирин сонуна 09:16 Сводка ГИБДД 12:23 Болгомто кинигэр-Резонанс 09:35 Оонунуу 10:00-11.00 Русский блок «Хороший день» 10:05 История одного дня 10:08 Гороскоп 10:15 События. Подключения по телефону 10:18 Выдающиеся люди 10:23 Вещание, музыка 10:30 Новости 10:33 Прямой эфир 11:00-13.00 Музыкально-развлекательный канал «ЭРДЭНИТЭР» 07:00 Сонун 07:12 История бир күнэ 07:15 Рубрика к 75-летию Победы 11:20 События. Подключения по телефону 11:30 Новости 11:35 Интерактив 11:48 События. Подключения по телефону 12:00 Сонун 12:05 Вещание, музыка 12:10 Республика бүт-түрүс кунунэн, Саха сирэ» 12:15 Рубрика к 75-летию Победы 12:30 События. Подключения по телефону 12:35 События. Подключения по телефону 12:38 Республика бүт-түрүс кунунэн, Саха сирэ» 12:40 События. Подключения по телефону 12:43 Республика бүт-түрүс кунунэн, Саха сирэ» 12:47 Спорт туньугэ 18:00-21.00 Музыкальный канал 18:00 Сонун 08:05 Бастакы ылдьыт 08:30 Сонун 08:35 Аан дойду сонуна 08:38 Саха сирин чулуу дыно 09:10 Саха сирин сонуна 09:16 Сводка ГИБДД 12:23 Болгомто кинигэр-Резонанс 09:35 Оонунуу 10:00-11.00 Русский блок «Хороший день» 10:05 История одного дня 10:08 Гороскоп 10:15 События. Подключения по телефону 10:18 Выдающиеся люди 10:23 Вещание, музыка 10:30 Новости 10:33 Прямой эфир 11:00-13.00 Музыкально-развлекательный канал «ЭРДЭНИТЭР» 07:00 Сонун 07:12 История бир күнэ	11:05 Төрүт туньугэ 11:25 Тылдьыт 12:00 Надиэлэ тумуга 12:15 Сагард Дьокуускай 12:23 Саха сирин чулуу дыно 12:25 Интерактив 14:00 Тэтич чааһа 14:05 Горжана-Берег друж-бы 14:23 День в истории 14:28 Саха сирин чулуу дыно 15:20 Наука у микрофона 16:03 Тыыннаах дорбон 17:05 Радио көмүс фунда-тытан 18:00-21.00 Музыкальный канал 21:00 Радио көмүс фунда-тытан 23:00-06.00 Музыка по г.Иркутску	11:05 Новости 11:08 Гороскоп 11:15 События. Подключения по телефону 11:18 Выдающиеся люди 11:23 Вещание, музыка 11:30 Новости 11:33 Анонс газеты «Саха сирэ» 11:35 Интерактив 11:48 События. Подключения по телефону 11:50 Сонун 11:53 Анонс газеты «Саха сирэ» 12:00 Сонун 12:05 Вещание, музыка 12:10 Республика бүт-түрүс кунунэн, Саха сирэ» 12:15 Рубрика к 75-летию Победы 12:30 События. Подключения по телефону 12:35 События. Подключения по телефону 12:38 Республика бүт-түрүс кунунэн, Саха сирэ» 12:40 События. Подключения по телефону 12:43 Республика бүт-түрүс кунунэн, Саха сирэ» 12:47 Спорт туньугэ 18:00-21.00 Музыкальный канал 18:00 Сонун 08:05 Бастакы ылдьыт 08:30 Сонун 08:35 Аан дойду сонуна 08:38 Саха сирин чулуу дыно 09:10 Саха сирин сонуна 09:16 Сводка ГИБДД 12:23 Болгомто кинигэр-Резонанс 09:35 Оонунуу 10:00-11.00 Русский блок «Хороший день» 10:05 История одного дня 10:08 Гороскоп 10:15 События. Подключения по телефону 10:18 Выдающиеся люди 10:23 Вещание, музыка 10:30 Новости 10:33 Прямой эфир 11:00-13.00 Музыкально-развлекательный канал «ЭРДЭНИТЭР» 07:00 Сонун 07:12 История бир күнэ	11:05 Төрүт туньугэ 11:25 Тылдьыт 12:00 Надиэлэ тумуга 12:15 Сагард Дьокуускай 12:23 Саха сирин чулуу дыно 12:25 Интерактив 14:00 Тэтич чааһа 14:05 Горжана-Берег друж-бы 14:23 День в истории 14:28 Саха сирин чулуу дыно 15:20 Наука у микрофона 16:03 Тыыннаах дорбон 17:05 Радио көмүс фунда-тытан 18:00-21.00 Музыкальный канал 21:00 Радио көмүс фунда-тытан 23:00-06.00 Музыка по г.Иркутску	11:05 Новости 11:08 Гороскоп 11:15 События. Подключения по телефону 11:18 Выдающиеся люди 11:23 Вещание, музыка 11:30 Новости 11:33 Анонс газеты «Саха сирэ» 11:35 Интерактив 11:48 События. Подключения по телефону 11:50 Сонун 11:53 Анонс газеты «Саха сирэ» 12:00 Сонун 12:05 Вещание, музыка 12:10 Республика бүт-түрүс кунунэн, Саха сирэ» 12:15 Рубрика к 75-летию Победы 12:30 События. Подключения по телефону 12:35 События. Подключения по телефону 12:38 Республика бүт-түрүс кунунэн, Саха сирэ» 12:40 События. Подключения по телефону 12:43 Республика бүт-түрүс кунунэн, Саха сирэ» 12:47 Спорт туньугэ 18:00-21.00 Музыкальный канал 18:00 Сонун 08:05 Бастакы ылдьыт 08:30 Сонун 08:35 Аан дойду сонуна 08:38 Саха сирин чулуу дыно 09:10 Саха сирин сонуна 09:16 Сводка ГИБДД 12:23 Болгомто кинигэр-Резонанс 09:35 Оонунуу 10:00-11.00 Русский блок «Хороший день» 10:05 История одного дня 10:08 Гороскоп 10:15 События. Подключения по телефону 10:18 Выдающиеся люди 10:23 Вещание, музыка 10:30 Новости 10:33 Прямой эфир 11:00-13.00 Музыкально-развлекательный канал «ЭРДЭНИТЭР» 07:00 Сонун 07:12 История бир күнэ

ЫЙААХТАР

23

Саха Өрөспүүбүлүкэтин судаарыстыбаннай наҕараадаларынан наҕараадалыыр туһунан Саха Өрөспүүбүлүкэтин Ил Дарханын ЫЙААҕА

Культуура уонна искусство, суруналыстыкка, үөрэх-тэһин, физической культуура уонна спорт, судаары-стыбаннаһы бөһөрөгөтүү, сокуоннаас уонна быраал-бэрээдэк, бырамыысыланнас, тыа хаһаайыстыбатын, тырааныспар, хааччыһыытыгын, дыһы-уот хому-наалынай хаһаайыстыбатын, олохтоох салайыныы, дыонто уонна тэрилтэлэргэ юридическай көмөнү оно-руу, тутуу эйгэлэригэр үтөлэрин, энкилэ суох су-даарыстыбаннай гражданскай сулуспаларын, көхтөөх уопастыбаннай үлэлэрин, өрөспүүбүлүкэ социаль-най-эконэмичексэй сайдыытыгар кылааттарын уонна өр сыллаах үтүө суобастаах үлэлэрин иһин бочуоттаах ааттары ингэрээрэ

“Саха Өрөспүүбүлүкэтин үтүөлээх суруналыһа” ПАВЛОВ Борис Ивановичка, “Көмүөл” өрөспүбүлүкэтээһи кинигэ кыһатын дириэктэригэр, Дьокуускай куорат,

“Саха Өрөспүүбүлүкэтин культууратын үтүөлээх үлэһит” РУДЫХ Эдуард Егоровичка, “Саха” Саха Өрөспүүбүлүкэтин Национальнай көрдөрөр-инитин-нэрэр хампааньна судаарыстыбаннай буддьует тэрил-тэтин Арадьыйанан биэриилэргэ дириэксийэтин шеф-эрэдээктэригэр, Дьокуускай куорат;

“Саха Өрөспүүбүлүкэтин норуотун хаһаайыстыбатын үтүөлээх үлэһит” НИКОЛАЕВА Степанида Иннокентьевнаҕа, Саха Өрөспүүбүлүкэтин Ил Дарханын уонна Саха Өрөспүүбүлүкэтин Бырабыыталыстыбатын Дьаһалтатын Каадыр бэлитикэтигэр, судаарыстыбан-най уонна муниципальнай сулуспаза департаменын салайааччытыгар, Дьокуускай куорат;

“Саха Өрөспүүбүлүкэтин тыатын хаһаайыстыбатын үтүөлээх үлэһит” НОЕВ Дмитрий Дмитриевичкэ, “Мындаҕаайы” тыа хаһаайыстыбатын производственной кэлэрэтиһин бэрэссэдээтэлигэр, Чурапчы улууһа (оройуона);

“Саха Өрөспүүбүлүкэтин хааччыһыыы эйгэтин үтүөлээх үлэһит” СИВЦЕВА Любовь Семеновнаҕа, “Саха Өрөспүүбүлүкэтин Дьиз-уот хомунаалынай хаһаа-йыстыбата” судаарыстыбаннай унитарнай тэрил-тэ “Коммунепослбыт” филиалын Уус Алданааһы участкастын начаалынньгар, Уус Алдан улууһа (оро-йуона);

ТУПРИНА Татьяна Семеновнаҕа, “Туртаҥ” хаач-чактамыт эпэтиэтинстээх уопастыба дириэктэригэр, Анаабыр национальнай (долган-эбэнки) улууһа (оро-йуона);

“Саха Өрөспүүбүлүкэтин тырааныспарын үтүөлээх үлэһит” ГОРБУНОВА Людмила Ивановнаҕа, “Арасыйсай Федерациятыгар салгынынан сырыыны тэрийиэгэ судаарыстыбаннай корпорация” федеральнай судаа-рыстыбаннай унитарнай тэрилтэ “Хотугулуу-Илинниги Сибиир аэронавигацията” филиалын Өлүкүһэмтээһи салгынынан сырыыны хааччыһыыга киинин араадыһа-тэхиньиичексэй тэрили уонна сибээһи үлэ-лэтиигэ сулуспатын ыстарсай араадыһа опера-торын, Өлүкүһүм оройуона;

РИГА Валерий Евгеньевичкэ, “Лифтремонт” аһаҕас аахсыйалаах уопастыба генеральной дириэктэрин солбуйааччытыгар, Нерюнгри оройуона;

“Саха Өрөспүүбүлүкэтин үтүөлээх тириэньэр” СОЛОВЬЕВ Эдуард Исаевичка, “Обь спортивнай оскуолата” эбии үөрэхтээһин муниципальнай буд-дьует тэрилтэтин тириэньэр-преподавателигэр, Ньурба оройуона;

“Саха Өрөспүүбүлүкэтин үтүөлээх учуутала” ПЕТРАК Людмила Михайловнаҕа, “Английскай тылы дириэнтэрин үөрэтэр 12 №-дээх уопсай үөрэх-тээһин орто оскуолата” уопсай үөрэхтээһин муницип-альной автономнай тэрилтэтин учууталыгар, Мииринэй оройуона;

СИДОРОВА Мария Петровнаҕа, “И.Г.Игнатьев аатынан Харатааһы спортивнай уопсай үөрэхтээһин орто оскуолата” уопсай үөрэхтээһин муниципаль-най автономнай тэрилтэтин учууталыгар, Мэнэ Хангалас улууһа;

“Саха Өрөспүүбүлүкэтин үтүөлээх юриһа” АНТОНОВ Александр Гаврильевичка, Саха Өрөспүүбүлүкэтин Адвокатскай палатаатын Эбээн Бытаныт улууһунгар 8 №-дээх юридическай субэ-тин сэбиэдэһсийгэр, Эбээн Бытаныт национальнай улууһа (оройуона);

БОРИСОВ Федор Михайловичка, Саха Өрөспүүбүлүкэтин Ил Дарханын уонна Саха

Өрөспүүбүлүкэтин Бырабыыталыстыбатын Дьаһалтатын салайааччытын солбуйааччытыгар.

Наҕараадалыырга
Саха Өрөспүүбүлүкэтин Ил Дарханын Грамотатынан КУШАТОВА Фаина Юрьевнаны, “Сунтаардааһы 3 №-дээх уопсай үөрэхтээһин орто оскуолата” муниципальной уопсай үөрэхтээһин буддьует тэрилтэтин учууталын, Сунтаар улууһа (оройуона);

ПАХОМОВА Александра Ивановнаны, Орто Халыма улуунун (оройуонун) “Алаһый нэһилиэгэ” муниципальной тэрилли дьаһалтатын баһылыгын солбуйааччыны;
ПЕТУХОВА Елена Егоровнаны, “Уус Алданааһы культуура управлениета” муниципальной буддьует тэрилтэтин бузаалтырын, Уус Алдан улууһа (оройуона);
СЕКТЯЕВ Сергей Степанович, “Өлүкүһэмтээһи техникум” Саха Өрөспүүбүлүкэтин судаарыстыбаннай идэтиһит үөрэхтээһин буддьует тэрилтэтин дириэктэ-рин, Өлүкүһүм оройуона;
СЛОБОДЧИКОВ Сергей Матвеевичи, “Лебедев В.С.” ИП суоппарын, Абый улууһа (оройуона);
СУЛТАНОВА Наталья Викторовнаны, “Булуҥ улууһа (оройуона) муниципальной тэрилли дьаһал-татын үлпэк управлениетын начаалынньыгын;

“Гражданскай килбиз” анал бэлиээнэн АРЬЯНОВ Владимир Алексеичи, “Анаабыр ал-маастар” аахсыйалаах уопастыба Анаабыр улууну-гар “Майаат” бириэскэтин бэрэстэбиэтлин, Анаабыр национальнай (долган-эбэнки) улууһа (оройуона);
БАЛАНОВА Альбина Сергеевнаны, “Байаҕантай” Норуот айымньытын киинэ муниципальной буддьует тэрилтэтин дириэктэрин, Томпо оройуона;
БЕЧЕРЯКОВ Геннадий Петровиһи, “Аар тайҕа” хаһыат кылаабынай эрдээктэрин, “Саха Өрөспүүбүлүкэтин Саллааттар уонна мотууорстар төрөллүттэрин кэмзитизэ” уопастыбаннай тэрилтэ бастайааннай уопастыбаннай үлэһитин, Дьокуускай куорат;

ВАСИЛЬЕВА Анна Егоровнаны, “АЛРОСА” (публич-най аахсыйалаах уопастыба) аахсыйалаах хампаан-ня Мэдиссинэн киинин Удачнайдааһы салаатын на-чаалынньыгын, Мииринэй оройуона;

Өрөспүүбүлүкэбитигэр уон сыл иһигэр үгүс тэрээһин, элбэх үлэ-хамнас ыытылынна. 2010 сылтан саҕалаан туох бэлиэ түгэн буолбутун ырытан суруйдубут, уон сылы түмүктээтибит. Хас биридди сыл туһунан үгүһү кэпсиэххэ сөп, ол иһин саамай өйдөнөн хаалбыт түгэннэри бэрт кылгастык ахтан-санаан ааһыахпыт.

2010 Арасыйаҕа – Учуутал сыла

Вячеслав Штыров астаапкаҕа баран, бэс ыйын 17 күнүттэн Егор Борисов Саха сиригэр бэрэсидьиэннэн саҕалаабыта сыл бэлиэ түгэнинэн буолбута.

Учуутал сылын былаанын хайыскалара “Биһиги сана оскуолабыт” көбүлээһини кытта ыкса ситимнээхтэр. Бу үлэ барыта үөрэхтээһин ис хоһоонун сангардыыга, талааннаах оҕолору өйөөһүнүгэ уонна учуутал кыабын сайыннарыыга туһуламмыта. Бу сылга 11 сана оскуола үлэҕэ киирбитэ, 1500 педагог олоҕор усулуобуйата тупсарыллыбыта.

2010 сылга өрөспүүбүлүкэ бизэс оройуонугар сааскы халаан ууга күүскэ кэлэн, 1,23 млрд солкуобайга тэнгээх хоромнуу тахсыбыта.



2011 Арасыйаҕа – Космонавтика сыла

Эрэггийэн баалабай бородууксуйатын кээмэйэ 2010 сылы кытта тэнгээтэххэ, 6% үрдээн, 411 млрд солкуобай буолбута. Үлэһит ый-даабы орто хамнаһа 53,7 тыһыынча солкуобай буолбута (17,5% үрдээбит). Инвестицияларга үрдүк көрдөрүү ситиһиллибит, өрөспүүбүлүкэ экзэниэмикэтигэр 145 млрд солкуобай хапытаал үгүлүбүтэ.

Өрөспүүбүлүкэҕэ санга производстволар аһыллыбыттара. Элгэ сириттэн таас чоһу хостоонун уонна таһы саҕаламмыта. Сылга 500 тыһыынча туюнна таас чоһу хостуур “Денисовская – Восточная” разрез үлэҕэ киллэриллибит.

Олорор дьэни тутуу тэтимэ былааннаммыт көрдөрүүнү куорар-быта. 148 км уһуннаах гаас ситимэ киирбитэ, 4,5 тыһыынчаттан тахса кыбартыраҕа уонна чааһынай дьыэҕэ гаас киирбитэ.



ААСПЫТ УОН СЫЛ БЭЛИЭ ТҮГЭННЭРЭ

2012 Арасыйаҕа – Устуоруйа сыла Саха сиригэр – Норуоттар сомоҕолоһууларын уонна доҕордоһууларын сыла

2012 сыл Саха сирэ Арасыйа састаабыгар киир-битэ, Дьокуускай куоратпыт төрүттэммитэ 380 сыллаах үбүлүйдэрин бэлиэтир сылынан үгүс дьон өйүгэр-санаатыгар хаалбыта. Ол курдук, сыл санатыгар, олунньуга, СӨ Норуоттарын ассамблеятын уочараттаах сийиһэ, Ньурбаҕа сомоҕолоһуу соргулаах Олонхо ыһыаҕа буолбуттара, саха хомуна куосумастан дьүрүһүйбүтэ, “Азия оҕолоро” спортивнай оонньуулар ыытыллыбыттара.



Лондоннааҕы Олимпиадаҕа Саха сириттэн хаһаангы-тааҕар даһаны элбэх спортсмен кыттыбыта: чэпчэки атлеттар Евгения Колодко, Елена Аржакова, тустуук Николай Ноев, охчут Кристина Тимофеева. Паралимпиадаҕа пауэрлифтер Владимир Бальнец, охчут Степанида Артахинова, уһут Анастасия Дюдоророва кыттыбыттара.

2013 Арасыйаҕа – Тулалыыр эйгэни харыстааһын сыла Саха сиригэр – Тыа сирин сыла

Сыл устата Саха сиригэр уопсайа 87,547 тыһыынча м² олоҕор дьыэ тутуллубута. Барыта өрөспүүбүлүкэ үрдүнэн 86 хочолунай үлэҕэ киирбитэ. Дьокуускайга Дмитрий Медведев салалтатынан Уһук Илин, Илин Сибиир уонна Забайкалье эрэггийэтин сайыннарыыга улахан мунньах ыытыллыбыта.



Бу сылга дорубуйа харыстабылыгар улахан ситиһини – Саха сиригэр быары көһөрүүгэ бастакы эһэрээссийэ ыытыллыбыта.

Боотуруускай улуус төрүттэммитэ 375 сылыгар анаан Чурапчыга “Манчаары оонньуулары” спорт национальнай көрүнгэригэр XIX спартакиадага ыытыллыбыта.

2014 Арасыйаҕа – Култуура сыла Саха сиригэр – Арктика сыла

2014 сыл сүрүн бэлиэтичэскэй түгэнинэн Ил Дархан быыбара буолбута. 12 сыллаах тохтобул кэнниттэн нэһилэниһэ Аҕа баһылыгы талар быраабын толору туһаммыта. Балаһан ыйын 14 күнүгэҕэ быыбар түмүгүнэн Егор Борисов түөрт хандьыдааты эрэллээхтик кыайан, бастакы Ил Дарханынан талыллыбыта.



Саха сирэ аан бастаан Ближний Восток ырынагар сүрэхтэммитэ, Дубайга 100-тэн тахса судаарыстыба кыттылаах инвестиционнай IV пуорумна өрөспүүбүлүкэбит бырайыактара болҕомто киинигэр буолбуттара.

2020 сылга дизэри 13 хотугу улуус социальнай-экзэниэмикэскэй сайдытыгар кэлим бырагыраама олох-хо киирбитэ. Арктика дьыалаларыгар судаарыстыбаннай кэммитэ тэрриллибитэ. Хотугу норуоттар судаарыстыбаннай тыйаатырдара аһыллыбыта.

Атырдыах ыйын 30 күнүгэр Аллараа Бэстээх ыстаансыйатыгар 1200 туюнна таһаҕаһы тизэммит 20 богуоннаах бастакы буйас тигинтэн кэлбитэ.

Сыл сүрүн маассабы тэрээһинэ – Саха сирин норуоттарын IV спортивнай оонньуулары от ыйын 9-13 күнэригэр Намга ыытыллыбыта.

2015 Арасыйаҕа – Литература сыла Саха сиригэр – Урбаан сыла

Саха сиригэр Урбаан сыла биллэрлэнэн, бу эйгэҕэ хаһаангы-тааҕар да улахан болҕомто уруллубута. Ол курдук, алта биисинэс-инкубатор тэрриллибитэ, 219 киһи бэйэ дьыалатын арайбыта. Арасыйаҕа Литература сыла буолан, Саха сиригэр үгүс суруйааччы ыалдьыттаабыта. Ону таһынан, Кыайыы 70 сылын бэлиэтир үбүлүйдээх сылга киэн хабааннаах тэрээһиннэр буолбуттара.



От ыйын 6 күнүгэр Германияҕа Бонн куоракка ЮНЕСКО аан дойдутаағы нэһилиэстийэ кэммитин уочараттаах сиэссийэтигэр Сиинэ остуолбалара ЮНЕСКО ураты харыстанар сирдэрин ахсааныгар киирбиттэрэ.

Нарыйа уонна Владимир Платоновтар Саха сиригэр аан бастакытын түөрт оһону биридэ күн сирин көрдөрбүттэрэ. Томскай киилиниэтигэр үс кыһы, биир уолу төрөппүттэрэ.

Тустууктар улахан ситиһиллэммиттэрэ – Аяал Лазарев Азия чөмпүйүнэ буолбута, оттон Виктор Лебедев Арасыйа чөмпүйүнэтигэр бэһинин кыайыта.

2016 Арасыйаҕа – Киинэ сыла Саха сиригэр – Тупсаран оноруу сыла

2016 сылга тупсары дьаһалларын олоххо киллэриигэ үп-харчы көрүллэн, күрүө-хаһаа, уулусса өрөмүөнэ, суол-иис, элбэх кыбартыра-лаах дьыэ уонна социальнай тэрлээтэс эркинэ, оҕо оонньууры былаһа-акката, спортивнай былаһаакка онгоһулланнар, уулуссалары, болуоссаттары сырдатар тэрлээр туруорулланнар, үгүс үлэ ыытыллыбыта.



Дойду үрдүнэн биллэриллибит Киинэ сыла саха киинэтигэр ситиһилээхтик ааспыта. Киинэ арааһа үһүлүбүтүн ааһан, тыа сиригэр киинэ тыйаатырдарын тэрийии үлэтэ тиһиктээхтик ыытыллыбыта.

Киинэ сылын сүрүн ситиһинитинэн Костас Марсан режиссердаах «Мой убийца» уонна Михаил Барынин режиссердаах «24 снега» саха киинэлэрэ Арасыйа прокатыгар тахсыбыттарын бэлиэтир тоһоо-тоох.

2017 Арасыйаҕа – Экология сыла Саха сиригэр – Ыччат сыла

Өрөспүүбүлүкэ бары улуугар былааннаах үлэ баран, бөһү-саҕы хомуйууга, кытаанах бөһү туһаҕа таһаарыыга, ураты хары-станар сирдэригэр кэнэтигэ, ууга барар кутталлаах сирдэри кыраныссалаһынҕа, айылҕаны харыстааһынҕа, көбөрдүгэ үлэлэр ыытыллыбыттара. Экология сылын биир бэлиэ тэрээһинэн, Дьокуускайга ГРЭС-2 үлэҕэ киирбитэ буолар. Аны хаар-бах туруктаах дьийэттэн көһүү бырагыраамата түмүктэнэн, 30 тыһыынча кэринэ киһи сана кыбартыраларга көспүтэ.



Туймаада ыһыабын кэмигэр 16 620 киһи сахалыы таҥастаах кэлэн, Гиннес рекорда олохтоммута.

Хангалас улуунун лесничийэ Варвара Устиноваҕа “Үлэ Дьоруойа” бэлиэни дойду бэрэсидьиэнэ Владимир Путин туттар-быта.

Үөһэ Бүлүүгэ үбүлүйдээх XX Манчаары оонньуулары ыытыллыбыттара. Саха олимпиадатыгар 34 улуустан 38 хамаанда уонна 1800 спортсмен кыттыны ылбыта. Күрэхтэһини түмүгүнэн, тоһус рекорд олох-томмута.

От ыйыгар Турция Самсон куоратыгар ыытыллыбыт Судлимпиадаҕа көнүл тустууга Василий Стрекаловскай чөмпүйүн үрдүк аатын сүкпүтэ.

Ыччат сылыгар Аан дойдутаағы ыччат уонна устудьун бэстибээлэ Сочига ыытыллыбыта. Тэрээһингэ 185 дойдуттан 20-чэ тыһыынча киһи кэлбитэ, оттон Саха сириттэн 150 киһилээх халыг дэлэгээссийэ, 40 волонтер ситиһилээхтик кыттыбыттара.

2018 Арасыйаҕа – Волонтер сыла Саха сиригэр – Дьарыктаах буолуу сыла



Балаһан ыйын 9 күнүгэр ыытыл-лыбыт Ил Дархан быыбарыгар хан-дьыдаат Айсен Николаев туһатыгар быыбардааччы 71,41% куоластаан, Ил Дарханынан талыллыбыта.

Өрөспүүбүлүкэбитигэр биир суол-талаах түгэнинэн Өлөөнҕө алмаас хостоһуна саҕаламмыта буолар. Алтынны 31 күнүттэн АЛРОСА Өлөөн

улуугар Үөһэ Муунатаағы алмаас байыах сиргэ үлэтэ саҕалам-мыта. Оттон Нерюнгригэ “Колмар” хампаанна Денисовскайдаағы хайа байытар фабриканы үлэҕэ киллэрбитэ.

Режиссер Эдуард Новиков “Тойон Кыыл” драматической хартыына-та 40-с Москвагаҕа норуоттар икки ардыларынаағы киинэ бэстибээ-лин Гран-при хаһаайынын дьоһун аатын ылбыта.

2019 Арасыйаҕа – Тыйаатыр сыла Саха сиригэр – Сомоҕолоһуу сыла



Ыам ыйын 13 күнүгэр РФ бэрэсидьиэнэ Владимир Путин «РФ бэрэсидьиэнин 2014 с. 296 №-дээх Арктика зонатын сирин-уотун туһунан» Ыйааҕар уларытылары киллэрэр туһунан» 220 №-дээх ыйаахха илии баттаан, Абый, Дьаангы, Үөһээ Халыма, Эдьигээн, Муома, Өлөөн, Орто Халыма уонна Эбээн Быгантай улуустара федеральнай таһымна Арктика зонатыгар киирдилэр.

Ай-Ти эйгэтэ күүскэ сайынна. Саха сиригэр айыллыбыт көмпүүтэр оонньуулары, төлөпүөн сыйыарылары аан дойдуга киэнтик тарсан-нылар. Саха сирэ бу эйгэҕэ Уһук Илингэ уонна Сибиригэ иккини күөнтэ сылдыар.

“Сибиир күүһэ” гаас ситимэ тардылынна. Саха сирин гаастаах сириттэн Кытайга тийэр буолла. Бу норуоттар икки ардыларынаа-бы бырайыак үлэ миэстэтэ тахсарыгар уонна эрэггийэни гааһынан хааччыйарга сана кыахтары биэриэҕэ.

Аллараа Бэстээх ыстаансыйатыгар дьону таһар бастакы буйас кэлтэ.

Өрөспүүбүлүкэбитигэр кулун тутарга көнүл тустууга аан дойду Куубага ыытыллыбыта. Аан дойдуттан ааттаах-суоллаах тустууктар кэлэн илин-кэлин түһүспүттэрэ.

“БАЛЫККЫТЫН КӨМҮС КУРДУК СЫАНАЛЫЫГЫТ”,

— диэн хомуруйаллар

Саргылаах сана дьыл-бытыгар үктэннибит. Саха сириҥ олохтоох-торо Сана дьыллааҕы уһун бырааһынныктары тон балыга суох көрсүбэттэр.

✦ **Женни СТРИКОВА**
stzhe@bk.ru

“Сайсары” бааһынай ырыына-гар балык сыаната бырааһынныгы көрсө үрдээбитэ (1 500 солк. тийбит) ыраатта. Балык киилэтэ эбиллэн истэҕин аайы ортотунан биэстии мөһөөбүнэн үрдээн иһэр курдук. Сана дьылы кытта тэнгэ балык сыаната ырыынакка үллэс гына түһэр диэтим. Оттон балыгы бултаан эрдэммит, ороскуока тэбиллибит балыксыкка интинэн төһөтө тиксэрин балыксыт бэйэтэ эрэ билэн эрдэҕэ.

Балыктыыр олус үлэлээх уонна ороскуоттаах буоларын атыла-һааччы эмиэ өйдүөхтээх, сыана-һаахтаах дьин санаалаах балыгы батарыга үлэлэнэр урбаан-һыт, Орто Халыматтан сылдыар, Чурапчыттан төрүттээх Байбал Баягантаев. Мантан салгыы кини балык уонна балыктааһын кыһалзатыгар тус санааларын үл-лэстибитин аабын.

БАЛЫКТААҤЫН КЫҤАЛҒАЛАРА

— “Ууттан босхо ылбыт балыккытын көмүс курдук сыаналыы-гыт”, — дьин хомурууян аһар атылаһааччылар хоту дьонун олус-олус хомотоллор. Хоту дойду балыксыта муус аннынан балык-тырыгар аччаабыта 1-2 т уматыгы ороскуоттуур (нэһиликтэргэ сапыраапка суоҕа атахтыыр). Аны бултаабыт балыгын туттараары айанныыр сирэ учаастагын ыра-аһын киллэрбэккэ туран, 90-260 км иһинэн-таһынан. 100 км айан-нырыгар “буран” көлө 25-40 лиитирэни үрдэрэр. Сана суолу үктээн кэлэргэр икки бук чоһо-от тахсар. 140 км тэйиччи сытар Ойуһардаахха суол үчүгэй кэмизэр 7 чаас айанныгыҥ. Ол айангар 50 лиитирэ уматык бара турар. Өссө бурааныг алдьаныа-кээһи-ниэ. Оччоһуна саппаас чааһыг сыаната ботуччутун ааһан (моту-ор – 80 тыһыынча), хоту көстөрө күчүмэҕэй. Хантан да бултааххы-на, ыксал бөһөнөн куоракка сака-астаан ыыттарарга куорат киһи-титтэн үгэн-сүктэн көрдөһүөххүн наада. Оттон ити эрэйинэн бул-таммыт балык атылылырга эмиэ



Байбал Баягантаев.

Балыгы сиир культуурабытын харыстыааха. Билигин “балык – пахай!” диэччи элбээтэ. Балык кыһыллар эрэ буолбатах, атын араас ас барыта астанар. Ону дьонго анаан кэпсиир, өйдөтөр биэриилэри устуохха, “Саха” НКИК, хаһыаттар, блогердар көмөлөрүнэн тарҕатыааха.

олус үлэлээх. Сүүс ороскуотунан аҕалбыт балыккын кимиэхэ эмэ изэс биэрдэххинэ, харчыгыттан матыаххын сөп. Красноярскайтан сылдыар Уоһукап дьин киһи манна-аһы балык атылаааччыларга “хара испинһэккэ” кирибита ырааппыт. “Магдебург” рефрижераторынан кэлбит балыгы изэ ылан баран, сыл анаара ааспытын кэһнэ “балыккыт хаачыстыбата кыһаһан” диир идэ-лээх эбит. Маннык быһыыланалла-ра балыксыкка уонна атылаааччы-га даһаны төһө охсуулаах буолу-оһай.

Мин балыктааһын кыһалзала-рыгар сыһыаннаах боппуроспу-нун ты хаһаайыстыбатын мини-истирин солбуһааччы Прокопий Николаевка киирэ сырыттым. Арктика миниистирэ Владимир Черноградскайтан “пропаган-да өттүн кыай” дьин көрдөстүм. Дьаһалта оруула балыкка сыһыан-наан итинник буолуохтаах.

НАУКАҒА ОЛОҒУРОХХА

Кэтээн көрүүнү ыыталлары-гар наукаҕа харчыны үгүөрүтүк көрдөрүөххэ. Кинилэр быһаарыах-таахтар күһүңгү муус аннынан балыктааһын хайдаһын, ханна балык баарын-суоһун. Хайдаһын

да иһин, сыыппараны халлаан-тан ылан биэриэ суохтаахтар. Гидропост курдук хас сир аайы кэтээн көрүүнү ыыталлара буол-лээх эбит. Маннык быһыыланалла-ра даһаны баһа санаалаахпын. Билигин иһиттэххэ, отчут араас быһыылаах. Кэтээн көрүү үчүгэй-дик ыытылынаһына, квотаны ты-рыыга көмөлөөх буолуоһа. Оччоһо



Эмиэ балык.

“Москва инньэ диэбит, оччону биэрэр” дииллэрэ тохтуо этэ. Кини үөрэтитигэр олоһуран, Москва дьаһаныахтаах. Билигин боростуой баһайытык муора кытытынааһы 5 улууска кэтээн көрүү ыытыл-лар. Искэһин көрөллөр, кээмэйин мээрэйдииллэр.

Квота боппууроһа эмиэ туспа кэпсэтинни ирдиир. Квоталары мээһэ дьон ылбыттара диэби-тим ди. Оннук буолуо суохтаах. Холобур, ити киһи балыгы сүүс солкуобайга тутан баран, ону Дьокуускайга аһалан 350-400 сол-куобайга атылыыр. Оччоһуна бэ-рээсдээтэл дуу, ким дуу сиэбигэр 200-250 солкуобайы киилэ балык иһин уктар. 10 туоннаны аһалаһы-на, 2 мөлүйөнү ылар.

БАЛЫК ИНИСПИЭКТЭРЭ

Балык иниспиэктэрдэрэ тий-бэттэр. Иниспиэктэрдэр боло-муочуйаларын кэнэтэр кэм кэллэ. Уонна бу үлэһиттэри сотору-сото-ру уларыты ирдэнэр быһыылаах. Иниспиэктэр кэһии хатыламматын курдук балыксыкка сокуону үчү-гэйдик ырытан биэриэхтээх.

Аквакултуура дьин өйдөбүл балык иһитигэр киридэ. Биһиэхэ Чернышевскай соһуота эрэ буд-дьөттөн үбүлэнэр. Бириддиһээч дьонго балыгы иһити үп өттүнэн ыарахаттардаах. Ыамата табыл-лыбатаһына, ытыс соттуо турдаһа.

1-2 сылынан табаарынай балыгы иһиттэххэ сөп. Ол иһин дьингэнэх айылҕаһа балык үөскүөн сөп. Дьингэ, балыгы иһитэргэ хоту усу-лубуйа баар, күөл элбэх. Балыгы иһитэргэ Сайсары күөл саһа күөл сыаната 600 тыһыынча солкуобай. Хоту олорор киһи итичэ харчы-ны хантан ылыа? Дьарыктаныан баһалаахха көһүлээн босхо биз-риэххэ.

Быйыл хоту өрүстэргэ уу түһэн, туох да кистэл суох, аһымак балык бултанна. Холобур, Походскайга урут сэбизскэй кэмгэ 400-700 т

балыгы туттараллара, быйыл сайын 47 туоннаны туттардылар. Муус аннынан балыктара иһэ үлүн-нэһинэ 10 т буолуоһа. Икки сыл бэриллибит квота 70 бырыһыа-на туолбатаһына, кэлэр сыллааһы квота аччыыр кутталлаах.

БАЛЫК СЫТЫЙБАТЫН

Балыкка сыһыан хоту да араас. Күһүңгү муус аннынан балык-тааһынгга өрүскэ ыы түспүт балы-гы тытытыаахха. Олох балы-га суох хаалыахпыт. Күһүн сиэн-нэргэ бултааһыны ыытытыаахха. Дьон билбэттэтэн ситэ илик балы-гы бултуур. Быраабыланы билээч-чи аһыах. Билэр да буоллахта-рына, харчы сырсытыгар аахай-бат буоллахтара. Искэхтээх балыгы бултаабат буоллар, бэрт буолуо этэ. Быйыл сылдыбыт нэһиликтэр, холобур, сайын балык саамай тутар кэмизэр илимнэрин күнгэ биридэ эрэ көрөллөрө сөхтөрбүтэ. Илимнэриттэн 3 баалынай балы-гы ыллахтарына, 1 баалынайдала сытыйбыт буолар. Куйааска балык түргэнник буротуйар. Эрдэ иһни-бит балык өр хамсаабаттан, утуян, устунан сытыһар. Онон балыкыт-тар балыгы сытытан тохлот туһу-гар кыһаныахтаахтар. Туох бары-та кэмнээх-кэрдиһилээх, бүтэр үһүк-таах.

Сайынгы балыгы сөпкө тоһо-рор, дьоһуэ “шоковой заморозка” наада. Оччоһо ойбон алларбак-ка, сөмөлүөтүнэн ытан эрбидэм-мэккэ, ороскуотурбакка, абыраныа этилэр. Сайынгы балыгы элбэһи аһалыааха. Оттон муус аннынан балыктаммыт балык хаачыстыба-лаах буолуохтаах (эрдэ балык-тан хараарыа суохтаах) уонна суол турдаһына кэлиэхтээх.

МААНЫ АС БУОЛЛУН

Балыгы сиир культуурабы-тын харыстыааха. Билигин “балык – пахай!” диэччи элбээтэ. Балык кыһыллар эрэ буолбатах, атын араас ас барыта астанар. Ону дьонго анаан кэпсиир, өйдөтөр биэриилэри устуохха, “Саха” НКИК, хаһыаттар, блогердар көмөлөрүнэн тарҕатыааха.

Сайын мотуордаах ончо-лоох дьон бултаабыт балыкты-рын бэйэлэрэ таһарга күһэллэ-лэр. Дьингэ, судаарыстыба уонна чааһынай бииргэ үлэлээтэхтиринэ, хамсааһын таһыа этэ. Фоссакаас баара буоллар, субсидияһа бэри-лэр харчы коммерсаннарга бэри-лэн, кинилэр бааржалаах катеры үлэлэтэ этилэр. Кыра учаастак-тарга кыра тоһорор хаамыраны туруоруохха. Оттон ылан ларҕа уган, мунууохха. Ону катер хому-йуохтаах.

Бу курдук, балыктааһынгга бары өттүттэн эпизитниһэтэхтик сыһыаннастахпытына, балыксыт үптэниэ, остуол хотойорунан ба-лыктыныа этибит.

ҮБҮЛҮӨЙ УМНУЛЛУБАТ ТҮГЭННЭРЭ

Сылы түмүктүүр ахсынньы ыйга өрөспүүбүлүкэ икки оскуолатын — Мэнэ Ханалас улууһун Балыктаах нэһилиэгин орто оскуолата — 75, Өймөкөөн улууһун Төрүт нэһилиэтин Г.А.Кривошапкин аатынан орто оскуолата 90 сыллаах өрөгөйдөөх үбүлүөйдэригэр ыңгырыллан сырыттым. Онон киин уонна хоту улуустар оскуолалара үбүлүөйдэрин тэннээн көрүөххэ.

✦ **Елена ПОТОЦКАЯ**
terut@bk.ru

«БАЛЫКТААХ КИЭНЭТИНЭН» ДОҒУҤУОЛЛАНАН

Хангалас Балыктааһын олохтоохто-ро дууһаларын кылын таарыйар олус ула-хан суолталаах тэрээһиннэргэ кулууптары-гар «Балыктаах киһэтэ» ырыанан доһу-уоллатан, бүтүн нэһилиэтинэн кэлэн үңкүүлүүр үгэстээхтэр эбит.

Онон улахан тэрээһин нэһилиэк дьо-нун, ыраахтан-чугастан төрөөбүт нэһи-лэктэригэр анаан мустубут балыктаахты-ры барыларын үңкүүлэттэ. Маннык суол-талаах тэрээһиннэргэ үгүстүк сылдыбыт киһи соһуйдум, сэргэтим, астынным. Атын сиргэ көрбөтөхпүн олүһүн сэргии, бэлэттии көрдүм. Баһатан туран, оскуола тизргэни-гэр киирээккин кытта, паарта уонна дуоска эйигин көрсө түһэрэ. Бу 1944 сыллаахха Күөлэрэки учаастак кулуубугар аһыллы-быт оскуоланы санатар оскуола мусойун бастакы экспозицията. Бастакы выпускник-тар кинилэр саһанааһы паарталаах дуоска-ны көрөн, уйадайыттара чаччы. Кырдык да, киһи устуоруйа кэрэһитин аттынан олус долгуйа ааһар.

МИХАИЛ ГАБЫШЕВ ААТА — ОСКУОЛАҒА

Тыа сириҥ оскуолалара нэһилиэк-тэригэр төрөөбүт-үөскээбит, үлэлээбит, өрөспүүбүлүкэ, улуус, нэһилиэк социаль-най-экзэмиричэскэй сайдылыларыгар сүңкэн кылааттары киллэрбит дьон ааттарын иһэрэн үйэттэлээр.

Мэнэ Хангалас улууһун Балыктаах нэһилиэтин орто оскуолатыгар 75 сыл-лаах үбүлүөйүнэн «Бочуот Знага» уонна Үлэ Кыһыл Знамята уордьаннар кавалера Саха АССР культууратын үтүөлээх үлэһитэ, М.К. Аммосов уонна П.А. Ойуунускай аат-тарынан судаарыстыбаннай бириэмийэ-лэр лауреаттара, «Өйдөбүннүк» мемориал-кинигэ ааптара, Мэнэ Хангалас оройуонун



Бочуоттаах олохтооһо Михаил Габышев аата иһэрлиннэ.

АРАССЫЙАҒА ТИИҔЭ

2010 сылтан оскуола агропрофили-рованнай хайысханан үлэтиир. Бу сыл-лар тухары оһону үлэ лааһырдарыгар үлэ-лэтэн, араас таһымнаах улуустааһы уонна өрөспүүбүлүкэтээһи куонкурустарга өрүү инники күөһгэ сылдыар. Балыктаахтар 2012 сыллаахха Челябинскай уобалас Чебаркуль куоратыгар дойду киин оройуоннарын кытта күөн көрсөн, А.С. Макаренко аатынан норуоттар икки ардыларынааһы куонкурус-ка лауреат аатын ылбыттара.

КИНИГЭ — ОСКУОЛА СИЭРКИЛЭТЭ

Оскуола 75 сылынан сибээстээн Балыктаах орто оскуолатын туһунан «Листая школьные страницы» дьин бу үрэх кыһатын бастакы сылларыттан күн бүгүнүгэр диэри олоһун, ситиһиилэрин, үлэлээбит уонна үөрэммит дьон туһунан оскуола устуоруйа-тын листэрин сэгэтэн көрөр. Бу, ураты кини-гэ — бэйэтэ энциклопедия.

Бу кинигэттэн оскуола меценаттары-гар ордук болһомтоһун уурдум уонна атын оскуолар бу холобуру батыһаллара буол-лар диэ санаатым. Санаан көрүн, үрэх сыла түмүктэниитигэр оскуола баһтыг учуутал-ларыгар, үөрэнээччилэригэр, актыбыыста-рыгар 35 меценат анал истигиэндийэтэ туттарылар эбит! Оттон холобурдаатах-ха, Аһа дойду Улуу сэритин кыттылааһа, Үлэ Кыһыл Знамятын уордьанын кавалера Андрей Сотников, нэһилиэк баһтыг суоппа-ра, спорт бэтэрээн Павел Осипов, ыстахаан-набыс булчут Василий Сотников курдук дьон ааттарынан оһоллор, чугас аймахтара би-риэмийэ олохтуулар эбит.

Балыктаах орто оскуолатын үбүлүөй-гэр Ил Түмэн дьокутааттара, улуус салалтата, үгүс элбэх выпускник сылдьан, олохтоохтор үөрүүлэрин үлэлэһинилэр.

Өймөкөөн улууһун Тарын нэһилиэтигэр оскуола 1929 сыллаахха Өймөкөөн аатырбыт атыһыһа Н.О.Кривошапкин дьэтитигэр аһыллыбыта.



Атыһыһыт Ньюкулай Кырбаһаанкын төрөөбүт нэһилиэтигэр оскуола аһыллы-тыгар улахан болһомтоһун уурбута. 60-с сылларга нэһиликтэри бөдөһсүтүү үлэтэ ыытыллан, Тарыны Төрүт нэһилиэ-гэр көһөрбүттэрэ. Онон сэттэ кылаастаах оскуола устуоруйата Төрүт оскуолатын быһытынан саһаамыта.

САНА ИРДЭБИЛИНЭН — САНА ОЛОХ

Төһө да туруулаһа сатаабыттарын иһин, улуус кииниттэн төһө да чугас сыттар, икки өрүс тулаалаан турар Төрүт кыракый оску-олата эһилиги үрэх дьылыттан сана ус-туоруйаны саһалыыр. Ол курдук, оптимиза-цияһа түбэһэн, оскуола оһо саадын кытта холбоһон, аны «оскуола-оһо уһуяаһа» дьин буолуоһа.

Ол да иһин буолуо, туспа оскуола ста-тустаах үбүлүөйгэ ыраахтан-чугаһтан үгүс выпускник муһунна.

БАСТАКЫ ВЫПУСКНИКТАРГА — ДЬОҢУННААХ БЭЛЭХ

Оскуола учууталлара Светлана Босикова уонна Егор Находкин Улуу Кыайыы 75 сылынан сибээстээн, нэһи-лиэккэ олорор тыыл бэтэрээннэри-гэр анаан кинилэр үөрэммит паартала-рын, оскуола кэмнээһи муһнуктарын анаан онорон бэлэхтээтилэр. Бу эмиэ өрөспүүбүлүкэһэ баһтыг холобур буолуон сөптөөх толкуй диэ санаһыбыт.

... *Ити курдук, киһи уонна хоту улуу-стар оскуолаларын үбүлүөйдэригэр сыл-дыым аһыт сыл бэлиэ түгэһинэн өйбөр хаалла.*

БАҔА САНАА ҮИМЫЫТА

Саҥа сылга баҕа санааҕын толоруоххун баҕараҕын дуо?



Вероника Александрова —МэнэХаналасулуһунМаттаһиһилиээн Е.Д. Кычкын аатынанПортолокуолатынПсихолога.

Эдэр педагог биир интэриэһинэй дьарыктаах. Бу туһунан бииги сииһилии билсиэххэ.

◄ **Елена ПОТОЦКАЯ** terut@bk.ru

САХА ИТЭҔЭЛИГЭР КЭЛИИ

— *Вероника, эн наһаа үчүгэй сахалыы “Эрэлкээнэ” дьин ааттаахкын. Бу ааккын, биллэн турар, эн баҕа санаа толоруутун курдук сөбүлүүр дьарыккынан ылыннаҕың буолуо?*

— Мин уонча сыл устата суруналыыһынан үлэлээбитим. Бу тухары тугу эрэ көрдүүр курдук этим. Олох ис суолтатын өйдөөрү, төрөөбүт норуотум туох-ханнык силистэээйи, Орто дойдуга киһи олорор анала тугуй? — дьин бэйэм-бэйэбит-тэн ыйытарым үгүс этэ. Хаһыакка «Айыһыһыт», «Уйулҕа», «Эн суолун» курдук биисинэс туһунан рубри-

к бииги өбүгэлэрбит айылҕаны наһаа кыраҕытык кэтээн көрөллөрө. Айылҕаны кытта, нууччалыы эттэххэ, “гармонияҕа” олороллоро. Кинилэр айылҕаны ытыктыыр буолан, бэл, кыһыннары уокка оттор мастарын хаһааммакка, охтубут мастары хомуйаллара.

аныгы фэн-шуй үөрэзин кытта тэҥнэ тулуккун өйдөөбөлпүн. — Буолуо. Үгүс үөрэхтээх саха ону өйдөөбөт. Ол эрээри, мин бииги, сахалар, улахан бөлүһөкпүт Ксенофонт Уткин «Якутская мудрость в свете древних учений Востока» дьин кинигэтин ааһан баран, манньк толкуйга кэлбитим. Оттон кини саха итэһэлэ даосизмы, брахманизмы, буддизмы кытта ыкса сибээстээгин дакаастаабыта. Оттон “фэн-шуй” дьин ити итэһэллэр билингни кэмнэээи интерпретациялара буолар. Итэһэл нөнгүө эрэ буолбакка, саха норуота уопсайынан үрдүк итэһэллэри илдэ сылдыар Индия, Тибет, Кытай омуктарын кытта арийдар нөнгүө биир хааннаахтарын Вера Фефелова «Предками якутов были арийцы» дьин кинигэтигэр генетическэй анаарыытын түмүгүнэн дакаастыыр. Онон, фэн-шуй бииги эппитигэр-хааммытыгар инэ сылдыар өйдөбүллэрибин таарыйар үөрэх буоларын сөп.

“БАҔА САНАА ХААРТАТА” — БЭЙЭНИ САЛАЙЫНЫЫ

— *Киһи баҕа санаатын лискэ суруйан баран көрө сырттаабын, бэйэтигэр тардар дишлэр. Ол төһө кырдыһы буолуой?*

— “Баҕа санаа” дьин, психология тылынан эттэххэ, киһи ис үйүлбатын, ол аата, киһи туох эмэ санаатыгар бэйэтин изийитин эбэн, онгорон көрөр, этигэр-хааныгар ингэринэр. Онон баҕа санааны сурунар, ньыматыттан тутулуга суох, киһи бэйэтин салайынарыгар көмөлөһөр. Киһи мэийитигэр нейроннар тохтоло суох силбэһэллэр. Ордук оҕо эрдэсин саҕа эмэ төгүл эрбэк нейрон хол-туйнарыгар бэйэтин изийитин уунар, тардыһан турар, хаамар, сангарар буолар. Ол курдук, киһи бэйэтин баһатын толороору, олоһун тухары туох эрэ саңаһа үөрэнэр. Кэнники киһи «туолан» хаалар, баҕа сабаты. Билигин ити үлэбин хаттаан, туугун-ханныгын научнай чаччыларга олоһуран хасыһабын.

— *Саха итэһэлин тоҕо*

олорон, саңа нейроннары үөскэтэн, баҕа санаатыгар дьулуһар буолар. Ол иһин бу «баҕа санаа хаартатын” толоруу психологияһа туһаныллыан сөп ньыма. Киһи бэйэтин кытта наһаа улахан үлэни онгорор дии саныыбын.

— *Тыйы... Наһаа үчүгэй дии. Эрэлкээнэ, ханнык кэмнэ “Баҕа санаа хаартатын” онгорор ордуғуой?*

— Бииги өбүгэлэрбит айылҕаны наһаа кыраһытык кэтээн көрөллөрө. Айылҕаны кытта, нууччалыы эттэххэ, “гармонияҕа” олороллоро. Кинилэр айылҕаны ытыктыыр буолан, бэл, кыһыннары уокка оттор мастарын хаһааммакка, охтубут мастары хомуйаллара. Тыйынаах турар маһы охторору аныынан ааһаллара. Ол иһин айылҕаны иһилилиллэрэ, кини киһиэхэ тосхойор кэмин билэллэрэ. Холобура, бйи туолар кэмигэр туох барыта туолар, оннооҕор киһи уойбутунан барар. Бу толору кэмнэргэ иһийэн олорон, наһылыччы “Баҕа санаа хаартатын” онгосторо ордук.

— *Танҕа кэмигэр: “12 баҕа санааны суруйан баран, сарсынгытыгар 3-һү хостоон ыл уонна уурунан кэбис, ол баҕа санаанг сылы быһа туолуо”, — дишлэр. Бу маннькка итэһэйэххэ сөп дуо?*

— Былыр-былыргыттан киһи инникитин өнгөйөн көрүөн бабарар. Мээнэһэ сахаһа Танҕа кэмэ баар буолбатаһа. Киһи сылдьан эрэ: “Төһө сөптөөхтүк хамсана сылдьабыңнай?” — дьин, бэйэтин олоһун анаара, ырыта сылдыахтаах. Оноуоха сэрбэбэйдэңни эмиз туспа ньыма буолар. Киһиэхэ, нууччалыы эттэххэ, «установка» дьин баар. Ол аата, “эн туохха итэһэйэһин, тугу сирдьит онгостобун” дьин. Бэйэң эт мэийигинэн өйдөөбөтөххүн, хаһан эрэ көрбүтүң-истибитиг олохсуйан, билингни олоххун түстүүр. Онон олоһуран, үгүстүк мунаһараһын, талаһын, инникини тым-тыктанаргар син биир долгуйар болпуророскун ыйытаһын, онно хоруй ылаһын. Онон манньк сэрэ-бизйг эмиз итэһэйиэххэ сөп.

— *Эн бэйэң “Баҕа санаа хаартатын” сыл айыы толоруон дуо?*

— Эппитим курдук, киһи күн айыы уларыйар. Зигмунд Фрейд: “Киһи бэйэтэ төбөтүгэр онгорон көрбүт уобарастарынан салайта-кыри”, — дьин этэн турар. Ол курдук, наалара уостан бараллар. Ол иһин киһи кэмтитэн кэмигэр: «бу маньы толордум, өссө туохха баһарабыңнай?» — дьин ыйытан, мэийитин үлэтин хойуннарар. Сурукка тиһэ

истэһин аайы уларыйар, сайдар онон сыл айыы онгостор ордук. Мин бэйэбэр эмиз онгостобун. Ол баһа санаам туолан иһэр. Онон эһиги эмиз хайаан да бу “Баҕа санаа хаартатын” онгостун.

ЭТИНЭН-ХААНЫНАН ЫЛЫНЫЫ

— *Сорох дьон баҕа санаалара туолан барар эбит. Ол туолар түбэлтэтигэр, атыны эмиз эбэн бизриэххэ сөп дуу эбэтэр сыл түмүктэннэһинэ эрэ толоруллар дуу.*

— Киһи итэһэйбитэ, этинэн-хаанынан ылыммыта хайаан да туолар. Ол эрэн, аһара кыаллыбаты саныыр эмиз алҕас буолуо. Онон төттөрүтүн, ытарчаһа ылларан хаалыахха сөп. Сахалар ону этэллэр: «Ууну таһыйыма, халлааны хар-баһыма», — дьин. Бииги Орто дойдуга олорбот, Орто дойду таһымынан сылдыахтаахпыт. Онон туоллаһына, «махтал» дьин баар. Киһи махтанан, бэйэтигэр ингэринэн үөрэн-көтөн баран, салгыы бэлэм буоллаһына, баҕа санаатын сайыннарыан сөп.

— *Эрэлкээнэ, чугас дьонунг эн онгорбут хаартаһын туһаналлар дуо?*

— Чугас дьонум сэнээрэллэр, истэллэр, сорохтор анаан онгостон, көстөр сиргэ ыйаабыт буолаллар. Быйыл оҕолорбун кытта хайаан да “Баҕа санаа хаартатын” онгостубум. Кинилэр дьэ өйдөөн эрэллэр.

Оскуолабар бу ньыманы анаан туһанабын. Ордук идэни таба талыы, буруйу онгорууну сэрэтии, төрөппүтү кытта үлэ, бэйэни салайыныы, олох ханнык баһарар эйгэтин таарыйыы өрүттэригэр туһанабын. Киһи баҕа санаата олох бары эйгэтин, сыһианы, доруобуйаны, бэйэни сайыннарыныы, айаны, киһи эйгэтин барытын хабар. Сорохтор: «Ээ, мин тугу баһарыахпынай? Миэхэ барыта баар ээ», — дии саныыллар. Ити, арааһа, сыһыа буолуо дии саныыбын. Дьизэ кэргэнгэ истиг сыһианы, доруобуйаны, дьон үөрэ-көтө сылдыарын, айылҕа эччирии турарын баһарыы — эмиз олус улахан баҕа санаа! Кыра эрдэхтэн оҕоһо баһарарга, ыраланарга үөрэттиэххэ наада дии саныыбын, ону аныгылыы этэххэ, “мотивация» дьин ааттыахха сөп. Тобус Айыыларбит өйдөөн көрдөхкө, олохлут бары эйгэтин араңаччылыыллар: Айыһыһыт — Таптап, Үрүң Айыы — Ситиһи, Дьөһөгөй — Баай-дуол, Хотой Айыы — Эйгэ, Иэйэхсит — Доруобуйа, Одун Хаан — Айар Дьоһур, Аан Дьааһын — Айан, Улуу Суорун — Идэ, Билгэ Хаан — Билии.

Ити аныгы олоххо чугаһатан эттим, дьингэ, иһэ олус дирин эбит. Итини өссө да салгыы ырытан, чинчийэр киһи, суолтата улахан буолуохтаах!

... *Мин, барыны билбит-көрбүт, истибит курдук санаар суруналыыс киһи, Эрэлкээнэ бу санаатыгар эбэн этарим туох да суох. Оннук буолбаат!*

«Муммуттар», «Уон биэс күн», «Мин үрүң түүннэрим», “Дьокуускай, мин эйигин таптыбын!” хартыыналары устубут режиссер Алексей Амбросьев киинэ эйгэтигэр өссө сценарист буоларын сахалыы киинэни таптааччылар бэркэ биллэлэр. Ол эрэн, ханнык киинэ сценарийын маннайгынан суруйбутун ыйыттаахха, үгүстэр мунаарыахтара. Хайдах киинэ сценарийдарын суруйбутун, ханныктары устубутун, режиссер уонна сценарист үлэлэрэ туох уустуктардааҕын туһунан Алексей Алексеевичтан бэйэтиттэн ыйыта-лаһыаххайын.

◄ **Егор КАРПОВ** vtorniy.kytk@mail.ru

УҦН ААТТААХ КИИНЭ

— “Кыһын тымныы эрээри, дьоллоох дьонго ичигэс” киинэһэ үгүс оруолларга ДетСАТ уолаттара оонньуур буоланнар, сценарийын эмиз бэйэлэрэ суруйбуттара буолуо дии саныыллар. Хайдах бу бырайыакка кыттыбыппынай? АГИКИ-га үөрэнэ сырыттаһына, Рома Дорофеев көрсөн, “Сага дьыл туһунан киинэтэ устуохха” дьин этии киллэрбит. Кини эмиз үөрэнэ сылдыар этэ, биер сыл эрэ үрдүкү этэ. Уопсай идеятын кэлсээн баран, “суруйан көрбөккүн дуо?” дьэтэ. Мин буоллаһына сөбүлэнэччи буоллум. Уонна түүн иһигэр 25 страница суруйан кэбистим. Сарсыарда пааралар иннинэ Ромаһа туттарбытым, киһим урук кэмигэр ааһа охсон баран, “Бэртээхэй, сағалыыһыкпы!” дьэтэ.

Ол курдук ити киинэ сағаламмыта. Ити кэлсэтии күһүн буолбута, ол аата Сага дьылбыт бу кэлэн турар. Онон сценарийы улахан аңаарын эрэ суруйан баран, киинэбитин устан барбыппыт. Мин суруйан баран усталларын барсан көрөбүн, туох эрэ көннөрүлэр баар буоллаһына, тутта уларытабын. Онтон киэһэ олорон, сарсын тугу устарбытын суруйан барабыт. Ол иһин ити сценарийы олох собо-то суруйбутум диир сыһаа, хамаанданан үлэ түмүгэ буолар.

Аатын Дорофеев айбыта. Араас варианнары сыымайдыы олордохпунуна, кини итинник уһун ааты субуруттан кэбиспитэ. Үгэс курдук айымныы аатын кылгас, өйдөнүмтүө оноро сатыыллар,

АЛЕКСЕЙ АМБРОСЬЕВ: “БЭЙЭМ АСТЫНАР ЭРЭ КИИНЭБИН УСТАБЫН!”



оттон ити аат төттөрү өттүттэн кирири буолар.

“МУММУТТАР” МУЧУМААННАРА

— “Муммуттарга”, дьынэр, мин бастаан сценарист быһыытынан сағалаабытым. Илья Портнягин уонна Анатолий Яковлев дьынгнэх буолбут быһылаанҕа олоһуран, киинэтэ устуохха дьин иде-ляаах тийээн кэлбиттэрэ. Олоххо тардыһыы туһунан үчүгэй ис хоһоонноох сценарий тахсан кэлиэхтэээбин өйдөөн, үөрүүнүк кытта сөбүлэспитим. Ол кэнниттэн сүрдээх уустук суруйуу сағаламмыта – бу сценарий үстэ тосту уларыйан турардаах. Бырайыак ситэ таңылла илгиптитэн суруйан сағалаабытым, ол кэмнэ режиссер быһыытынан Аркадий Новиков талыллыбыта. Мин буоллаһына, сценарийбын түмүктээн эрэр этим. Онон киһибит ааһан баран олох сөбүлэбэтэ, онон адьһаһын атын тыыннаах устуоруйаны хаттаан суруйан бардым. Аны бүтэрэн эрдэхпинэ, Аркадий Михайлович кэргэнин сүтэрэн, бырайыактан барар буолан хаалла. Дьэ онно Анатолий Яковлев: “Доо, эн бэйэң режиссергун дии, киинэни эн үһүл ээ!” — дьэччи буолла. Киинэбит продюсера Яна Байгожаева ити этиини иилэ хабан үгэс! “Кырдык,

Алеша, эн режиссердаа”, — дьэтэ. Бу иннинэ мин тыйаатырга режиссердаабытым, биер даһаны киинэни уста илик этим. Ону ол курдук дьоммор эппитим: “Сага режиссердаан эрэр киһиэхэ эрэнэр буоллаххытына, сөбүлэнэбин эрээр, үчүгэйдик толкуйдаан көрүн”, — дьин. Чэ, уонна төттөрү сценарий уларытытыгар олорбутум — Аркадий көрүүтэ мизниттэн быдан атын этэ.

Ити сылларга саха киинэтигэр барыларыгар кэрэйтэ “аан бастаан” туттуллубут ньыма баар буолар этэ. “Муммуттар”, – саха киинэлэриттэн аан бастаан киэң сиргэ тэлэһийэн уһуллубут киинэ – уопсайа биз-улууска көһө сылдьан устубу-лут. Дьынэр, киинэни төһө кыалла-рынан биер сиргэ уста сатыыллар – көһүү улахан ороскуоттаах. Ол эрэн, бииги бырайыакпытын хайдах даһаны биер сиргэ бүтүн оло-рон устар кыаллыбат этэ.

Бүтэһигэр “Сахафильм” икки кэбинизтигэр киинэлэрбин биир-дүк танмыппыт. Мин кофе иһэ-иһэ, биир хостон атын хоско көһө сыл-дыан үлэлээбитим. Күүрээннээх – көһүү улахан ороскуоттаах. Ол эрэн, бииги бырайыакпытын хайдах даһаны биер сиргэ бүтүн оло-рон устар кыаллыбат этэ.

БИИР САЙЫН ИККИ КИИНЭ

— 2015 сыл сайыныгар эрдэ биер да киинэни устубатах режиссер икки киинэнэн дойдубут киинэ тыйаатырдарыгар деботтаабытым. “Муммуттарын” уонна “Уон биэс күн” дьин киинэлэр утуу-субуу тах-сыбыттара. Дьинэр, “Муммуттар” хартыынаны биер сыл эрдэ усту-

бутум, ситэри оноруута (постпро-дакшн) уустук буолан, иккис усту-бут киинэм “ситэн ыбыта”. Иккис киинэм хойутуу уһуллубуга эрээри, быдан дөбөңчүк түмүктээбиппит. Степан Порядин “оҕолор сыһына-нар лааһырдарын туһунан “Саха КВН” уолаттарын кытта бырайыак баар” дьин кэлбитигэр, эмиз кыа-рий уларытытыгар олорбутум — Аркадий көрүүтэ мизниттэн быдан атын этэ. Оҕо сааспын санаан, сайынҕы лааһырга сын-һыммыппын өйдөөн, күлүүлээх, чэлчэки, сырдык комедияны усту-бутум.

Бүтэһигэр “Сахафильм” икки кэбинизтигэр киинэлэрбин биир-дүк танмыппыт. Мин кофе иһэ-иһэ, биир хостон атын хоско көһө сыл-дыан үлэлээбитим. Күүрээннээх – көһүү улахан ороскуоттаах. Ол эрэн, бииги бырайыакпытын хайдах даһаны биер сиргэ бүтүн оло-рон устар кыаллыбат этэ.

САРСЫАРДА ҮЛЭЛИИР ОРДУК

— Тугу эрэ суруйарга саамай ордук кэм — сарсыарда. Үгэс кур-дук, сарсыарда биэс чаас диэки уһуктан, сценарий суруйуутунан дьарыктанааччыбын. Итиннэ икки күн” дьин киинэлэр утуу-субуу тах-сыһынан турбут, “сага” тэйиинэн саңаны айар ордук табыгастаах.

Күннэээи санаалар-оноолор киирэ иликтэринэ, суруйар кэлсээнниг эрэ иһигэр олоччу кирири ордук табы-гастаах. Иккиһинэн, сарсыарда сэт-тэттэн оҕом, кэргэним уһукталлар, ыал олоһо сағаланар. Аһааһын, кэлсэтээһин, олох түбүктэрэ.

Ол эрэн, итиннэ биир ноолоо-ох — сүрүн тымырын булбут сце-нарийбын хаһан баһарар, ханна баһарар, туохтан даһаны мэхэй-дэппэккэ, суруйуохпун сөп. Олоччу ылларан олорон суруйдаһпы-на, оҕом үрдүбүнэн ытта сылдыар да буоллаһына, кыһаммаппын, тигинэчи үлэлибин.

Сорох ардыгар кэлсээн “харан” хаалааччы. Сүрүн персо-наж тугу даһаны гыннаһына бары-та сымыйа, мөлтөх буолан хаалар. Итинник түгэнгэ сорох дьон үлэни күһүрдэн бизэрэгэ сүбэллилэр. Мин санаабар, ити соччото суох ньыма. Инники суруйбуккар төн-нөн, ханна сыһыа хаампыккын булуохха наада. Дьингнээхтик суруллубут персонаж бэйэтэ туспа майгылаах-сигилилээх, олорон кэлбит дьылбалаах буолан тахсар. Онно сөп түбэспэти суруйдаһкы-на, онтон ыла сценарий бэйэбин итэһэлпэт буолан хаалар. Онон мин ити сыһыаны көрдүү, эрдэ суруллу-букка төннөбүн. Буллун эрэ бары-та орун-онугар туран, эмиз хол-кутук суруллан барар. Бэйэни күһүһүлээһинтэн, сор аңаардаах үлэттэн, үчүгэй айымныы тахсыбат.

АЙАР КИҦИ АРААС БУОЛАР

— Сорох режиссер сииһилии сценарийга наадыйбат. Кини биир көрбүт түгэниттэн, биир кыракий санааттан сағалаан, диринг ис хоһоонноох устуоруйаны таған таһарыан сөп. Оттон атын режис-сер хайаан даһаны толору хоһул-лубут, күөстээх сценарийынан эрэ үлэлиир. Үчүгэй сценарий баар буоллаһына, үчүгэй киинэни устар. Ол эрэн, хайалара эрэ мөлтөх дьин буолбатах. Үлэлиир ньымалара тустуһунан.

Мин аан бастаан оңоһулуох-таах киинэ ис хоһоонун сөбүлээ-тэхпинэ эрэ ылсабын. Холобур, төһө даһаны улахан гонорары бизриэх буоллахтарына, кэлсэ-нэр устуоруйа дууһабын таарый-батаһына, ылсыбалпын. Сценарий буоллун, киинэ буоллун — онноо-һор реклама устарга ылыстаһпына, хайаан даһаны мин ис санаабын толору баһыйар устуоруйа баар буолуохтаах. Оччосуна тугу бары-тын умнан туран, бырайыак түмүк-тэнир диэри киинэн эр дьа-рыктанабын.

44 КЫАЙЫЫ 75 СЫЛА

КИНИЛЭР СЫРДЫК ААТТАРА УМНУЛЛУБАТ

Сэбизскэй норуот Аҕа дойдуну көмүскүүр сэриигэ Кыа-йыыны ситиспитэ 75 сыла туолуута күннэтэ чугаһаан иһэр. Бу бэлиэ күн кэм–кэрдии аастаҕын аайы өссө улуутуйар, өлбөөдүйбэт, өлбөт-сүппэт суолталанар. Дойдуларын көнгүлүн көмүскээн кыргыһыыга охтубут буйуннар үтүө ааттара устуоруйабытыгар кыһыл көмүс буукубанан суруллар. Хаһыат үлэһиттэрэ Кыайыыны эмиэ уһансыбытта-ра Бэчээт күнүн көрсө кинилэри ахтан-санаан ааһыахха.

Аҕа дойдубутугар ыар сэрии сыл-лара бүрүккээбит кэмнэрэ Сахабыт сирин хас биирдии киһитигэр, холкуо-һугар, тэрилтэтигэр дьайыттара, элбэх киһи бэбзэскэни тутан фронтга аттам-мыта. Чурапчытааы „Сага олох“ хаһыат үлэһиттэритэн 17 киһи сэрии уоттаах толоонугар кыттыыны ылбыта. Кинилэр ааттарын киэҥ туттан туран, хаһыаппыты-гар бэчээттибит.

Степан Афанасьевич Саввин-Күн Дырибинэ. 1903 сыллаах төрүүх. ССРС Суруйааччыларын сойууһун чилиэнэ. Гражданскай сэриигэ ЧОН этэрээт ба-йыаһынан сылдыбыта. Аҕа дойду сэриитигэр 1942 сыллаахха ыңгырыл-лан, 67-с таанкабай чааска сылдыбы-та. Ленин, Албан аата III истизпэннээх, „Бочуот Знага“ уордьаннар, элбэх мэтээл-лэр кавалердара. 1945 сыллаахха эргилли-бит.

Алексей Спиридонович Бродников. 1917 сыллаах төрүүх. ССРС Суруйааччыларын сойууһун чилиэнэ. 1942 сыллаахха ыңгырыллыбыта. 20-с хайыһардыттар батальоннарыгар, 117-с стрелковай полкаба сылдыбыта. „Аҕа дойду сэриитин“ II истизпэннээх, Албан Аат III истизпэннээх уордьаннар кавалердара. 1945 сылллаахха эргиллибит. Ефрейтор званиелаах.

Андрей Георгиевич Турантаев. 1915 сыллаах төрүүх. 1942 сыллаахха ыңгырыл-лыбыта. „Аҕа дойду сэриитин“ II истизпэн-нээх уордьанын, „Хорсунун иһин“ мэтээл кавалера. Устэ бааһырбыта.

Егор Дмитриевич Догордуров. 1916 сыллаах төрүүх. 1939 сыллаахха Саха национальнай байыаннай оскуолатын бүтэрбитэ. 1942 сыллаахха ыңгырыл-лыбыта. 54-с аармыйа 294-с стрелко-вай дивизиятын 861-с полкатыгар рота хамандырынан сылдыан, сэрии хонууту-гар дьоруойдуу охтубута. „Кыһыл Сулус“ уордьан кавалера.

Роман Егорович Захаров. 1908 сыл-лаах төрүүх. 1942 сыллаахха ыңгырыл-лыбыта. Гвардия сержана. 467-с, 468-с минометнай полкаларга сылдыбыта. „Хорсунун иһин“, „Бойбуойу үтүөлэрин иһин“, „Берлини ылы иһин“, „Праганы ылы иһин“ мэтээллэрдээх. 1945 сыл-лахха эргиллибит.

Алексей Алексеевич Говоров. 1919 сыллаах төрүүх. 1943 сыллаахха ыңы-рыллыбыта. 323-с стрелковай полкаба су-луспалаабыта. Бааһыран 1944 эргилли-бит.

Афанасий Михайлович Дьячковскай. 1923 сыллаах төрүүх. 1944 сыллаахха

ыңгырыллыбыта. 1946 сыллаахха эргил-либит.

Дмитрий Федорович Дьячковскай. 1918 сыллаах төрүүх. 1942 сыллаахха ыңгырыллыбыта. 1943 сыллаахха эргил-либит.

Николай Алексеевич Дьячковскай. 1921 сыллаах төрүүх. 1943 сыллаахха ыңгырыллыбыта. 888-с саппаас полкаба сулуспалаабыта. 1944 сыллаахха дору-буйатын туругунан төннүбүтэ.

Прокопий Николаевич Кривошапкин. 1922 сыллаах төрүүх. 1943 сыллаахха ыңгырыллыбыта. 1947 сыллаахха эргил-либит.

Иннокентий Николаевич Попов. 1921 сыллаах төрүүх. 1943 сыллаахха ыңгырыл-лыбыта. 83-с стрелковай дивизияба су-луспалаабыта. 1945 сыллаахха эргилли-бит.

Анастасия Тихоновна Старостина. 1923 сыллаах төрүүх. Ленинград блока-датын кыттыылааба. 1942 сыллаахха дой-дудугар кэлэн хоту көһөрүллүүгэ барбы-та. „Ленинград оборонатын иһин“ мэтээл-лээх.

Виталий Иннокентьевич Шипицын. 1941 с. „Социализм суола“ хаһыакка ыңы-рыы суруга тахсыбыта. Бастакылар кэ-кэлэригэр тылланан фронтга барбыта. Эргиллибит.

Петр Павлович Федоров. 1920 сыл-лаах төрүүх. Сержант. Кыһыл Сулус, „Аҕа дойду сэриитин“ I истизпэннээх, Албан Аат III истизпэннээх уордьаннар кавалердара.

Петр Афанасьевич Седалищев. Иван Данилович Никитин. Павел Иннокентьевич Прокопьев. Николай Фомич Слепцов. Иван Иннокентьевич Коркин. Андрей Елисеевич Петров.

Бу испииһэккэ Аҕа дойду сэриити-гэр Япония милитаристарын утары сэри-иг кыттыбыт «Социализм суола» хаһыак-ка эрдээктэринэн, эрдээктэри солбу-йааччынан, кэрэспэдиэнинэн, литсотруд-нигынан, корректорынан араас сыллар-га үлэлээбиттэр киллэрилиннилэр. «Сага олох» билингги кэлэктибэ кинилэр сырдык ааттарын умнубат — бойбуой суолларын көрдөрөр истиэндэлээх, аатта-ра көмүс буукубанан суруллубут өйдөбүн-нүктээх. Кинилэр оройуоннара сайда-рын-үүнэрин туһугар суруйбут суруйуула-ра, үлэлээбит үлэлэрэ хаһыат билингги кэлэктибинэн салбанар.

Алексей СЛЕПЦОВ.



ААҔАР БАЛАҔАН 45

✦ төлкө

ОЛОХ ЭРИДЬИЭСТЭРЭ

Дьөгүөр сааһа түөрт уон үһэ. Үс сыллааҕыта үөлээннээҕэ Устүүн, күүһүнэн кэриэтэ «Кыыс ыһыаҕар» илдэ баран, эмиэ бэйэтэ сүүрэн-көтөн, Амма дьахтарын булларан холбооттообута. Онон Дьөгүөр суорумньунан ыал буолбут киһи.

Дьингинэн, Дьөгүөр дьах-тарга кэнэн мунгутаан «Кыыс ыһыаҕар» бэйэтэ база өтүнэн барбатын Устүүн обургу билэр буолан, Дьөгүөрү ыга холуочу-тан тылын ыһыгыннарбы-та. Дьөгүөр “ээх” эрэ диэ кэрэх, истиэнэ курдук эрэнэн кэбис. Ол күһүн эмиэ Устүүнүнээн баран Өрүүнэни көһөрөн аҕалбыттара.

Өрүүнэ Аммалы ыраас хааннаах, сытыары-сымнаҕас майгылаах, дыонго-сэргээ аламаҕай, кэпсэ-тэригэр үрүч тистэрэ кэчигирээн, бир кэм үөрэн мичилийэ ту-рааччы. Иккиэн оҕоо басараллар да үөскүү илик, дьингинэн, Өрүүнэ Дьөгүөртэн алта сыл балыс, этэргэ дылы, күөгэйэр күнүгэр сылдыар. Оҕо саадыгар баспытааталлыр. Сырдык баттаҕын ыһан баран хаамтаҕына, дэриэбинээ5 ураты-тык көстөр. Дэлээ5 эр дьон ха-йыһан көрөөру, төбөлөрүнэн ос-туолбаа сааллыахтара дуо?.. Дьөгүөр маһы хаамтарбат эрэ уус, дэриэбинээ кинитэ суох тугуу барбат, онон хойукка диэри үлэ-лиир, ойохтонуобуттан сылаас дыиээ, бэлэм аска кэлэр буолан, кэргэн үчүгэйин биллэ. Соботох эрдэсинэ тон хаһаа двиээ5 тоһугу-раан киирэрэ хобдох этэ.

Дьөгүөрдээ5и таһыттан көрдөхө, үгүт-тураан олохтоохтор, ис-иһигэр киирдэххэ, олохторо айгыраата. Ол барыта Дьөгүөртэн. Дьөгүөр – күнүүһүт. Бу кэнники Сарсыарда кингир-хаңыр кэпсэти – олох ирдэбилин курдук буолла. Тылынан “аны күнүүлөм суоба,” дир даҕаны, Өрүүнэ ааны сабан тахсаатын кытары “билигин дьыссаакка баран оробуочай уол-луун эйэргэһиэхтэхтэр” дии са-наат, ныизрбэтэ күүрэн, оту-маһы тосута сыннаары тиһэр. Сатахха, оробуочай уол сытыыта дэлэ. Бир да дьахтары хаадылаабакка эрэ буолбат. Сыстаннаан, ньыланнаан, дьахталлары “эрбэх үрдүгэр сэттэ-тэ эргитэр” эрэт... Аны күнүүһүтүн биригэдэтин дьоно билэн бир эрэй. Киниэн ыас онгостон эрлэр. Ордук кылыс тыллаах Оопуй баппат:

— Оо, дьэ, Өрүүнэ курдук кэр-гэннэ5им буоллар, арыгыбын олох иһиэм суоба, — диэмэ-тиир. Ол быһыгар, — Өрүүнэни

таас хокуукка курдук тутуом этэ. Оо, барахсан, аңаардас хааман сэгэлдьийэрэ да астык, — диэч-чи. Бирдэ ордук наһаалаабыты-гар сүгэнэн эккирэтэн, сүрэ5ин ха-йыппыта.

Дьээ тутулларыгар сиэр-туом элбэх буолар. Акылаат түһэ-риитэ, түннүк байыыта, өһүө түһүүтэ, дьээ көндөйүн суйуута, онон иһээчи өттө ити түгэннэ-

батта5ыттан соһо сылдыан кыр-баан, балыһаба киллэрдэ. Сааһын чу да баар буолааччы. Дьөгүөр наһаа да буккулуор диэри испэ-тэн, дьон күндүтүн туора аспат. Ой-бото холоучуйдагына, урукку элэккэй бэйэтэ сүтэн, ар5ахтаах кэбин кэтэр. Диэтигэр тиһин хабыриммытынан киирэр. Баар баара өтөн, Өрүүнэтигэр или-итэ-атаба барар буолла. Күнүү – сор, күнүү – ыарыы эбит. Өрүүнэ өрүү күтүрэнэртэн күлбэт-үөрбэт да буолла. Маҕаһынҥа баран уочаракка түбэһэн хойутааҕына – бир эрэй. Ама хайаан, эрим күнүүһүт, миэхэ быһа а5алын диээй. Сана былаачыа ылла5ы-на – эмиэ сор. “Бир эмэ киһи көрдө дуо, бу былаачыа5ын куйба-пиккин?” — диэн буолар. «Дьон көрүө» диэн сага таҥас танһыл-лыбат алдьархайа. Бирдэ эмит мунһахха тардылынна5ына – иэдээн. Барыта бириэмэнэн сыл-дыы. Мунур уһукка тийэн дойду-тургар барбытын, эккирэтэн тийэн элэ-была тылын этэн, дэлби аат-таһан, төттөрү а5албыта. Дьөгүөр күнүүһүтэ өр буолбакка, эмиэ көөньөн тахсыбыта.

Өрүүнэ дьахталларга «эрим наһаа күнүүһүт» диэтэ5инэ, «бу дьахтар араас буолан, Дьөгүөр курдук сымна5ас, баай киһиэхэ эргэ тахсан баран, туора тотон арааһынай буолар ээ, хатыай, Дьөгүөрүн күнүүһүт буолла5ы-

на – ол аата таптыыр да тап-тыыр эбит, эчи хаарыаны, эн кур-дук эрдэммит киһи», — диэн хата сангарбатах онгороллор. Кырдык, Өрүүнэлээххэ харчы ба5ас баар. Билигин даҕаны куоракка бир, икки хостоох таас дьини аты-ылаһар кыахтаахтар.

Бу, эрэйдэх олох хаһаанҥа диэри сал5аны эбитэ буолла, бир үтүө күн Дьөгүөр Өрүүнэтин батта5ыттан соһо сылдыан кыр-баан, балыһаба киллэрдэ. Сааһын тухары хара үлэ5э эриллэн, сэниэ-лэх ба5айы киһи дьылүтэ сыспы-тар, дьон күндүтүн туора аспат. Ой-бото холоучуйдагына, урукку элэккэй бэйэтэ сүтэн, ар5ахтаах кэбин кэтэр. Диэтигэр тиһин хабыриммытынан киирэр. Баар баара өтөн, Өрүүнэтигэр или-итэ-атаба барар буолла. Күнүү – сор, күнүү – ыарыы эбит. Өрүүнэ өрүү күтүрэнэртэн күлбэт-үөрбэт да буолла. Маҕаһынҥа баран уочаракка түбэһэн хойутааҕына – бир эрэй. Ама хайаан, эрим күнүүһүт, миэхэ быһа а5алын диээй. Сана былаачыа ылла5ы-на – эмиэ сор. “Бир эмэ киһи көрдө дуо, бу былаачыа5ын куйба-пиккин?” — диэн буолар. «Дьон көрүө» диэн сага таҥас танһыл-лыбат алдьархайа. Бирдэ эмит мунһахха тардылынна5ына – иэдээн. Барыта бириэмэнэн сыл-дыы. Мунур уһукка тийэн дойду-тургар барбытын, эккирэтэн тийэн элэ-была тылын этэн, дэлби аат-таһан, төттөрү а5албыта. Дьөгүөр күнүүһүтэ өр буолбакка, эмиэ көөньөн тахсыбыта.

Өрүүнэ ити үлүгэрдэх баай киһиэхэ эргэ тахсан баран, иһэ тотон, арааһынай буолан куйба-пиккин?” — диэн буолар. «Дьон көрүө» диэн сага таҥас танһыл-лыбат алдьархайа. Бирдэ эмит мунһахха тардылынна5ына – иэдээн. Барыта бириэмэнэн сыл-дыы. Мунур уһукка тийэн дойду-тургар барбытын, эккирэтэн тийэн элэ-была тылын этэн, дэлби аат-таһан, төттөрү а5албыта. Дьөгүөр күнүүһүтэ өр буолбакка, эмиэ көөньөн тахсыбыта.

Өрүүнэ ити үлүгэрдэх баай киһиэхэ эргэ тахсан баран, иһэ тотон, арааһынай буолан куйба-пиккин?” — диэн буолар. «Дьон көрүө» диэн сага таҥас танһыл-лыбат алдьархайа. Бирдэ эмит мунһахха тардылынна5ына – иэдээн. Барыта бириэмэнэн сыл-дыы. Мунур уһукка тийэн дойду-тургар барбытын, эккирэтэн тийэн элэ-была тылын этэн, дэлби аат-таһан, төттөрү а5албыта. Дьөгүөр күнүүһүтэ өр буолбакка, эмиэ көөньөн тахсыбыта.

Өрүүнэ ити үлүгэрдэх баай киһиэхэ эргэ тахсан баран, иһэ тотон, арааһынай буолан куйба-пиккин?” — диэн буолар. «Дьон көрүө» диэн сага таҥас танһыл-лыбат алдьархайа. Бирдэ эмит мунһахха тардылынна5ына – иэдээн. Барыта бириэмэнэн сыл-дыы. Мунур уһукка тийэн дойду-тургар барбытын, эккирэтэн тийэн элэ-была тылын этэн, дэлби аат-таһан, төттөрү а5албыта. Дьөгүөр күнүүһүтэ өр буолбакка, эмиэ көөньөн тахсыбыта.

Өттон Өрүүнэ, дьол баай-га буолбакка, бараммат баай – киһи ыраас дууһатыгар, майгыты-гар буоларын өйүнэн-санаатынан, этинэн-хаанынан биллэ.

• • •

Киһи күнэ түөрт уон моһолу туоруур буолла5ына, бир сыһа туттуттан олох айгырыыра кэбэ-эс да эбит. Дьөгүөр сууттанан үс

(Салгыыта бэчээтпэннэ).

Иннокентий ПОПОВ-ОБУРУОТТААХ.

Сюотту, Уус Алдан.


 САХАМЕДИА
ӨРӨСПҮҮБҮЛҮКЭ
СҮРҮН ХАҢЫАТАСАХА  СИРЭ
 edersaas.ru

КЫАЙЫЫ АХТЫЫЛАРА

«Саха сирэ» хаһыат эрдээксийэтэ Кыайыы 75 сылыгар анаан сэрии, тыыл бэтэрээннэрин ааттарын үйэтитэр сыаллаах ахтыылары хомуйар аахсыйаны биллэрэр.

2020 СЫЛ ТОХСУНЬУ ЫЙЫТТАН АХТЫЫЛАРЫ ROBEDA75SAKHA@MAIL.RU ЫЫТАРГЫТЫН КУУТЭБИТ.

Тэрийээччи:

«Саха сирэ» хаһыат эрдээксийэтэ

Сыала: сэрии уонна тыыл бэтэрээннэрин ааттарын үйэтити, үүнэр көлүөнэбэ патриотическай өйү-санааны ингэри

Араас жаанырга сурулуон сөп:

- интервью
- ыстатыйа
- уочарка

Болдьоҕо:

2020 с. тохсунньу 1 күнүгүн муус устар 30 күнүгэр диэри robeda75sakha@mail.ru электронной почтаҕа «Кыайыы ахтыылары» диэн бэлиэтээн ытабыт

Усулуобуйата:

- word форматка сахалыы букубаларынан бэчээттэммит, эрдээксийэлэммит буолуохтаах
- үчүгэй хаачыстыбалаах хаартыска
- ааптар аата-суола, төлөпүнүн нүөмэрэ быйыллар

Тэрийэн таһаарааччы
Саха Өрөспүүбүлүкэтин Бырабытыалыстыбата
Бэчээттэн таһаарааччы:


 САХАМЕДИА

Генеральной дириэктэр:
Алексей Чертков (приемная 42-09-42)

Бэчээттэн таһаарааччы уонна эрдээксийэ аадырыһа:
677000, Дьокуускай,
Орджоникидзе уул., 31.

Кылаабынай эрдээктэр
Родион Юрьевич Кривогорницын
(21-93-41, 233 каб.)

**Биллэри, реклама
отдела**
8 (4112) 42-06-50
sakhasire_r@sakhamedia.ru
**Хаһыаты тарҕатар
отдел**
42-46-04

Төлөпүнэригит:

Кылаабынай эрдээктэри солбуйааччы 21-93-42
Бэлиитикэ, уопастыба 21-93-43 (224 каб.)
Тыа хаһаайыстыбата 21-93-43 (223 каб.)
Экономика, промышленность 21-93-43 (227 каб.)
Культура, үөрэх 21-93-43 (228 каб.)
Кини уонна сокуон 21-93-43 (235 каб.)
Урбаан отдела 21-93-43 (229 каб.)
«Дьулурбан» 21-93-45 (227 каб.);
«Саха ыала» 21-93-43 (225 каб.);
«Эдэр саас» 21-93-43 (221 каб.);

Матырыйааллар уонна балаһалар «Саха сирэ» хаһыат редакциянай-компьютернай комплексыгар тангыллынар.



Хаһыат «Якутия» медиа-холдинг АУО-ба бэчээттэннэ.
Аадырыһа: Дьокуускай к. Вилюйской пер., 20.

Сибээс, информационной технология уонна маассабай коммуникация эйгэтин кэтээн көрөр федеральной сулууспа Саха Өрөспүүбүлүкэтин ээҕи управлениета
Хаһыат РФ Бэчээккэ уонна маассабай коммуникацияга федеральной агентствотун үбүнэн өйөөһүнүнэн тахсар.

Сонуннары киэниик тарҕатар средствоны регистрациялааһын туһунан СИБИДИЭТЭЛИСТИБЭ ПИ №ТУ14-0194. Сэттинни 2 күнэ, 2011 сыл. Аата «Саха сирэ»

Электроннай почта: gazetasakhasire@mail.ru
Интернеккэ таһаарыта: <http://www.edersaas.ru>
Матырыйааллары танна: К.Н.Горолева

Сурутуу индексэ П1288
Кээмэйэ 12 бл.
Тираж 5 645 (10 345)*
Көҕүл сыананан атылалар.
Сахааһын №1
Нүөмэри бэчээккэ
бизирги график быһыытынан 12.00.
Нүөмэр бэчээккэ
12.00 бэрилиннэ.



* в список указан совокупный тираж платных изданий «Саха Сирэ» и «Якутия».